

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

***ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
Α.Τ.Ε.Ι. ΚΡΗΤΗΣ***

**ΘΕΜΑ: ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΗΣ
ΜΕΘΟΔΟΥ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΤΡΙΚΑΛΩΝ.**

**ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ ΣΟΦΙΑ
ΕΠΟΠΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΦΡΑΓΚΟΥΛΗΣ ΑΝΤΩΝΗΣ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έναρξη του εικοστού πρώτου αιώνα σηματοδοτείται από σημαντικές αλλαγές με πολυδιάστατο χαρακτήρα, που πιθανότατα προαναγγέλλουν ένα νέο πλαίσιο λειτουργίας της Διεθνούς κοινότητας. Μεταξύ των αλλαγών αυτών σημαντικότερες είναι η μείωση του χρόνου και των αποστάσεων, συμβάλλοντας έτσι στην ταχύτερη και αποτελεσματικότερη επικοινωνία, μεταφορά αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων και κατ' επέκταση δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για μια συνεχώς εντεινόμενη φιλελευθεροποίηση.

Αν και η φιλελευθεροποίηση αυτή, διαφαίνεται ότι είναι η πρώτη και η πιο σημαντική πρόκληση, στην πραγματικότητα όμως δεν πρόκειται μόνο για άνοιγμα των αγορών, αλλά γενικότερα της οικονομίας, της πολιτικής και του πολιτισμού, στα πλαίσια μιας ευρύτερης και σταθερά αυξανόμενης παγκοσμιοποίησης.

Η παγκοσμιοποίηση αυτή έχει μεταξύ των άλλων ως άμεσο αποτέλεσμα **τη ραγδαία αύξηση της ανταγωνιστικότητας**, για όλα σχεδόν τα προϊόντα είτε αυτά είναι της Πρωτογενούς και Δευτερογενούς Παραγωγής ή είναι προσφερόμενες υπηρεσίες του Τριτογενούς Τομέα. Κατά συνέπεια, η παρουσία ή μη των παραγομένων προϊόντων και υπηρεσιών στη διεθνή σκηνή αλλά και στις τοπικές αγορές, θα εξαρτάται πλέον όλο και περισσότερο από το βαθμό της ανταγωνιστικότητάς τους. Κατ' επέκταση οι τοπικές οικονομίες και η περιφερειακή ανάπτυξη γενικότερα, θα εξαρτώνται από το βαθμό της ανταγωνιστικότητας των τοπικά παραγομένων προϊόντων ή υπηρεσιών.

Κατά συνέπεια, οι χώρες/τοπικές οικονομίες/κλάδοι παραγωγής/επιχειρήσεις που προσανατολίζονται στην παραγωγή ανταγωνιστικών προϊόντων και υπηρεσιών διαφαίνεται ότι θα κερδίζουν συνεχώς έδαφος, τόσο σε επίπεδο αγοράς όσο και σε πολιτικό επίπεδο, σε βάρος των άλλων που η παραγωγική διαδικασία δεν θα ενσωματώνει τις νέες και σοβαρές αυτές προκλήσεις. Με άλλα λόγια, η διεθνοποίηση των αγορών διαμορφώνει συγκριτικό πλεονέκτημα, για εκείνες τις χώρες ή εκείνους τους κλάδους παραγωγής που είναι σε θέση να προσαρμόζονται άμεσα και αποτελεσματικά στις απαιτήσεις των συμμετεχόντων σε οποιαδήποτε μορφή αγοράς.

Επιπρόσθετα, οι παραπάνω αλλαγές, προκαλούν επίσης σημαντικές αλλαγές στις σχέσεις και στην αλληλεξάρτηση μεταξύ των χωρών σε πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Διεθνείς οργανισμοί, Διακυβερνητικά και Υπερεθνικά Όργανα, αποκτούν μεγαλύτερη σημασία στη διαδικασία της λήψης των αποφάσεων και στη διαμόρφωση της πολιτικής, αποδυναμώνοντας τα Κρατικά Όργανα. Έτσι, η αλληλεξάρτηση και ο **ανταγωνισμός** καταλαμβάνουν ιδιαίτερη σημασία μέσα σ' αυτό το πολυδιάστατο και συνεχώς μεταβαλλόμενο Διεθνές περιβάλλον.

Έχοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, διαφαίνεται ότι η εκπόνηση ενός Στρατηγικού Σχεδίου Ανάπτυξης και μάλιστα σε Νομαρχιακό επίπεδο, είναι αφενός μια **αδήριτη** ανάγκη και αφετέρου δεν είναι εύκολη υπόθεση, καθώς θα πρέπει να ενσωματώνει τις παραπάνω σοβαρές προκλήσεις και επίσης να διαθέτει τον απαραίτητο βαθμό ευελιξίας. Αποτέλεσμα η τοπική οικονομία και η κοινωνία γενικότερα, να είναι συνεχώς σε θέση να προσαρμόζεται στις ραγδαίες και συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες, του διεθνοποιημένου πλέον οικονομικού, κοινωνικού, πολιτικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Έτσι, σε μια προσπάθεια άμβλυνσης των παραπάνω περιορισμών θα πρέπει ενδεχομένως πρώτα από όλα να προσδιοριστούν οι γενικότεροι αναπτυξιακοί στόχοι και φιλοσοφία που θα πρέπει να χαρακτηρίζουν ένα αναπτυξιακό σχέδιο. Θα πρέπει με άλλα λόγια να προσδιοριστεί το είδος της ανάπτυξης που η εκάστοτε τοπική ή μη κοινωνία επιθυμεί, αλλά και δύναται να επιτύχει, καθώς η ευρύτητα **του όρου ανάπτυξη**, έχει κατά καιρούς προκαλέσει σειρά διαφορετικών προσεγγίσεων από πληθώρα επιστημόνων και πολιτικών παραγόντων, τόσο στην ορολογία όσον και στην έννοια και στο περιεχόμενο αυτού του αντικειμένου. Η πολιτική, η πολιτιστική, η κοινωνική, η οικονομική, η πνευματική και ούτω καθεξής, είναι έννοιες που εξειδικεύουν τον πολυδιάστατο χαρακτήρα του όρου και της έννοιας της ανάπτυξης.

Η βιομηχανική επανάσταση του προηγούμενου αιώνα συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην ανάληψη πληθώρας πρωτοβουλιών και δράσεων που είχαν ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη της διεθνούς οικονομίας. Επίσης, η ραγδαία τεχνολογική πρόοδος που σημειώθηκε, συνέβαλε καθοριστικά τόσο στη βελτίωση των οικονομικών μεγεθών των επιμέρους κρατών όσο και στην ανάπτυξη της διεθνούς οικονομίας γενικότερα. Τα δύο παραπάνω γεγονότα αποτέλεσαν σταθμό στην ιστορία της ανθρωπότητας και προφανώς δικαιολογούν τη μεγάλη έμφαση και βαρύτητα που δίδεται τελευταία στον όρο της

οικονομικής ανάπτυξης. Δεν είναι όμως λίγες οι περιπτώσεις και οι πρωτοβουλίες, που κατά καιρούς έχουν καταγραφεί, οι οποίες καταθέτουν μια πρόταση διαμαρτυρίας κατά της ανεξέλεγκτης οικονομικής και μόνο ανάπτυξης.

Έτσι, αν και ο όρος «**οικονομική ανάπτυξη**» αυτός καθ' αυτός, διαφαίνεται ότι εύκολα θα μπορούσε να δώσει στοιχεία προσδιορισμού της έννοιας και του περιεχομένου της ανάπτυξης, η υποκειμενική θεώρηση και τα διαφορετικά κριτήρια των εκάστοτε εμπλεκομένων, είναι παράγοντες που οδηγούν σε ποικίλες και πολλές φορές ανόμοιες προσεγγίσεις για το αντικείμενο, τη διάσταση και το χαρακτήρα γενικότερα της ανάπτυξης. Παρόλα αυτά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η πλειοψηφία των οικονομολόγων θεωρεί την ανάπτυξη *«ως μια δυναμική διαδικασία, στα πλαίσια της οποίας επιτυγχάνεται αύξηση των οικονομικών μεγεθών ενός κράτους, κοινωνικού συνόλου ή μιας μερίδας του πληθυσμού και κατά συνέπεια αύξηση των επιμέρους εισοδημάτων, με σκοπό τη βελτίωση της ευημερίας του ατόμου»*. Είναι όμως η αύξηση των οικονομικών μεγεθών η μόνη προϋπόθεση για τη βελτίωση της ευημερίας ή θα πρέπει να συνοδεύεται και από άλλες παραμέτρους; Είναι ένα ερώτημα και μια επιφύλαξη που κατά καιρούς έχει εκφραστεί από διάφορους ερευνητές και μάλιστα στις μέρες μας προσλαμβάνει ολοένα και μεγαλύτερη σημασία, καθώς η υπερκατανάλωση των αγαθών αφενός και η συνεχώς αυξανόμενη εντατική χρήση και εκμετάλλευση των συντελεστών παραγωγής και φυσικών πόρων αφετέρου, διαφαίνεται ότι δημιουργούν σοβαρά προβλήματα στο φυσικό μας περιβάλλον και οικοσύστημα γενικότερα, υποβαθμίζοντας πιθανότατα την ίδια την ποιότητα της ζωής μας.

Συνεπώς, η οικονομική ανάπτυξη δεν οδηγεί απαραίτητα στην ευημερία των εθνών, των τοπικών κοινωνιών και του ατόμου ειδικότερα, αν δεν τοποθετηθεί σε μια τροχιά παράλληλη με την κοινωνική, πολιτιστική και την πνευματική ανάπτυξη. Επιπλέον, η βελτίωση της δομής της κοινωνίας, της μόρφωσης και της παιδείας, η έμφαση δηλαδή στην κοινωνική και πολιτιστική διάσταση της ανάπτυξης, θεωρείται από πολλούς ότι δεν αποτελεί απλά συνοδευτικό παράγοντα για την επίτευξη της οικονομικής ανάπτυξης, αλλά απαραίτητη προϋπόθεση. Γεγονός είναι ότι τα κράτη ή οι τοπικές κοινωνίες που διαθέτουν την κατάλληλη υποδομή της μόρφωσης και της καλλιέργειας γενικότερα, δύνανται ν' αναπτυχθούν δυναμικά και ορθολογικά, ταχύτερα από εκείνους που στερούνται τέτοιων προϋποθέσεων.

Επομένως, ένα αναπτυξιακό σχέδιο θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει, στο μέγιστο δυνατό βαθμό, όλες τις διαστάσεις και παραμέτρους που συνθέτουν το αντικείμενο και περιεχόμενο της πολυδιάστατης αναπτυξιακής διαδικασίας. Επιπλέον, ένα τέτοιας διάστασης εγχείρημα θα πρέπει να τυγχάνει της ευρύτερης δυνατής κοινωνικής αποδοχής, συμβάλλοντας αφενός στην τόνωση της τοπικής οικονομίας και αφετέρου στη διασφάλιση της ποιοτικής διαβίωσης των Τρικαλινών πολιτών.

Όμως, προκειμένου να είναι πετυχημένες και κοινά αποδεκτές οι μελλοντικές στρατηγικές ανάπτυξης του Ν. Τρικάλων και κατ' επέκταση οι επιμέρους δράσεις και προοπτικές που η περιοχή δύναται να παρέχει, θα πρέπει πιθανότατα να βασίζονται στις αρχές και τους κανόνες που περιγράφονται και αναλύονται από σύγχρονες ερευνητικές προσεγγίσεις, ανάλογου περιεχομένου. Θα πρέπει να υιοθετούν **συστηματικές και συντονισμένες ενέργειες** που απορρέουν από την εκτέλεση ενός προγράμματος επιχειρησιακής πολιτικής, στην αναπτυξιακή προσπάθεια είτε αυτή είναι ιδιωτικού, δημοσίου ή περιφερειακού, ή και νομαρχιακού ενδιαφέροντος.

Οι συστηματικές και συντονισμένες αυτές ενέργειες θα πρέπει να εστιάζουν στη μεγιστοποίηση της απόδοσης των **συγκριτικών πλεονεκτημάτων** που ο Ν. Τρικάλων διαθέτει, πάντα όμως στα πλαίσια μιας ορθολογικής, ήπιας και συμβατής με τις νέες τάσεις και προκλήσεις αναπτυξιακή διαδικασία, όπως αυτές διαμορφώνονται **από τις αρχές της αειφορικής διαχείρισης των παραγωγικών συντελεστών και φυσικών πόρων γενικότερα.**

Επίσης, η μέχρι τώρα εμπειρία από τη διαχείριση και αξιοποίηση των προηγούμενων Κοινοτικών Πλαισίων και Παρεμβάσεων γενικότερα, μας έχει διδάξει ότι, **οι αποσπασματικές δράσεις και πρωτοβουλίες πολύ δύσκολα αποφέρουν τα αναμενόμενα.** Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα έχουν αρνητικές επιπτώσεις και υποβαθμίζουν την ποιότητα ζωής των πολιτών, ανεβάζοντας παράλληλα το κόστος υλοποίησής τους και κατ' επέκταση την αποτελεσματική διαχείριση των Κοινοτικών Πόρων. Έτσι, ένα αποτελεσματικό Αναπτυξιακό Σχέδιο εστιάζει σε μια ολοκληρωμένη, σαφώς προσδιορισμένη και εκ των προτέρων άρτια σχεδιασμένη Νομαρχιακή παρέμβαση. Διαφαίνεται ότι, μια τέτοιου είδους παρέμβαση θα λειτουργήσει αποτελεσματικά, δημιουργώντας μάλιστα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα, καθώς η διασύνδεση των επιμέρους πρωτοβουλιών μεταξύ τους, είναι βασικός παράγοντας επιτυχίας όλων των κοινωνικών δραστηριοτήτων, αφού: τυγχάνει

της μέγιστης δυνατής κοινωνικής αποδοχής και δεύτερον επιτυγχάνονται οικονομίες κλίμακας και μεγέθους, απαραίτητα στοιχεία για την ελαχιστοποίηση του κόστους υλοποίησης αλλά και της μέγιστης δυνατής απορρόφησης και αξιοποίησης των Κοινοτικών και Εθνικών Πόρων.

Θα πρέπει με άλλα λόγια οι άξονες και οι διάφορες δράσεις που θα απαρτίζουν ένα στρατηγικό σχέδιο, να συγκλίνουν και να στοχεύουν σε συγκεκριμένες επιλογές, δίδοντας έτσι τη δυνατότητα η μελλοντική αναπτυξιακή διαδικασία να αποτελέσει ένα ολοκληρωμένο, αποτελεσματικό και προπάντων ένα εφικτό οικονομικό και φυσικό αντικείμενο αφενός. Η διαδικασία της εξειδίκευσης των παραπάνω επιλογών θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τα σοβαρότερα προβλήματα και αφετέρου να υιοθετεί τις πρωτοβουλίες εκείνες που θα εγγυώνται την άρση των αναπτυξιακών περιορισμών. Επίσης, θα πρέπει πιθανότατα οι επιλογές να εστιάζουν στη **μέγιστη δυνατή εκμετάλλευση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων** της τοπικής οικονομίας, στα πλαίσια της **αειφορικής διαχείρισης** του φυσικού πλούτου και των πόρων που ο Ν. Τρικάλων διαθέτει. Ειδικότερα, ένα Ιδανικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Ν. Τρικάλων θα πρέπει να έχει ως βασική επιδίωξη το δίπτυχο:

- 1. Τόνωση τοπικής οικονομίας.**
- 2. Διασφάλιση και αναβάθμιση ποιοτικής διαβίωσης των κατοίκων του Ν. Τρικάλων.**

Κατά συνέπεια, αρχικός στόχος της παρούσας προσπάθειας, είναι η αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης του Νομού, προκειμένου να γίνει διερεύνηση, εντοπισμός και κατανόηση των συγκριτικών του πλεονεκτημάτων. Επιχειρείται, δηλαδή, η καταγραφή των δυνατοτήτων αξιοποίησης των πλεονεκτημάτων, των ευκαιριών και των προοπτικών ανάπτυξης του Νομού. Στη συνέχεια επιχειρείται η σύνοψη των παραπάνω, χρησιμοποιώντας τη SWOT ανάλυση για ολόκληρο το Νομό και για όλους τους Τομείς της τοπικής Οικονομίας. Ακολουθούν τα συμπεράσματα και οι προτάσεις, Η παρούσα προσπάθεια τελειώνει με την εξειδίκευση των προτάσεων και των αναπτυξιακών στόχων στο Νομό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

1. Γενικά

Ο Ν. Τρικάλων, τοποθετημένος στο κέντρο της Ελλάδας, αποτελεί έναν από τους τέσσερις Νομούς της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Ευρήματα στο σπήλαιο της Θεόπετρας επιβεβαιώνουν την ανθρώπινη παρουσία στο Νομό από τη μέση παλαιολιθική περίοδο. Στο Νομό έχουν βρεθεί οικισμοί της αρχαιότερης νεολιθικής εποχής, μυκηναϊκοί τάφοι και πρωτογεωμετρικοί τάφοι.

Η πόλη με τη σημερινή ονομασία της Τρίκαλα, πρωτεύουσα του Νομού, αναφέρεται για πρώτη φορά τον 12^ο αιώνα στην «Αλεξιάδα» της Άννας Κομνηνής. Πιθανότατα ιδρύθηκε κατά το Μεσαίωνα στη θέση της αρχαιότατης Τρίκκης ή Τρίκης, η οποία πήρε μέρος στον Τρωικό πόλεμο μαζί με τις υπόλοιπες πόλεις της Ελλάδας. Στην αρχαιότητα ήταν χτισμένη στην αριστερή όχθη του ποταμού Ληθαίου, έφερε το όνομα Δώρις και ήταν πρωτεύουσα της Θεσσαλικής Ιστιαιώτιδας. Τη μετονομασία της σε Τρίκκη την οφείλει στην κόρη του Αισώπου και σύζυγο του Υψέως. Βασιλιάς της Τρίκκης ήταν ο φημισμένος γιατρός Ασκληπιός που θεωρείται τέκνο της πόλης. Η σύγχρονη πόλη των Τρικάλων είναι μάλλον χτισμένη πάνω στα απομεινάρια της αρχαίας Τρίκκης. Η ιστορία της πόλης των Τρικάλων ακολουθεί την ιστορία της Θεσσαλίας, καταλαμβάνεται από το Φίλιππο Β΄ της Μακεδονίας, τον Ιούλιο Καίσαρα, υπέστη μεγάλες καταστροφές από τους Σλάβους, Σαρακηνούς και Βουλγάρους και μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους έγινε επαρχία του δεσποτάτου της Ηπείρου. Το 1393 περιήλθε στον τουρκικό ζυγό και με σουλτανικό φερμάνι το 1786 η διοίκηση των Τρικάλων ανετέθη στον Αλή Πασά της Ηπείρου. Η περιοχή έχει επίσης ιδιαίτερο ενδιαφέρον λόγω των Βυζαντινών της μνημείων. Τον 11^ο αιώνα μοναχοί κατέφευγαν στους βράχους των Μετεώρων, οι οποίοι αυξήθηκαν κατά την Τουρκοκρατία δημιουργώντας έτσι μια πολιτεία με περισσότερα από είκοσι μοναστήρια. Στο Νομό αναπτύχθηκε ιδιαίτερα η οικοτεχνία, από τα τέλη του 17^{ου} ως τις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Τα Τρίκαλα ελευθερώθηκαν αρχικά από τους Τούρκους το

1881, αλλά μετά τον ατυχή πόλεμο του 1897 περιήλθαν ξανά υπό την κυριαρχία τους ως το 1898, όπου ελευθερώθηκαν οριστικά. Η περιοχή των Τρικάλων δοκιμάστηκε σκληρά κατά την διάρκεια του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου τον Οκτώβριο του 1943 όπου κατακτητές έκαψαν πολλά χωριά.

2. Γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά

Ο Ν. Τρικάλων είναι τοποθετημένος στα βορειοδυτικά της Περιφέρειας Θεσσαλίας και αποτελείται από 26 Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, εκ των οποίων 23 Δημοτικά Διαμερίσματα και 3 Διευρυμένες Ορεινές Κοινότητες. Συνορεύει Δυτικά με τους Νομούς Άρτας και Ιωαννίνων, Βόρεια με το Νομό Γρεβενών, Ανατολικά με το Νομό Λάρισας και Νότια με το Νομό Καρδίτσας. Ο Ν. Τρικάλων έχει έκταση 3.389 Km² και είναι ο δεύτερος σε έκταση, μετά το Νομό της Λάρισας, αποτελώντας το 24,1% της έκτασης της Θεσσαλίας και το 2,56% της χώρας.

Το έδαφος του Ν. Τρικάλων είναι στη μεγαλύτερη έκτασή του ορεινό, με όλα τα στοιχεία του ορεινού τοπίου, όπως απότομες κλίσεις, έντονη χιονοκάλυψη και αραιοκατοίκηση. Το υψόμετρο του συνόλου του Νομού ξεπερνά τα 200 m, σε ορισμένες μάλιστα περιοχές είναι μεγαλύτερο των 2.000 m (περιοχή της Πίνδου). Οι ορεινές και ημιορεινές εκτάσεις καταλαμβάνουν τα 8/10 του Νομού. Οι πεδινές εκτάσεις φτάνουν σε 555,7 Km², οι ημιορεινές σε 378 Km² και οι ορεινές σε 2.440 Km². Λόγω της γεωμορφολογίας του, ο Νομός καλύπτεται στο μεγαλύτερο ποσοστό του από δάση (30%) ή από βοσκότοπους (42%) και μόνο το 20% αποτελείται από γεωργικές εκτάσεις, ενώ το υπόλοιπο 8% είναι διάφορες άλλες μορφές (οικισμοί 3,51%, υδάτινες εκτάσεις 1,66% και λοιπές εκτάσεις 3,30%). Οι **βοσκότοποι καταλαμβάνουν ένα μεγάλο ποσοστό της συνολικής έκτασης του Νομού**, οι οποίοι στην πλειοψηφία τους είναι ορεινοί (δασικοί).

Η οξυά, η δρυς, το έλατο και το πεύκο είναι τα δασικά είδη που συναντιούνται κυρίως στο Νομό, ενώ η παραγόμενη ξυλεία θεωρείται από τις καλύτερες της χώρας μας.

Τα κυριότερα όρη του Ν. Τρικάλων είναι τα Τζουμέρκα ή Αθαμανικά (2.429 m) και ο Λάκμος ή Περιστέρι (2.295 m) που χωρίζουν το Νομό από τους Νομούς Άρτας και Ιωαννίνων αντίστοιχα, η οροσειρά της Ν. Πίνδου (2.148 m), ο Κόζιακας (1.901 μ.μ), τα Χάσια (1.554 m) και τα όρη του Ζάρκου. Το Κεντρικό, Νότιο και Ανατολικό

τμήμα του Νομού είναι πεδινό. Η πιο ορεινή περιοχή είναι η Δυτική, όπου υψώνονται τα Αθαμανικά όρη και τα όρη της νότιας Πίνδου. Στο βορειοδυτικό άκρο του Νομού υπάρχει το διάσελο (αυχένας) της Κατάρας ή Ζυγού από όπου επικοινωνεί η Θεσσαλία με την Ήπειρο. Ο Νομός χαρακτηρίζεται από του περίφημους βράχους των Μετεώρων, ο οποίοι υψώνονται ανάμεσα στα όρη Αντιχάσια, Χάσια και Κόζιακα, Βόρεια της Καλαμπάκας.

Η μοναδική πεδινή περιοχή του Νομού εκτείνεται στο Νοτιοανατολικό τμήμα του Νομού και αποτελεί προέκταση και τμήμα της μεγάλης πεδιάδας της Θεσσαλίας.

Οι κυριότεροι ποταμοί που διαρρέουν το Ν. Τρικάλων είναι ο Αχελώος στο Δυτικό άκρο του και ο Πηνειός. Παραπόταμοι του Αχελώου είναι ο Καμναϊτικός και το Βαθύρρεμα. Παραπόταμοι του Πηνειού είναι ο Ληθαίος ή Τρικαλιώτικος, ο Κουμέρκης και ο Ντολερίτης. Άλλοι μικροί ποταμοί είναι ο Μαλακασιώτικος και το Μουργκάνι.

Το κλίμα του Ν. Τρικάλων είναι ηπειρωτικό. Ο χειμώνας είναι πολύ ψυχρός, με πολλά χιόνια στα ορεινά και το καλοκαίρι πολύ θερμό, λόγω της απουσίας της θάλασσας. Η συνεχής χιονοκάλυψη ορισμένων περιοχών του Νομού, κατά τη διάρκεια του χειμώνα, έχει σαν αποτέλεσμα την ανάπτυξη δραστηριοτήτων χειμερινού τουρισμού.

3. Πληθυσμός - Δημογραφικά Στοιχεία

Ο μόνιμος πληθυσμός του Ν. Τρικάλων είναι 132.689 κάτοικοι, ενώ ο πραγματικός πληθυσμός του Ν. είναι 138.047 κάτοικοι (ΕΣΥΕ, 2001) και αντιστοιχεί στο 1,3% του συνολικού πληθυσμού της χώρας μας και στο 18,5% του συνολικού πληθυσμού της Θεσσαλίας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της απογραφής του 2001, το 2,4% του πληθυσμού του Νομού είναι αλλοδαποί (3.385). Μεταξύ των απογραφών 1991 και 2001 ο πληθυσμός των Τρικάλων μειώθηκε 0,6%, έναντι αύξησης για το σύνολο της χώρας 6,9% (Πίνακας 1).

Ο πληθυσμός των Νομών της Περιφέρειας Θεσσαλίας, εκτός από το Ν. Λάρισα, μειώνεται. Τη μεγαλύτερη μείωση εμφανίζουν οι Νομοί Καρδίτσας και Τρικάλων (Πίνακας 2). Το ποσοστό φυσικής μείωσης του πληθυσμού, στο Ν. Τρικάλων, αυξάνεται συνεχώς. Η τάση μείωσης του πληθυσμού, επιβεβαιώνεται και από την χαμηλότερη του μέσου όρου της χώρας αναλογία μαθητών Δημοτικού ανά 1.000 κατοίκους (57 έναντι 59).

Πίνακας 1: Εξέλιξη του πληθυσμού του Ν. Τρικάλων για τα έτη 1971 – 2001

	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ				ΜΕΣΟΣ ΕΤΗΣΙΟΣ ΡΥΘΜΟΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ(%)		
	1971	1981	1991	2001	1971-1981	1981-1991	1991-2001
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	132.519	134.207	138.946	138.047	1,27	3,53	- 0,64
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	659.913	695.654	734.846	754.393	5,42	5,63	2,66
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	8.768.641	9.740.417	10.259.900	10.939.605	11,08	5,33	6,62

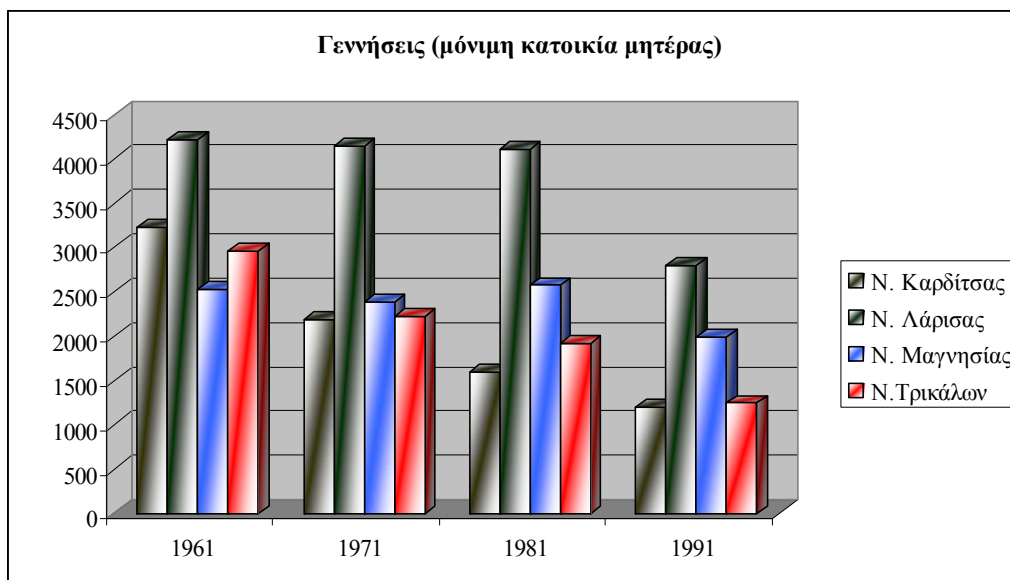
Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 2: Φυσική αύξηση του πληθυσμού ανά Περιφέρεια και Νομό το 2001

Περιφέρεια Νομοί	Φυσική Αύξηση ανά 100 κατοίκους	Κατάταξη σε σχέση με περιφέρειες και Νομούς Περιφέρειας	Αριθμός κατοίκων (απογραφή 2001)	Κατάταξη σε σχέση με περιφέρειες και Νομούς Περιφέρειας
Θεσσαλίας	-1,72	8	753.848	3
Ν. Καρδίτσας	-4,94	4	129.501	4
Ν. Λάρισας	0,42	1	279.305	1
Ν. Μαγνησίας	-1,18	2	206.995	2
Ν. Τρικάλων	-3,84	3	138.047	3

Πηγή: ΠΑΕΠ

Η μικρή αναλογία μαθητών είναι αποτέλεσμα του χαμηλού αριθμού γεννήσεων στο Νομό. Η πορεία του αριθμού των γεννήσεων, έτσι όπως καταγράφεται στις επίσημες απογραφές, είναι φθίνουσα και κατατάσσει το Νομό προτελευταίο μεταξύ των νομών της Περιφέρειας (Διάγραμμα 1).

Διάγραμμα 1: Συγκριτική παρουσίαση του αριθμού των γεννήσεων των νομών της Περιφέρειας Θεσσαλίας

Στον Πίνακα 3 δίνεται η κατανομή του πληθυσμού του Ν. Τρικάλων ανά Δήμο και Κοινότητα, η οποία επιβεβαιώνει τη συγκέντρωση του πληθυσμού στις μεγαλύτερες πόλεις του Νομού. Μόνο οι Δήμοι Τρικκαίων και Καλαμπάκας έχουν πληθυσμό πάνω από 10.000 κατοίκους και από τους υπόλοιπους Δήμους μόνο πέντε έχουν πληθυσμό άνω των 4.000 κατοίκων.

Πίνακας 3: Πληθυσμός Ν. Τρικάλων ανά Δήμο και Κοινότητα και αστικότητα

ΔΗΜΟΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΣΤΙΚΑ	ΑΓΡΟΤΙΚΑ
N. ΤΡΙΚΑΛΩΝ	138,047	67,057	70,990
Δ. ΤΡΙΚΚΑΙΩΝ	51,862	51,862	0
Δ. ΑΙΘΗΚΩΝ	2,744	0	2,744
Δ. ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ	2,461	0	2,461
Δ. ΓΟΜΦΩΝ	5,154	0	5,154
Δ. ΕΣΤΙΑΙΩΤΙΔΑΣ	2,976	0	2,976
Δ. ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ	11,841	7,721	4,120
Δ. ΚΑΛΛΙΔΕΝΔΡΟΥ	2,456	0	2,456
Δ. ΚΑΣΤΑΝΙΑΣ	1,619	0	1,619
Δ. ΚΛΕΙΝΟΒΟΥ	2,301	0	2,301
Δ. ΚΟΖΙΑΚΑ	2,894	0	2,894
Δ. ΜΑΛΑΚΑΣΙΟΥ	2,090	0	2,090
Δ. ΜΕΓΑΛΩΝ ΚΑΛΥΒΙΩΝ	3,169	2,151	1,018
Δ. ΟΙΧΑΛΙΑΣ (ΝΕΟΧΩΡΙΟΥ)	5,783	2,936	2,847
Δ. ΠΑΛΗΟΚΑΣΤΡΟΥ	3,461	0	3,461
Δ. ΠΑΡΑΛΗΘΑΙΩΝ	3,689	0	3,689
Δ. ΠΕΛΛΙΝΑΙΩΝ	3,005	0	3,005

Δ. ΠΑΛΕΙΩΝ	3,813	0	3,813
Δ. ΠΥΛΗΣ	4,492	0	4,492
Δ. ΠΥΝΔΑΙΩΝ	2,136	0	2,136
Δ. ΤΥΜΦΑΙΩΝ	2,103	0	2,103
Δ. ΦΑΛΩΡΕΙΑΣ	4,085	0	4,085
Δ. ΦΑΡΚΑΔΟΝΑΣ	7,093	2,387	4,706
Δ. ΧΑΣΙΩΝ	3,736	0	3,736
Κ. ΑΣΠΡΟΠΟΤΑΜΟΥ	1,404	0	1,404
Κ. ΜΥΡΟΦΥΛΛΟΥ	736	0	736
Κ. ΝΕΡΑΙΔΑΣ	944	0	944

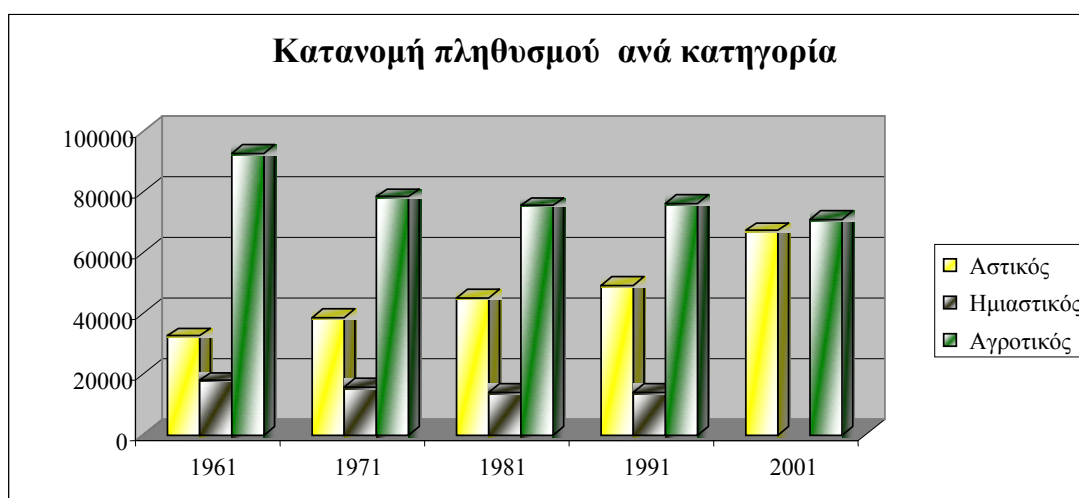
Πηγή: ΕΣΥΕ

Το έντονο φαινόμενο της αστικοποίησης που αντιμετωπίζει ο Ν. Τρικάλων επιβεβαιώνεται και από τον Πίνακα 4. Την περίοδο 1981-1991 το ποσοστό των ατόμων που κατοικούσαν σε αστικές περιοχές παρουσίασε μικρή αύξηση της τάξης του 1,62%, ενώ τη δεκαετία 1991-2001 σημείωσε αύξηση της τάξεως 12,87%.

Πίνακας 4: Πληθυσμός Ν. Τρικάλων

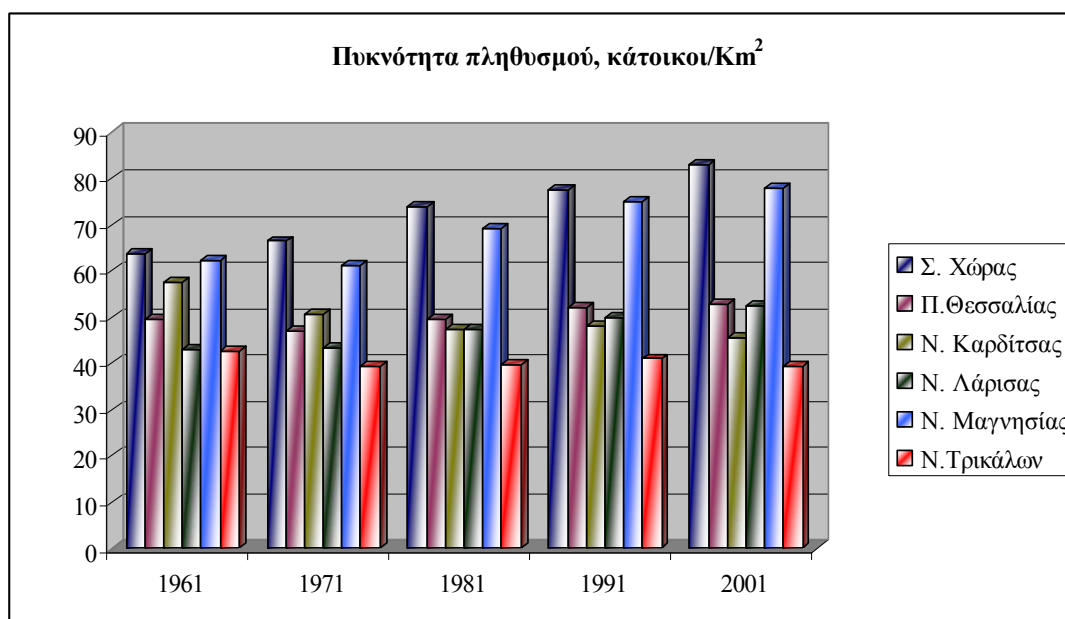
	1981		1991		2001	
		ποσοστό (%)		ποσοστό (%)		ποσοστό (%)
Αστικός	45.160	33,65	48.962	35,27	67.057	48,14
Ημιαστικός	13.783	10,25	13.970	10,05	-	-
Αγροτικός	75.264	56,08	76.014	54,70	70.990	51,86
Νοικοκυριά	36.900		39.579		43.920	
Πραγματικός	134.420	100	138.946	100	138.047	100

Η διαχρονική κατανομή του πληθυσμού των Τρικάλων σύμφωνα με το βαθμό αστικότητας δίνεται στο Διάγραμμα 2.

Διάγραμμα 2: Κατανομή πληθυσμού ανά κατηγορία.

Εκτός από τα προβλήματα της υπογεννητικότητας και την αστικοποίησης του πληθυσμού ο Ν. Τρικάλων αντιμετωπίζει και το πρόβλημα της αραιοκατοίκισης. Έχει τη μικρότερη πυκνότητα πληθυσμού (κάτοικοι ανά Km²) σε σχέση με τους υπόλοιπους Νομούς της Περιφέρειας, (Διάγραμμα 3). Βέβαια ο Ν. Τρικάλων είναι ορεινός και είναι φυσικό να αντιμετωπίζει το πρόβλημα αυτό.

Διάγραμμα 3: Συγκριτική παρουσίαση της πυκνότητας του πληθυσμού των νομών της Περιφέρειας Θεσσαλίας

Από τα στοιχεία της απογραφής του 2001 φαίνεται ότι οι ηλικίες (15-44) αποτελούν το 38,1% του συνόλου του πληθυσμού, η κλάση ηλικίας 45-64 ακολουθεί με ποσοστό 26,8%, ενώ το μικρότερο ποσοστό συγκεντρώνει η κλάση άνω των 65 ετών (15,1%).

Στον Πίνακα 5, δίνεται η κατανομή του πληθυσμού ανά φύλο και κοινότητα. Τη μεγαλύτερη μείωση πληθυσμού, μεταξύ των δύο απογραφών, είχε ο δήμος Χασίων ενώ αντίθετα τη μεγαλύτερη αύξηση εμφάνισε η κοινότητα Ασπροποτάμου. Η κοινότητα του Ασπροποτάμου είχε την μεγαλύτερη αύξηση τόσο στον ανδρικό όσο και στο γυναικείο πληθυσμό. Ο Δήμος Καστανιάς είχε τη μεγαλύτερη μείωση στον πληθυσμό των γυναικών και ο Δήμος Χασίων στον ανδρικό πληθυσμό.

Ο έντονος δασικός και γεωργοκτηνοτροφικός χαρακτήρας του Νομού μαζί με τη μικρή βιομηχανική παραγωγή καθορίζουν τη μορφή απασχόλησης στο Νομό. Στην περιοχή Καλαμπάκας - Μετεώρων – Πύλης και των γύρω χωριών, λόγω των ποικίλων δραστηριοτήτων, η απασχόληση καλύπτει και τους τρεις τομείς της οικονομίας, με σημαντικό ποσοστό απασχολούμενων, **πλήρως και αποκλειστικά, με τον τουρισμό** κυρίως στην Καλαμπάκα και Καστράκι, λόγω Μετεώρων. Στη ζώνη του Ασπροποτάμου εξαιτίας του έντονου δασικού χαρακτήρα η εργασία σχετίζεται κυρίως με τα δάση, την κτηνοτροφία και τον τουρισμό. Στο σύμπλεγμα Χασίων-Αντιχασίων, οι κάτοικοι απασχολούνται κυρίως στους κλάδοι της γεωργίας και της κτηνοτροφίας. Στην υπόλοιπη πεδινή περιοχή οι κάτοικοι ασχολούνται με τη γεωργία (δυναμικές καλλιέργειες, γεωργικές επιχειρήσεις, θερμοκήπια κ.λπ.). Το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων της πόλης των Τρικάλων απασχολείται με την παροχή υπηρεσιών (εμπόριο, υπηρεσίες, μικρές και μεσαίες βιοτεχνίες, οικοδομές κ.λπ.), ένα μεγάλο τμήμα αυτών εργάζονται στις βιομηχανίες της περιοχής.

Πίνακας 5: Κατανομή του πληθυσμού ανά Δήμο/Κοινότητα και φύλο

Δήμος ή Κοινότητα**	2001			Μεταβολή % από την απογραφή του 1991		
	Ανδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ανδρες	Γυναίκες	Σύνολο
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	5.424.089	5.515.516	10.939.605	7,4	6,0	6,7
Ν. ΤΡΙΚΑΛΩΝ	69.978	69.570	139.548	0,6	0,5	0,6
Δ. ΤΡΙΚΚΑΙΩΝ	25.370	26.302	51.672	4,2	6,8	5,5
Δ. ΑΙΘΗΚΩΝ	1.399	1.324	2.723	14,0	24,3	18,8
Δ. ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ	1.265	1.207	2.472	-1,3	-3,2	-5,1
Δ. ΓΟΜΦΩΝ	2.567	2.515	5.082	-5,1	-9,5	-7,3
Δ. ΕΣΤΙΑΙΩΤΙΔΑΣ	1.491	1.506	2.997	-7,4	-3,4	5,4
Δ. ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ	5.821	5.918	11.739	8,2	8,1	8,1
Δ. ΚΑΛΛΙΑΕΝΔΡΟΥ	1.251	1.215	2.466	-8,0	-12,7	-10,4
Δ. ΚΑΣΤΑΝΙΑΣ	821	802	1.623	-22,4	-24,5	-23,4
Δ. ΚΛΕΙΝΟΒΟΥ	1.220	1.078	2.298	-0,7	-4,9	-2,8
Δ. ΚΟΖΙΑΚΑ	1.477	1.481	2.958	7,7	9,4	8,5
Δ. ΜΑΛΑΚΑΣΙΟΥ	1.097	1.038	2.135	-1,7	2,5	0,3
Δ. ΜΕΓΑΛΩΝ ΚΑΛΥΒΙΩΝ	1.596	1.562	3.158	-4,3	-4,5	-4,4
Δ. ΟΙΧΑΛΙΑΣ (ΝΕΟΧΩΡΙΟΥ)	3.701	3.569	7.270	13,0	8,4	10,7
Δ. ΠΑΛΗΟΚΑΣΤΡΟΥ	1.792	1.770	3.562	4,0	3,1	3,6
Δ. ΠΑΡΑΛΗΘΑΙΩΝ	1.857	1.828	3.685	2,9	-1,2	0,8
Δ. ΠΕΛΛΙΝΑΙΩΝ	1.507	1.496	3.003	-12,1	-14,3	-13,2
Δ. ΠΙΛΛΕΙΩΝ	1.904	1.915	3.819	-4,0	-2,4	-3,2
Δ. ΠΥΛΗΣ	2.284	2.212	4.496	-10,9	-12,5	-11,7
Δ. ΠΥΝΔΑΙΩΝ	1.165	963	2.128	-3,8	-6,2	-4,9
Δ. ΤΥΜΦΑΙΩΝ	1.049	1.048	2.097	-6,8	-9,0	-7,9
Δ. ΦΑΛΩΡΕΙΑΣ	2.091	2.039	4.130	-2,5	-5,2	-3,9
Δ. ΦΑΡΚΑΔΟΝΑΣ	3.642	3.552	7.194	-2,6	-4,5	-3,5
Δ. ΧΑΣΙΩΝ	1.907	1.829	3.736	-21,5	-25,6	-23,6
Κ. ΑΣΠΡΟΠΟΤΑΜΟΥ	770	640	1.410	35,6	39,1	37,2
Κ. ΜΥΡΟΦΥΛΛΟΥ	409	335	744	33,7	15,1	24,6
Κ. ΝΕΡΑΪΔΑΣ	525	426	951	-14,6	-10,3	-12,8

Ένα μεγάλο ποσοστό των κατοίκων των ορεινών περιοχών έχουν συμπληρωματικό εισόδημα από διάφορες άλλες ασχολίες, κυρίως εποχικές, όπως τρύγος, ελιές, κλπ.

Έρευνα της ΠΑΕΠ στο Ν. Τρικάλων έδειξε ότι τον Απρίλιο του 2004 στα μητρώα ανεργίας του ΟΑΕΔ ήταν καταγεγραμμένοι 8.714 άνεργοι εκ των οποίων 38% άνδρες και 62% γυναίκες. Με βάση τον αριθμό αυτό ο Νομός βρίσκεται στη δέκατη πέμπτη θέση, μεταξύ των νομών της χώρας μας και στην τρίτη μεταξύ των νομών της Περιφέρειας, με τους Νομούς της Λάρισας και της Μαγνησίας να εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας. Ο αριθμός των εγγεγραμμένων ανέργων στο Νομό αντιστοιχεί με το 1,57% του συνόλου των εγγεγραμμένων ανέργων της χώρας.

Τα επίσημα μεγέθη πιθανόν να δίνουν μια παραπλανητική εικόνα για τον αριθμό των απασχολούμενων και το μέγεθος του εργατικού δυναμικού του Ν. Τρικάλων και πιθανόν να είναι υπερεκτιμημένα. Αυτό οφείλεται στο ότι πολλές φορές οι μη μόνιμοι κάτοικοι μιας περιοχής επιλέγουν να καταμετρηθούν στον τόπο καταγωγής τους. Είναι πιθανόν, λοιπόν, τα αποτελέσματα των απογραφών να διαστρεβλώνονται. Η κύρια διαστρέβλωση εμφανίζεται στην κατανομή της απασχόλησης στους τομείς της οικονομίας. Τα άτομα που έρχονται στο Νομό για να καταμετρηθούν προέρχονται κυρίως από το δευτερογενή και τριτογενή τομέα και συνεπώς οι τομείς αυτοί εμφανίζονται ενδυναμωμένοι.

Στον Πίνακα 6 δίνεται η διαχρονική εξέλιξη του εργατικού δυναμικού του Νομού και του αριθμού των απασχολούμενων και ανέργων. Βλέπουμε ότι το εργατικό δυναμικό παρουσιάζει αυξομειώσεις από το 1995, ενώ το 2001 υπερδιπλασιάζεται.

Πίνακας 6. Διαχρονική παρουσίαση της εξέλιξης του εργατικού δυναμικού και των απασχολούμενων στο Νομό

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	2001
Εργατικό δυναμικό	49039	35433	36662	33103	34664	31213	33892	25527	52379
Απασχολούμενοι	45034	33627	34608	30868	32519	28687	30731	21906	47177
Άνεργοι	4005	1806	2054	2235	2145	2526	3161	3621	5202

Τα έτη 2002 και 2003 οι ηλικίες 20 – 24 ετών, 25 – 29 ετών και 30 – 44 ετών συμμετείχαν αναλογικά περισσότερο στο σύνολο των εγγεγραμμένων ανέργων του Νομού απ' όσο συμμετέχουν οι εγγεγραμμένοι άνεργοι των ίδιων κλάσεων στο σύνολο των εγγεγραμμένων ανέργων της χώρας (ΠΕΑΠ, 2003).

Ανάλυση των απόλυτων και ποσοστιαίων μεταβολών του αριθμού των εγγεγραμμένων ανέργων ανά μορφωτικό επίπεδο, για την περίοδο 2002 -2003 από την ΠΑΕΠ, έδειξε ότι κατά την περίοδο αυτή αυξήθηκε το ποσοστό της ανεργίας στα άτομα με μέτριο επίπεδο μόρφωσης, ενώ αντίθετα στα άτομα με χαμηλό ή υψηλό επίπεδο μόρφωσης μειώθηκε το ποσοστό ανεργίας. Ειδικότερα, τη μεγαλύτερη αύξηση της εγγεγραμμένης ανεργίας εμφάνισαν οι απόφοιτοι Λυκείου και ακολούθησαν οι απόφοιτοι ΑΕΙ, ενώ αντίθετα η ανεργία στους απόφοιτους ΤΕΙ και ΙΕΚ παρουσίασε μείωση.

Σύμφωνα με την ποσοστιαία κατανομή των εγγεγραμμένων ανέργων, κατά επαγγελματική κατηγορία και για το έτος 2003, στο Ν. Τρικάλων οι «υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών» πλήττονται περισσότερο από ανεργία (13,10%), ακολουθούν «μοντέλα, πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα» (12,90%) και οι «συναρμολογητές (μονταδόροι) και χειριστές μηχανημάτων (10,32%) (ΠΕΑΠ, 2003).

Ο μεγαλύτερος αριθμός των κατοίκων του Νομού απασχολείται στον Αγροτικό Τομέα (απογραφή 2001). Οι γυναίκες εργαζόμενες σε όλες τις επαγγελματικές κατηγορίες εμφανίζουν μικρότερα ποσοστά από τους άνδρες, εκτός από τις κατηγορίες υπαλλήλων γραφείου (και συναφή επαγγέλματα) και την κατηγορία τεχνολόγων και τεχνικών βοηθών. Τα ποσοστά συμμετοχής των γυναικών, σχεδόν σε όλες τις επαγγελματικές κατηγορίες, είναι κοντά με τα ποσοστά του συνόλου των εργαζομένων γυναικών στη χώρα μας στις αντίστοιχες επαγγελματικές κατηγορίες (Πίνακας 7).

Πίνακας 7. Απασχολούμενοι κατά φύλο, ομάδες ηλικιών και ομάδες ατομικών επαγγελμάτων.

		ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ			ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ		
		Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες
	Σύνολο	4.102.091	2.597.021	1.505.070	47.177	30.789	16.388
ΙΚ Ο Ν Ε Π Α Γ Γ Ε Λ Μ Α Τ Ω Ν	Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διεθυντικά στελέχη του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα	363.580	259.903	103.677	4.536	3.604	932
	Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	493.748	252.979	240.769	5.678	3.012	2.666
	Τεχνολόγοι τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	322.441	163.830	158.611	2.492	1.164	1.328
	Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	390.937	154.737	236.200	2.575	1.230	1.345
		619.725	558.796	60.929	6.491	6.135	356
	Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές	551.537	307.120	244.417	5.778	3.207	2.571
		288.514	259.449	29.065	2.972	2.767	205
Ανεπίδεκτοι εργάτες, χειρόνακτες και μικροεπαγγελματίες	533.649	311.259	222.390	13.390	7.544	5.846	
	362.128	209.731	152.397	2.577	1.668	909	

Δήλωσαν ανεπαρκώς ή ασαφώς το επάγγελμα τους ή δε δήλωσαν επάγγελμα	175.832	119.217	56.615	688	458	230
---	---------	---------	--------	-----	-----	-----

Απογραφή 2001

4. Μεταφορές

Το Ν. Τρικάλων διασχίζουν οι οδικοί άξονες Λάρισας – Τρικάλων - Καλαμπάκας - Ιωαννίνων και Τρικάλων – Πύλης – Ελάτης – Άρτας, ο οδικός άξονας Αθήνα – Λαμία – Καρδίτσα - Τρίκαλα και το δίκτυο των επαρχιακών δρόμων.

Σημαντικό έργο πνοής του Νομού αποτελεί η κατασκευή του οδικού άξονα Ε65 η οποία αναμένεται να άρει σε εξαιρετικά μεγάλο βαθμό τα προβλήματα προσπελασιμότητας του Νομού. Οι διαδικασίες υλοποίησης του έργου αυτού έχουν ήδη δρομολογηθεί και αποτελεί πλέον άμεση προτεραιότητα για τα επόμενα χρόνια.

Επίσης, η κατασκευή της σήραγγας της Γκρόπας, της οποίας οι διαδικασίες έχουν ήδη ξεκινήσει, αποτελεί ένα επιπλέον σημαντικό έργο υποδομής, βελτιώνοντας την οδική σύνδεση σε ένα σημαντικό ορεινό τμήμα του Νομού αλλά και με την Περιφέρεια της Ηπείρου.

Όσον αφορά τη βατότητα και τη συντήρηση των λοιπών βασικών οδικών αξόνων είναι καλή όπως και η συντήρηση των πρανών τους. Η προσπελασιμότητα του άξονα Τρικάλων – Πύλης – Ελάτης – Άρτας πάνω από την περιοχή του Περτουλίου μειώνεται λόγω κυρίως των κατολισθήσεων, που σε ορισμένα σημεία μειώνουν σημαντικά το πλάτος του δρόμου και καταστούν επικίνδυνη τη διέλευση των αυτοκινήτων, ιδιαίτερα κατά τη χειμερινή περίοδο. Η υπάρχουσα χάραξη και διάνοιξη του δρόμου έγινε στις αρχές της δεκαετίας του '70 και μέχρι σήμερα έχουν γίνει πολύ λίγα έργα βελτίωσης.

Το επαρχιακό δίκτυο εξασφαλίζει τη σύνδεση όλων των Δημοτικών Διαμερισμάτων και των οικισμών με την πόλη των Τρικάλων και το 99% αυτού είναι ασφαλτοστρωμένο.

Σε ότι αφορά στο νομαρχιακό και επαρχιακό δίκτυο, παρά τις προσπάθειες που έχουν γίνει στο 3^ο ΚΠΣ, υπολείπεται αρκετά ακόμη για να στηρίξει ασφαλείς και γρήγορες εσωτερικές μετακινήσεις και μεταφορές, αλλά και την προσπάθεια ανάπτυξης του τουρισμού στο Ορεινό τμήμα του Νομού.

Το σιδηροδρομικό δίκτυο της περιοχής, του οποίου το μήκος υπολογίζεται στα 40 Km, απαρτίζεται από τον άξονα της γραμμής Τρικάλων-Καλαμπάκας και αποτελεί μέρος της γραμμής Παλαιοφάρσαλα – Καλαμπάκα. Πρόσφατα το τμήμα Καλαμπάκας –

Παλαιοφάρσαλα εκσυγχρονίστηκε, Παρόλα αυτά για όσο δεν ολοκληρώνεται η επέκταση του δικτύου προς το Βορρά, το σιδηροδρομικό δίκτυο θα παραμένει κατώτερο των προσδοκιών της τοπικής κοινωνίας. Έτσι, η συμβολή του στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της τοπικής οικονομίας θα είναι κατώτερη των σύγχρονων απαιτήσεων.

Τα δρομολόγια είναι τακτικά, όμως το σιδηροδρομικό δίκτυο δεν προτιμάται από το κοινό για μετακινήσεις λόγω των καθυστερήσεων, αλλά κυρίως για μεταφορά εμπορευμάτων. Τέλος, οι χαράξεις των τοπικών γραμμών δεν είναι ικανοποιητικές για την ορθολογική χρησιμοποίηση του υπάρχοντος εξοπλισμού. Παρατηρούνται μικρές ακτίνες καμπυλότητας που αυξάνουν το λειτουργικό κόστος.

Στο μακροχρόνιο σχεδιασμό του ΟΣΕ, εκτός από τα έργα αναβάθμισης και εκσυγχρονισμού στο υφιστάμενο σιδηροδρομικό δίκτυο, περιλαμβάνονται επίσης οι παρακάτω γραμμές:

1. Σιδηροδρομική γραμμή Καλαμπάκας- Ιωαννίνων- Ηγουμενίτσας.
2. Σιδηροδρομική γραμμή Καλαμπάκας- Σιάτιστας- Κοζάνης και Σιάτιστας- Καστοριάς.

Γενικά μπορούμε να πούμε ότι ο Ν. Τρικάλων παρόλο που βρίσκεται στο κέντρο της χώρας μας είναι **απομονωμένος** τόσο από τα μεγάλα αστικά κέντρα όσο και από τους γειτονικούς Νομούς.

Ο αριθμός των επιβατικών αυτοκινήτων ιδιωτικής χρήσης ανά 100 κατοίκους εκφράζει τόσο την οικονομική άνεση των κατοίκων όσο και την πιθανή κοινωνική επιβολή της ανάγκης αγοράς αυτοκινήτου, μια και το αυτοκίνητο μπορεί να ικανοποιεί τόσο υπαρκτές όσο και κοινωνικές ανάγκες ενός ατόμου. Οι κοινωνικές ανάγκες επιβάλλονται από τον περίγυρο και αποτελούν ένα πρότυπο καταξίωσης.

Από τα στοιχεία του Πίνακα 8 φαίνεται η σημαντική αύξηση του αριθμού των επιβατικών αυτοκινήτων στο Νομό. Το 2004 οι πωλήσεις καινούργιων αυτοκινήτων αυξήθηκαν κατά 17%, έναντι του 13% στο σύνολο της χώρας. Ο αριθμός των επιβατικών αυτοκινήτων ανά 1000 κατοίκους έχει υπέρ τριπλασιαστεί κατά την περίοδο 1990 – 2004. Παρόλα αυτά μέχρι το 2001 ήταν μικρότερος από το μέσο όρο της χώρας αλλά και της Περιφέρειας Θεσσαλίας.

Πίνακας 8: Διαχρονική παρουσίαση του αριθμού των μεταφορικών μέσων στο Ν. Τρικάλων

	Επιβατικά αυτοκίνητα ΙΧ σε κυκλοφορία	Εγγραφές νέων επιβατικών ΙΧ	Ταξί σε κυκλοφορία	Λεωφορεία σε κυκλοφορία	Φορτηγά σε κυκλοφορία	Επιβατικά αυτοκίνητα ΙΧ ανά 1000 κατοίκους	Τροχαία ατυχήματα ανά 100 κατοίκους
1990	12265		209	208	12791	8,88	1,92
1991	12791		206	214	12937	9,25	2,01
1992	13500		206	221	12723	9,79	2,12
1993	14665		205	233	13149	10,67	2,11
1994	15542		205	238	13621	11,35	2,1
1995	16561	631	221	257	14268	12,14	2,14
1996	17668	1009	205	257	14930	13,01	2,26
1997	18927	1286	205	258	15358	13,99	2,25
1998	20553	1595	205	269	16004	15,27	2,29
1999	22729	2180	205	275	16601	16,97	2,22
2000	25404	2723	205	274	17096	19,06	2,11
2001	27592	2409	205	278	17536	20,8	1,8
2002	29831	2367	205	283	17957	22,53	1,53*
2003	31607	2189	205	283	18320	23,97	1,43*
2004	33836	2554	205	279	18816	25,76	1,4*

Ο αριθμός των τροχαίων ατυχημάτων αποτελεί δείκτη της πρόληψης και της βελτίωσης των συνθηκών κυκλοφορίας σε μία γεωγραφική Περιφέρεια. Η Περιφέρεια Θεσσαλίας μέχρι το 2001 βρίσκεται στην 5^η θέση στο σύνολο των περιφερειών της χώρας. Στο Ν. Τρικάλων το 2001 ο αριθμός των τροχαίων ατυχημάτων ανά 1000 κατοίκων ήταν ίσος με 1,8, μεγαλύτερος του δείκτη της Περιφέρειας (Πίνακας 9) και περίπου μισός του δείκτη της χώρας. Διαχρονικά από το 1995 ο αριθμός των τροχαίων ατυχημάτων ανά 1000 κατοίκους είναι μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο αριθμό για την Περιφέρεια Θεσσαλίας.

Πίνακας 9. Αριθμός τροχαίων ατυχημάτων ανά 1000 κατοίκους ανά γεωγραφική Περιφέρεια

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Αν. Μακεδονία Θράκης	2,3	2,1	2,2	2,4	2,4	2,3	2,3
Κεντρική Μακεδονία	1,9	2,0	2,0	1,9	1,9	1,9	2,0
Δυτική Μακεδονία	1,3	1,3	1,4	1,6	1,6	1,6	1,5
Ήπειρος	1,5	1,6	1,5	1,4	1,3	1,3	1,5
Θεσσαλία	1,5	1,4	1,7	1,8	1,8	1,7	1,7
Ιόνια Νησιά	2,0	1,8	1,9	2,0	2,0	2,3	2,6
Δυτική Ελλάδα	1,4	1,6	1,9	2,0	1,9	2,0	2,0
Στερεά Ελλάδα	1,4	1,4	1,4	1,5	1,7	1,6	1,9
Αττική	2,8	2,9	2,7	2,7	3,1	3,1	2,9
Πελοπόννησος	1,7	1,5	1,6	1,7	1,9	2,0	2,0
Βόρειο Αιγαίο	2,5	2,1	2,2	2,6	2,7	2,9	2,5
Νότιο Αιγαίο	2,2	1,9	1,9	2,4	2,6	2,3	2,1
Κρήτη	1,9	1,7	1,9	1,9	1,7	1,7	1,4

Σύνολο	2,1	2,1	2,1	2,2	2,3	2,3	2,3
---------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Πηγή: ΠΑΕΠ

Στον Πίνακα 10 δίνεται η διαχρονική παρουσίαση των μεταφορικών μέσων για την Περιφέρεια της Θεσσαλίας για την περίοδο 2000-2004.

Στον τομέα των τηλεπικοινωνιών η Θεσσαλία βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο από το μέσο επίπεδο της χώρας. Ειδικότερα, ο δείκτης τηλέφωνα/100 κατοίκους για το 2000 είναι 44,6 για την Περιφέρεια έναντι 51,1 για τη χώρα (ΕΣΥΕ, 2000). Ο Ν. Τρικάλων βρίσκεται στη δεύτερη θέση μετά το Νομό Μαγνησίας με αναλογία τηλεφώνων/100 κατοίκους ίσο με 48,89.

Πίνακας 10. Διαχρονική και συγκριτική παρουσίαση των μεταφορικών μέσων στην Περιφέρεια Θεσσαλίας

		Επιβατ. Αυτοκίνητα ΙΧ σε κυκλοφορία	Εγγραφές καιν. Επιβατικών ΙΧ	Λεωφορεία σε κυκλοφορία	Φορτηγά σε κυκλοφορία	Τροχαία ατυχήματα	Επιβατ. αυτοκίνητα ΙΧ ανά 100 κατοίκους	Τροχαία ατυχήματα ανά 1000 κατοίκους
2000	Ν. Τρικάλων	25404	2723	274	17096	233	19,06	1,74
	Ν. Καρδίτσας	17640	1671	179	14444	202	14,61	1,67
	Ν. Λάρισας	61120	5222	422	29303	358	21,66	1,26
	Ν. Μαγνησίας	45911	4037	369	20406	196	22,38	0,95
2001	Ν. Τρικάλων	27592	2409	278	17536	184	20,8	1,38
	Ν. Καρδίτσας	19317	1893	184	14960	147	16,09	1,22
	Ν. Λάρισας	65760	5078	426	30156	283	23,29	1
	Ν. Μαγνησίας	49214	3883	378	20918	194	24,02	0,94
2002	Ν. Τρικάλων	29831	2367	283	17957	162	22,53	1,22
	Ν. Καρδίτσας	21001	1863	188	15350	129	17,55	1,07
	Ν. Λάρισας	70288	4766	421	31038	231	24,89	0,81
	Ν. Μαγνησίας	52460	3848	384	21457	132	25,62	0,64
2003	Ν. Τρικάλων	31607	2189	283	18320	145	23,97	1,09
	Ν. Καρδίτσας	22539	1914	191	15743	125	18,94	1,05
	Ν. Λάρισας	74144	4949	421	31717	219	26,22	0,77
	Ν. Μαγνησίας	54354	3442	382	21591	114	26,54	0,55
2004	Ν. Τρικάλων	33836	2554	279	18816	156	25,76	1,18
	Ν. Καρδίτσας	24216	2039	190	16197	117	20,46	0,98
	Ν. Λάρισας	79920	5703	419	32895	223	28,23	0,78
	Ν. Μαγνησίας	56895	3935	367	21937	105	27,8	0,51

5. Υγεία – Πρόνοια

Ο Νομός κυρίως εξυπηρετείται από το Γενικό Νοσοκομείο των Τρικάλων, ενώ τα δύσκολα περιστατικά εξυπηρετούνται από το Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Λάρισας. Στο Νομό υπάρχουν 9 θεραπευτήρια:

- Γενικό Νοσοκομείο Τρικάλων (είναι υπό κατασκευή νέα πτέρυγα, ώστε να καλύψει πλήρως τις ανάγκες του Νομού).
- Κέντρα Υγείας Καλαμπάκας, Πύλης και Φαρκαδόνας.
- Θεραπευτήριο χρόνιων παθήσεων.
- Τρεις ιδιωτικές νευρολογικές κλινικές.
- Ιδιωτικό μαιευτήριο.

Στο Νομό υπάρχουν επίσης και ιδιωτικά θεραπευτήρια:

- Ιδιωτική παθολογική- χειρουργική κλινική.
- Ιδιωτικές κλινικές Ω.Ρ.Λ.
- Ιδιωτική οφθαλμολογική κλινική και η ειδική μονάδα στέγης Πύλης.

Στο Ν. Τρικάλων δραστηριοποιούνται τουλάχιστον 270 ιατροί διαφόρων ειδικοτήτων. Τα φαρμακεία, σε ολόκληρο τον Νομό είναι 72 συνολικά.

Ένας σημαντικός κοινωνικός δείκτης είναι ο αριθμός των κλινών ανά 1000 κατοίκους, ο οποίος μετρά την επάρκεια σε δευτεροβάθμια περίθαλψη. Σύμφωνα με το δείκτη αυτόν, ο Ν. Τρικάλων έρχεται στην 3^η θέση μεταξύ των νομών της Περιφέρειας. Παρά την αύξηση που εμφανίζει η αναλογία γιατρών ανά 1000 κατοίκους, για το Ν. Τρικάλων μπορούμε να πούμε ότι παραμένει σε χαμηλά επίπεδα σε σχέση με το σύνολο της χώρας (Πίνακας 11).

Πίνακας 11. Αριθμός κλινών ανά 1000 κατοίκους ανά γεωγραφική Περιφέρεια και Νομούς Θεσσαλίας

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Αν. Μακεδονία Θράκης	2,3	2,1	2,2	2,4	2,4	2,3	2,3
Κεντρική Μακεδονία	1,9	2,0	2,0	1,9	1,9	1,9	2,0
Δυτική Μακεδονία	1,3	1,3	1,4	1,6	1,6	1,6	1,5
Ήπειρος	1,5	1,6	1,5	1,4	1,3	1,3	1,5
Θεσσαλία	1,5	1,4	1,7	1,8	1,8	1,7	1,7
Ιόνια Νησιά	2,0	1,8	1,9	2,0	2,0	2,3	2,6
Δυτική Ελλάδα	1,4	1,6	1,9	2,0	1,9	2,0	2,0
Στερεά Ελλάδα	1,4	1,4	1,4	1,5	1,7	1,6	1,9
Αττική	2,8	2,9	2,7	2,7	3,1	3,1	2,9
Πελοπόννησος	1,7	1,5	1,6	1,7	1,9	2,0	2,0
Βόρειο Αιγαίο	2,5	2,1	2,2	2,6	2,7	2,9	2,5
Νότιο Αιγαίο	2,2	1,9	1,9	2,4	2,6	2,3	2,1
Κρήτη	1,9	1,7	1,9	1,9	1,7	1,7	1,4
Σύνολο	2,1	2,1	2,1	2,2	2,3	2,3	2,3
Ν. Τρικάλων	2,22	2,18	2,35	2,34	2,62	2,65	2,46
Ν. Καρδίτσας	2,44	2,63	2,73	3,15	2,83	2,64	3,45
Ν. Λάρισας	1,96	1,55	1,6	1,67	1,71	1,99	2,31

Ν. Μαγνησίας	2,72	2,82	2,85	2,73	3,32	3,19	3,33
Σύνολο Χώρας	3,85	3,87	3,99	4,13	4,23	4,32	4,37

Στον Πίνακα 12 δίνεται η διαχρονική εξέλιξη του τομέα της υγείας για το Ν. Τρικάλων για τη χρονική περίοδο 1995-2004. βλέπουμε ότι συνεχώς αυξάνεται ο αριθμός των κλινών και του αριθμού των ιατρών.

Πίνακας 12. Διαχρονική παρουσίαση του τομέα της υγείας στον Ν. Τρικάλων

	Κλίνες θεραπευτηρίων	Αριθμός δημόσιων νοσοκομείων	Αριθμός ιδιωτικών κλινικών	Κλίνες ιδιωτικών κλινικών	Ημέρες νοσηλείας	Αριθμός ιατρών	Αριθμός οδοντιάτρων	Φαρμακεία
1990	744			423	174900	646	206	186
1991	729			408	183992	620	215	198
1992	722			408	181979	644	225	204
1993	780			407	173315	694	236	208
1994	709			409	184647	681	235	216
1995	686			409	184071	684	232	217
1996	688			399	205767	740	247	227
1997	753			467		771	227	231
1998	837	1	12	547	234385	888	268	229
1999	913	2	11	502		800	273	235
2000	1121	2	12	632		747	288	235
2001		2	12	582		976	301	
2002		2				1167	299	
2003						1231	311	
2004						1320	313	

Επιπλέον στο Νομό λειτουργούν:

- Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας Νομαρχίας Τρικάλων
- Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας
- Κ.Ε.Σ.Υ.Υ. ΕΟΠ Θεσσαλίας – Παράρτημα Τρικάλων
- Π.Ι.Κ.Π.Α.
- Κοινωνική Υπηρεσία Νοσοκομείου Τρικάλων
- Κέντρο Κοινωνικής Παρέμβασης
- Ν.Ε.Λ.Ε.
- ΚΕ.ΝΕ. του Οργανισμού Εργατική Εστία
- Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας
- Ο.Α.Ε.Δ.
- Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός
- Εταιρεία Προστασίας Αποφυλακισμένων
- ΕΙΥΝΑΠΟΕ

- ΚΕΦΟ
- Καστρακίδειον Οικοτροφείο Θηλέων
- Εκκλησιαστικό Γηροκομείο Μεγάλων Καλυβιών
- 19 ΚΑΠΗ

6. Ύδρευση – Αποχέτευση

Ο Ν. Τρικάλων δεν αντιμετωπίζει προβλήματα στον τομέα της ύδρευσης, όλα τα Δημοτικά Διαμερίσματα του Νομού υδροδοτούνται από πηγές της περιοχής. Το νερό της περιοχής είναι πολύ καλής ποιότητας κατάλληλο σε ορισμένες περιοχές, όπως στο Δήμο Μαλακασίου και για εμφιάλωση (σύμφωνα με το ΠΔ 433/83). Το δίκτυο ύδρευσης είναι σε καλή κατάσταση και σε πάρα πολλές περιοχές έχει αντικατασταθεί πρόσφατα.

Το δίκτυο όμβριων κυρίως υπάρχει στο κέντρο των οικισμών του Νομού και είναι από τσιμεντοσωλήνες και τσιμεντοαύλακες.

Το δίκτυο αποχέτευσης ακαθάρτων αποτελείται από βόθρους που υπάρχουν σε κάθε σπίτι και στη συνέχεια συνδέονται με τα κεντρικά δίκτυα ακαθάρτων. Στο Ν. Τρικάλων λειτουργούν δύο μονάδες βιολογικού καθαρισμού, η μία εξυπηρετεί τις ανάγκες το πολεοδομικού συγκροτήματος της πόλης των Τρικάλων και η άλλη την πόλη της Καλαμπάκας.

Τέλος, στο νομό υπάρχουν τα φράγματα της Πύλης, του Νεοχωρίτη, της Κερασούλας και της Μεσοχώρας.

Πίνακας 13. Στοιχεία για τα φράγματα του Ν. Τρικάλων

A/A	ΟΝΟΜΑ - ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΥΨΟΣ	ΩΦΕΛΙΜΟΣ ΟΓΚΟΣ m ²	ΕΠΙΠΛΕΟΝ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
1	ΠΥΛΗΣ	86	47.000.000	
2	ΝΕΟΧΩΡΙΤΗ	58/32	64.000.000/20.000.000	
3	ΚΕΡΑΣΟΥΛΑΣ	82	1.850.000	Μέση ετήσια απορροή 84.000.000 m ³ Έκταση 140 Km ² Μέγιστη παροχή 877 m ³ /sec
4	ΜΕΣΟΧΩΡΑΣ			

7. Μορφωτικό Επίπεδο

Από τους Πίνακες 13 και 14 φαίνεται η σταδιακή μείωση του αριθμού των δημοτικών σχολείων αλλά και των μαθητών σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης. Αντίθετα αυξήθηκε ο αριθμός των λυκείων. Η αναλογία των μαθητών δημοτικού ανά 1000 κατοίκους, για το έτος 2001, στο Νομό είναι μικρότερη από το μέσο όρο της χώρας. Από τους ίδιους πίνακες γίνεται επίσης φανερή η αύξηση του αριθμού των μαθητών στην ιδιωτική πρωτοβάθμια εκπαίδευση και ο αριθμός των ιδιωτικών σχολείων.

Πίνακας 14. Διαχρονική παρουσίαση του τομέα της εκπαίδευσης στο Ν. Τρικάλων

	2000		2001		2002		2003		2004	
	Σύνολο Χώρας	Ν. Τρικάλων	Σύνολο Χώρας	Ν. Τρικάλων	Σύνολο Χώρας	Ν. Τρικάλων	Σύνολο Χώρας	Ν. Τρικάλων	Σύνολο Χώρας	Ν. Τρικάλων
Αριθμός δημοτικών σχολείων	6212	158	6074	149	6018	148	5963	144	5870	140
Αριθμός ιδιωτικών δημοτικών σχολείων	387	2	390	2	386	2	385	2	377	2
Διδακτικό προσωπικό δημοτ. σχολείων	48852	755	49842	771	52788	814	54131	888	56639	882
Διδακτ. προσωπικό ιδιωτ. δημοτ. σχολείων	3012	13	3227	12	3266	9	3342	6	3280	6
Μαθητές δημοτικών σχολείων	641368	7961	647041	7687	647642	7835	655369	7900	646505	7782
Μαθητές ιδιωτικών δημοτικών σχολείων	46892	164	48340	156	49197	149	48606	127	44776	115
Αριθμός γυμνασίων	1925	30	1948	30	1919	31	1953	31	1933	30
Αριθμός ιδιωτικών γυμνασίων	108		109		108	1	110	1	114	1
Διδακτικό προσωπικό γυμνασίων	33640	533	32897	518	35789	592	35629	576	37160	583
Διδακτ. προσωπικό ιδιωτ. γυμνασίων	1434		1583		1751	18	1740	18	1733	16
Μαθητές γυμνασίων	360248	4558	349397	3912	338355	4192	327351	4072	335548	3993
Μαθητές ιδιωτικών γυμνασίων	18869		18142		18576	150	18021	139	18156	133
Αριθμός λυκείων-ΤΕΕ	1933	25	1973	25	1927	26	1924	27	1973	24
Αριθμός ιδιωτικών λυκείων-ΤΕΕ	180	4	190	3	180	4	171	5	175	1
Αριθμός ενιαίων λυκείων	1292	14	1296	14	1243	15	1261	16	1313	15
Αριθμός ΤΕΕ	641	11	677	11	684	11	663	11	660	9
Διδακτικό προσωπικό λυκείων-ΤΕΕ	36125	567	35206	524	39782	656	38298	567	40212	614
Διδακτ. προσωπικό ιδιωτ. λυκείων-ΤΕΕ	2321	37	2275	2	2623	27	2422	28	2067	19
Διδακτικό προσωπικό ενιαίων λυκείων	21079	340	21226	321	22325	391	22170	362	23454	376
Διδακτικό προσωπικό ΤΕΕ	15046	227	13980	203	17457	265	16128	205	16758	238
Μαθητές λυκείων-ΤΕΕ	400241	5200	400314	5023	392110	5024	365410	4744	371676	4531
Μαθητές ιδιωτικών	23483	247	23199	271	23649	607	23243	630	20509	208

Λυκείων-ΤΕΕ										
Μαθητές ενιαίων λυκείων	244164	3178	240272	2891	238258	3173	227619	3216	238983	3286
Μαθητές ΤΕΕ	156077	2022	160042	2132	153852	1851	143170	1528	131706	1245
Μαθητές Β/άθμιας εκπαίδευσης ανά 1000 κατοίκους	69,65	73,24	68,46	67,37	66,59	69,63	61,02	66,86	64,05	64,89
Μαθητές δημοτικού ανά 1000 κατοίκους	58,74	59,75	59,09	57,96	59,04	59,19	59,54	59,91	58,55	59,24

Πηγή: *www.economics.gr*

Στον Πίνακα 15 παρουσιάζεται το επίπεδο εκπαίδευσης του Νομού σύμφωνα με την απογραφή του 2001. Το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων είναι απόφοιτοι του δημοτικού (34,9% του πληθυσμού), ενώ το 15,3% του πληθυσμού είναι απόφοιτοι μέσης εκπαίδευσης. Καθώς αυξάνεται το επίπεδο μόρφωσης το ποσοστό συμμετοχής του πληθυσμού μειώνεται σημαντικά. Το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού στην καλύτερη περίπτωση έχει αποφοιτήσει από το γυμνάσιο. Η αναλογία των αναλφάβητων κατοίκων είναι μεγαλύτερη από την αναλογία της χώρας. Το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης του Νομού αποτελεί τροχοπέδη στην ανάπτυξη του (ΠΑΕΠ, 2004).

Από τον Πίνακα 16 φαίνεται η δυσχερής θέση της γυναίκας και στον τομέα της εκπαίδευσης. Σχεδόν σε όλα τα επίπεδα μόρφωσης (εκτός από ένα) η συμμετοχή των γυναικών είναι μικρότερη από των ανδρών. Ο αριθμός των γυναικών που δεν γνωρίζουν ανάγνωση είναι σχεδόν πενταπλάσιος από τον αντίστοιχο αριθμό των ανδρών.

Στον Πίνακα 17 γίνεται σύγκριση του εκπαιδευτικού επιπέδου των κατοίκων του Ν. Τρικάλων με αυτών της Περιφέρειας και της χώρας. Ο Νομός, σε επίπεδο Περιφέρειας, βρίσκεται στην προτελευταία θέση πριν από το Νομό Καρδίτσας. Το χαμηλό επίπεδο του Νομού επιβεβαιώνεται και από αυτόν τον πίνακα, το ποσοστό συμμετοχής του Νομού στα διάφορα επίπεδα μόρφωσης αυξάνεται όσο πηγαίνουμε στα πιο χαμηλά επίπεδα. Στα ίδια συμπεράσματα καταλήγουμε και από τα στοιχεία του Πίνακα 18 στον οποίο συγκρίνονται τα στοιχεία του επιπέδου μόρφωσης του Νομού με το σύνολο της χώρας.

Πίνακας 15. Διαχρονική παρουσίαση του εκπαιδευτικού επιπέδου του Ν. Τρικάλων

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Αριθμός δημοτικών σχολείων	188	184	178	176	173	172	169	163	162	160	158	149	148	144	140
Αριθμός ιδιωτικών δημοτικών σχολείων					1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2
Διδακτικό προσωπικό δημοτ. σχολείων	652	661	658	651	673	762	777	682	743	631	755	771	814	888	882
Διδακτ. προσωπικό ιδιωτ. δημοτ. σχολείων					5	8	9	12	14	14	13	12	9	6	6
Μαθητές δημοτικών σχολείων	11488	11223	10640	10017	9466	8967	8630	8323	8144	8009	7961	7687	7835	7900	7782
Μαθητές ιδιωτικών δημοτικών σχολείων					67	99	87	105	137	156	164	156	149	127	115
Αριθμός γυμνασίων	26	26	26	26	26	29	29	30	30	30	30	30	31	31	30
Αριθμός ιδιωτικών γυμνασίων													1	1	1
Διδακτικό προσωπικό γυμνασίων	401	376	395	404	474	498	502	477	463	488	533	518	592	576	583
Διδακτ. προσωπικό ιδιωτ. γυμνασίων													18	18	16
Μαθητές γυμνασίων	6188	6137	6127	5964	5986	5664	5390	5181	4936	4749	4558	3912	4192	4072	3993
Μαθητές ιδιωτικών γυμνασίων													150	139	133
Αριθμός λυκείων-ΤΕΕ	11	12	16	21	21	20	20	18	18	24	25	25	26	27	24
Αριθμός ιδιωτικών λυκείων-ΤΕΕ					4	3	3	1	1	4	4	3	4	5	1
Αριθμός ενιαίων λυκείων											14	14	15	16	15
Αριθμός ΤΕΕ											11	11	11	11	9
Διδακτικό προσωπικό λυκείων-ΤΕΕ	302	308	379	417	472	481	488	466	457	482	567	524	656	567	614
Διδακτ. προσωπικό ιδιωτ. λυκείων-ΤΕΕ					39	34	36	11		12	37	2	27	28	19
Διδακτικό προσωπικό ενιαίων λυκείων											340	321	391	362	376
Διδακτικό προσωπικό ΤΕΕ											227	203	265	205	238
Μαθητές λυκείων-ΤΕΕ	4049	3965	5364	5416	5399	5323	5275	5119	4988	5079	5200	5023	5024	4744	4531
Μαθητές ιδιωτικών λυκείων-ΤΕΕ					132	122	100	23	15	209	247	271	607	630	208
Μαθητές ενιαίων λυκείων											3178	2891	3173	3216	3286
Μαθητές ΤΕΕ											2022	2132	1851	1528	1245
Μαθητές Β/άθμιας εκπαίδευσης /1000 κατοίκους	74,13	73,13	83,4	82,85	83,18	80,59	78,54	76,17	73,74	73,39	73,24	67,37	69,63	66,86	64,89
Μαθητές δημοτικού /1000 κατοίκους	83,18	81,24	77,22	72,93	69,16	65,77	63,56	61,55	60,51	59,8	59,75	57,96	59,19	59,91	59,24

Πηγή: www.economics.gr

Πίνακας 16. Εκπαιδευτικό Επίπεδο Περιφέρειας Θεσσαλίας (ποσοστό %)

	Κάτοχοι διδακτορικού τίτλου	Κάτοχοι Μάστερ	Πτυχιούχοι Ανοτίτων Σχολών	Πτυχιούχοι ΤΕΙ (ΚΑΤΕ, ΚΑΤΕΕ)	Πτυχιούχοι Ανωτέρων Σχολών	Πτυχιούχοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Απόφοιτοι Μέσης εκπαίδευσης	Πτυχιούχοι ΤΕΛ	Πτυχιούχοι ΤΕΣ	Απόφοιτοι 3ταξίου Γυμνασίου	Απόφοιτοι Δημοτικού	Φοιτούν στο Δημοτικό	Εγκατέλειψαν το Δημοτικό, αλλά γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση	Δε γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ	0,265	0,540	8,060	2,759	0,664	3,522	22,344	2,099	1,771	11,260	30,494	6,355	6,261	3,607
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	0,090	0,190	6,676	2,255	0,581	2,675	17,957	1,743	1,505	10,729	33,908	6,664	8,571	6,458
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	0,047	0,098	6,601	1,946	0,280	2,231	15,298	1,511	1,091	9,744	34,909	6,603	10,758	8,883
ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΑΙΤΣΑΣ	0,040	0,099	5,247	1,380	0,176	2,236	14,420	1,333	1,371	10,143	36,988	6,389	8,841	11,338
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ	0,093	0,216	7,007	2,516	0,657	2,721	18,855	1,999	1,539	10,870	33,206	6,862	8,531	4,926
ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	0,142	0,266	7,111	2,615	0,911	3,157	20,535	1,783	1,806	11,519	32,406	6,594	7,047	4,109

Πηγή: www.economics.gr

Πίνακας 17. Συγκριτική παρουσίαση του τομέα της εκπαίδευσης των νομών της Περιφέρειας Θεσσαλίας (απογραφή 2001)

Φύλο και ομάδες ηλικιών	Σύνολο	Κάτοχοι διδακτορικού τίτλου	Κάτοχοι Μάστερ	Πτυχιούχοι Ανωτάτων Σχολών	Πτυχιούχοι ΤΕΙ (ΚΑΤΕ, ΚΑΤΕΕ)	Πτυχιούχοι Ανωτέρων Σχολών	Πτυχιούχοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Απόφοιτοι Μέσης εκπαίδευσης	Πτυχιούχοι ΤΕΛ	Πτυχιούχοι ΤΕΣ	Απόφοιτοι 3ταξίου Γυμνασίου	Απόφοιτοι Δημοτικού	Φοιτούν στο Δημοτικό	Εγκατέλειψαν το Δημοτικό, αλλά γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση	Δε γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ	10.296.798	27.259	55.628	829.880	284.056	68.345	362.605	2.300.727	216.122	182.369	1.159.432	3.139.901	654.322	644.699	371.453
Άρρενες	5.086.359	19.303	34.478	428.090	142.321	60.231	159.484	1.087.257	148.202	155.981	636.332	1.530.622	338.427	245.905	99.726
Θήλειες	5.210.439	7.956	21.150	401.790	141.735	8.114	203.121	1.213.470	67.920	26.388	523.100	1.609.279	315.895	398.794	271.727
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	696.754	625	1.321	46.513	15.715	4.049	18.636	125.118	12.143	10.486	74.754	236.253	46.431	59.717	44.993
Άρρενες	344.494	478	869	23.821	7.728	3.710	8.006	62.173	8.678	9.258	42.905	118.180	23.782	24.997	9.909
Θήλειες	352.260	147	452	22.692	7.987	339	10.630	62.945	3.465	1.228	31.849	118.073	22.649	34.720	35.084
ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	113.700	46	112	5.966	1.569	200	2.542	16.395	1.516	1.559	11.533	42.055	7.264	10.052	12.891
Άρρενες	56.123	43	74	3.094	725	167	1.072	8.513	1.048	1.367	6.774	22.737	3.700	4.418	2.391
Θήλειες	57.577	3	38	2.872	844	33	1.470	7.882	468	192	4.759	19.318	3.564	5.634	10.500
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ	264.561	246	572	18.538	6.657	1.739	7.200	49.884	5.289	4.072	28.757	87.850	18.154	22.571	13.032
Άρρενες	130.768	189	391	9.440	3.157	1.569	3.084	24.312	3.655	3.566	16.355	42.919	9.226	9.494	3.411
Θήλειες	133.793	57	181	9.098	3.500	170	4.116	25.572	1.634	506	12.402	44.931	8.928	13.077	9.621
ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	193.179	274	514	13.737	5.051	1.759	6.098	39.669	3.445	3.488	22.253	62.602	12.738	13.613	7.938
Άρρενες	95.498	199	328	6.994	2.736	1.665	2.758	19.420	2.561	3.148	12.687	29.349	6.557	5.070	2.026
Θήλειες	97.681	75	186	6.743	2.315	94	3.340	20.249	884	340	9.566	33.253	6.181	8.543	5.912
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	125.314	59	123	8.272	2.438	351	2.796	19.170	1.893	1.367	12.211	43.746	8.275	13.481	11.132
Άρρενες	62.105	47	76	4.293	1.110	309	1.092	9.928	1.414	1.177	7.089	23.175	4.299	6.015	2.081
Θήλειες	63.209	12	47	3.979	1.328	42	1.704	9.242	479	190	5.122	20.571	3.976	7.466	9.051

ΠΗΓΗ Ε.Σ.Υ.Ε

Πίνακας 18. Αναλογία των επιπέδων εκπαίδευσης σε επίπεδο Περιφέρειας

	Κάτοχοι διδακτορικού τίτλου	Κάτοχοι Μάστερ	Πτυχιούχοι Ανωτάτων Σχολών	Πτυχιούχοι ΤΕΙ (ΚΑΤΕ, ΚΑΤΕΕ)	Πτυχιούχοι Ανωτέρων Σχολών	Πτυχιούχοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Απόφοιτοι Μέσης εκπαίδευσης	Πτυχιούχοι ΤΕΑ	Πτυχιούχοι ΤΕΣ	Απόφοιτοι 3ταξίου Γυμνασίου	Απόφοιτοι Δημοτικού	Φοιτούν στο Δημοτικό	Εγκατέλειψαν το Δημοτικό, αλλά γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση	Δε γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	2,293	2,375	5,605	5,532	5,924	5,139	5,438	5,619	5,750	6,447	7,524	7,096	9,263	12,113
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	9,440	9,311	17,784	15,514	8,669	15,003	15,322	15,589	13,036	16,335	18,517	17,822	22,575	24,742
ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΑΙΤΣΑΣ	7,360	8,478	12,827	9,984	4,939	13,640	13,104	12,485	14,867	15,428	17,801	15,645	16,833	28,651
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ	39,360	43,301	39,856	42,361	42,949	38,635	39,870	43,556	38,833	38,469	37,185	39,099	37,797	28,965
ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	43,840	38,910	29,534	32,141	43,443	32,722	31,705	28,370	33,263	29,768	26,498	27,434	22,796	17,643

Πίνακας 19. Αναλογία των επιπέδων εκπαίδευσης σε επίπεδο χώρας.

	Κάτοχοι διδακτορικού τίτλου	Κάτοχοι Μάστερ	Πτυχιούχοι Ανωτάτων Σχολών	Πτυχιούχοι ΤΕΙ (ΚΑΤΕ, ΚΑΤΕΕ)	Πτυχιούχοι Ανωτέρων Σχολών	Πτυχιούχοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Απόφοιτοι Μέσης εκπαίδευσης	Πτυχιούχοι ΤΕΑ	Πτυχιούχοι ΤΕΣ	Απόφοιτοι 3ταξίου Γυμνασίου	Απόφοιτοι Δημοτικού	Φοιτούν στο Δημοτικό	Εγκατέλειψαν το Δημοτικό, αλλά γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση	Δε γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	0,216	0,221	0,997	0,858	0,514	0,771	0,833	0,876	0,750	1,053	1,393	1,265	2,091	2,997
ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΑΙΤΣΑΣ	0,169	0,201	0,719	0,552	0,293	0,701	0,713	0,701	0,855	0,995	1,339	1,110	1,559	3,470
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ	0,902	1,028	2,234	2,344	2,544	1,986	2,168	2,447	2,233	2,480	2,798	2,774	3,501	3,508
ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	1,005	0,924	1,655	1,778	2,574	1,682	1,724	1,594	1,913	1,919	1,994	1,947	2,112	2,137

8. Οικονομικά Στοιχεία

Ο Ν. Τρικάλων παράγει τα τελευταία χρόνια σταθερά περίπου το 0,9% του συνολικού ΑΕΠ της χώρας μας (Πίν. 19). Το 2002 βρίσκονταν στην 26 θέση στο σύνολο των 52 Νομών της χώρας. Το 2002 ο Ν. Τρικάλων παρήγαγε το 16,4% του συνολικού προϊόντος της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Το κατά κεφαλή ακαθάριστο εγχώριο προϊόν αυξάνεται συνεχώς για την περίοδο 1995 – 2002, το έτος 2002 ήταν ίσο με 1.174 € (Πίν. 20).

Από τα διαθέσιμα στοιχεία του πίνακα φαίνεται μια συνεχόμενη αύξηση του κατά κεφαλήν ακαθάριστου προϊόντος της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Παρόλα αυτά ο Ν. Τρικάλων εξακολουθεί να εμφανίζει **το μικρότερο κατά κεφαλήν ακαθάριστο εγχώριο προϊόν** σε σχέση με τους υπόλοιπους Νομούς της Περιφέρειας. Βέβαια, απουσιάζουν τα στοιχεία που θα έδιναν την κατανομή του κατά κεφαλήν εισοδήματος στους κατοίκους του Νομού.

Πίνακας 20. Πορεία του Α.Ε.Π. στο Ν. Τρικάλων

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Ποσοστό	2001	Ποσοστό	2002	Ποσοστό
Σύνολο Ελλάδος	79.927	87.851	97.235	105.773	112.686	121.701	100,00%	131.341	100,00%	141.502	100,00%
Θεσσαλία	4.911	5.397	5.991	6.639	6.928	7.074	5,81%	7.462	5,68%	7.941	5,61%
Καρδίτσα	741	802	893	988	1.008	1.033	0,85%	1.096	0,83%	1.183	0,84%
Λάρισα	1.883	2.076	2.410	2.613	2.792	2.823	2,32%	2.982	2,27%	3.176	2,24%
Μαγνησία	1.471	1.628	1.786	1.958	2.009	2.064	1,70%	2.166	1,65%	2.281	1,61%
Τρίκαλα	816	891	902	1.080	1.119	1.153	0,95%	1.217	0,93%	1.301	0,92%

Πίνακας 21. Κατά κεφαλή ακαθάριστο εγχώριο προϊόν

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Σύνολο Ελλάδος	7.516	8.203	9.023	9.762	10.355	11.147	11.995	12.878
Θεσσαλία	6.630	7.275	8.069	8.941	9.336	9.545	10.086	10.751
Καρδίτσα	6.053	6.567	7.327	8.128	8.321	8.560	9.134	9.915
Λάρισα	6.719	7.386	8.560	9.272	9.900	10.007	10.565	11.240
Μαγνησία	7.291	8.025	8.762	9.570	9.799	10.064	10.573	11.142
Τρίκαλα	5.987	6.564	6.669	8.025	8.355	8.658	9.178	9.852

Η συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία του Νομού, για το έτος 2002, αποτελεί το 0,92% της προστιθέμενης αξίας της χώρας (Πίν.21).

Πίνακας 22. Συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Ποσοστό	2001	Ποσοστό	2002	Ποσοστό
Σύνολο Ελλάδος	73.858	80.672	88.700	96.750	101.822	109.864	100,00%	119.254	100,00%	127.682	100%
Θεσσαλία	4.539	4.956	5.465	6.073	6.261	6.386	5,81%	6.775	5,68%	7.165	5,61%
Καρδίτσα	685	737	815	904	911	933	0,85%	995	0,83%	1.067	0,84%
Λάρισα	1.740	1.906	2.199	2.390	2.523	2.549	2,32%	2.707	2,27%	2.865	2,24%
Μαγνησία	1.359	1.495	1.629	1.791	1.815	1.863	1,70%	1.967	1,65%	2.058	1,61%
Τρίκαλα	754	818	823	988	1.011	1.041	0,95%	1.105	0,93%	1.174	0,92%

Στον Πίνακα 22 δίνεται η κατανομή της προστιθέμενης αξίας στους διάφορους κλάδους για το έτος 2003. Βλέπουμε ότι ο Αγροτικός Τομέας συμμετείχε με το μεγαλύτερο ποσοστό στο σύνολο της προστιθέμενης αξίας του Νομού, ενώ ακολουθούσε πολύ κοντά ο κλάδος της «διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, εκμίσθωση και επιχειρηματικές δραστηριότητες».

Πίνακας 23. Προστιθέμενη αξία ανά κλάδο για το έτος 2003

	Ελλάς	Θεσσαλία	Καρδίτσα	Λάρισα	Μαγνησία	Τρίκαλα	% επί συνόλου της προστιθέμενης αξίας του Νομού
Γεωργία, κτηνοτροφία, δάση	8.387	1.187,33	234,85	542,95	195,38	214,15	17,236
Αλιεία	846	46,75	1,04	11,60	33,97	0,15	0,011
Μεταλλεία, ορυχεία	829	15,80	0,00	5,05	8,31	2,44	0,196
Μεταποίηση	14.894	1.001,77	24,52	274,24	623,93	79,09	6,365
Ηλεκτρισμός, φυσικό αέριο και ύδρευση	2.426	149,43	47,36	46,75	40,89	14,43	1,162
Κατασκευές	11.840	877,41	49,43	533,57	252,70	41,70	3,357
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευές αυτοκινήτων, μοτοσυκλετών και ειδών οικιακής χρήσης	18.063	984,82	150,64	379,15	283,42	171,61	13,813
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	10.652	409,50	49,15	126,04	137,72	96,60	7,776
Μεταφορές, αποθήκευση, επικοινωνίες	11.550	541,16	81,12	193,66	162,15	104,23	8,389
Χρηματοπιστωτική διαμεσολάβηση	6.539	266,12	35,41	104,43	78,16	48,12	3,873
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμίσθωση και επιγ/τικές δραστηριότητες	20.967	1.163,97	186,76	429,67	328,21	219,33	17,653
Δημόσια διοίκηση, άμυνα και υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	9.388	341,05	53,38	146,02	83,51	58,15	4,680
Εκπαίδευση	7.294	389,56	64,20	130,93	127,83	66,60	5,360
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	7.637	641,45	119,34	302,97	148,35	70,80	5,698
Άλλες κοινωνικές και προσωπικές δραστηριότητες	4.353	198,81	21,40	65,23	60,89	51,28	4,128
Ιδιωτικά νοικοκυριά με απασχολούμενο προσωπικό	670	18,69	2,95	5,99	6,01	3,74	0,301
Συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία	136.337	8.234	1.122	3.298	2.571	1.242	

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία

Από τα στοιχεία του Πίνακα 23 φαίνεται ότι το 2002 ο κλάδος των υπηρεσιών συνεισφέρει το 73,02% του ΑΕΠ των Τρικάλων, ο κλάδος της γεωργίας το 16,08% και ο τομέας της βιομηχανίας το 10,89% ενώ οι υπόλοιποι κλάδοι συνεισφέρουν με πολύ χαμηλότερα ποσοστά. Ο Ν. Τρικάλων παράγει το 2% του συνολικού γεωργικού προϊόντος της χώρας.

Πίνακας 24. Προϊόν - εισόδημα Ν. Τρικάλων

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Γεωργία, βασικές τιμές, εκ. ευρώ, εκ. δρχ. ως 1994	219	219	113	207	204	192	186	189
Μεταλλεία - Ορυχεία, εκ. ευρώ, εκ. δρχ. ως 1994	1	1	1	1	2	2	2	3
Μεταποίηση, εκ. ευρώ, εκ. δρχ. ως 1994	33	37	49	61	68	62	64	65
Ενέργεια, εκ. ευρώ, εκ. δρχ. ως 1994	12	12	11	12	13	12	12	12
Κατασκευές, εκ. ευρώ, εκ. δρχ. ως 1994	21	24	37	43	49	45	47	48
Υπηρεσίες, εκ. ευρώ, εκ. δρχ. ως 1994	468	527	612	663	676	728	793	858
Εμπόριο, εκ. ευρώ	98	114	131	134	140	147	168	175
Ξενοδοχεία και εστιατόρια, εκ. €	56	66	80	86	76	87	94	102
Μεταφορές- επικοινωνίες, εκ. €	38	38	48	55	76	86	89	98
Χρηματοπιστωτική διαμεσολάβηση	21	25	35	41	41	45	48	45
Ακ. Προστιθέμενη αξία, εκατ. €	754	820	823	987	1012	1041	1104	1175
Ακαθ.Εγγ.Προϊόν, τιμές αγοράς, εκ. ευρώ, εκ. δρχ. ως 1994	816	891	902	1080	1119	1153	1217	1301
Γεωργία % ΑΕΠ	29,04	26,7	13,73	20,97	20,15	18,44	16,84	16,08
Βιομηχανία % ΑΕΠ	8,88	9,02	11,9	11,85	13,04	11,62	11,32	10,89
Μεταλλεία - Ορυχεία % ΑΕΠ	0,13	0,12	0,12	0,1	0,19	0,19	0,18	0,25
Μεταποίηση % ΑΕΠ	4,37	4,51	5,95	6,18	6,71	5,95	5,79	5,53
Ενέργεια % ΑΕΠ	1,59	1,46	1,33	1,21	1,28	1,15	1,08	1,02
Κατασκευές % ΑΕΠ	2,78	2,92	4,49	4,35	4,84	4,32	4,25	4,08
Υπηρεσίες % ΑΕΠ	62,06	64,26	74,36	67,17	66,79	69,93	71,82	73,02
Ξενοδοχεία και εστιατόρια % ΑΕΠ	7,42	8,04	9,72	8,67	7,5	8,35	8,51	8,68
Ακαθ.Εγγ.Προϊόν κατά κεφαλή % μ.ό. χώρας	79,63	79,99	73,93	82,2	80,69	77,63	76,51	76,19
Ακαθ.Εγγ.Προϊόν κατά κεφαλή, ευρώ, δρχ. ως 1994	5985,4	6562,1	6671,11	8025,32	8356,41	8654,17	9177,68	9812,54
Μεταποίηση % μεταποίησης χώρας	0,34	0,35	0,47	0,53	0,56	0,46	0,45	0,44
Υπηρεσίες % υπηρεσιών χώρας	0,93	0,95	0,97	0,97	0,94	0,93	0,94	0,94
Γεωργία % γεωργίας χώρας	3,01	2,99	1,49	2,61	2,53	2,39	2,23	2,1
Ξενοδ. χώρας %	1,16	1,17	1,15	1,15	1,05	1,06	1,06	1,06
ΑΕΠ % ΑΕΠ χώρας	1,02	1,01	0,92	1,02	0,99	0,94	0,92	0,91

Πηγή: www.economics.gr

Το 2003 το δηλωθέν εισόδημα ανά φορολογούμενο του Νομού ανέρχονταν σε 9,6 χιλ. ευρώ (άνοδος 7%, 77% του μέσου όρου της Ελλάδας) και 10166,96 το 2004. **Οι φορολογούμενοι πλήρωσαν** κατά μέσο όρο για φόρο εισοδήματος 516 ευρώ, έναντι μέσου όρου χώρας 1.076. Σε αυτόν αναλογεί 1,1% των φορολογουμένων (άνοδος 1,8% το 2003), 0,9% του δηλωθέντος εισοδήματος της χώρας (+9%) και 0,5% του φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων (+12%).

Στον Πίνακα 24 δίνεται η αναλογία του αριθμού των φορολογούμενων στους διάφορους επαγγελματικούς κλάδους. Το 2002 είχαμε μια αύξηση του ποσοστού των ελεύθερων επαγγελματιών και μείωση του ποσοστού των υπόλοιπων κλάδων (εκτός των συνταξιούχων). Στη συνέχεια οι συνθήκες αντιστράφηκαν και ο κλάδος των ελεύθερων επαγγελματιών αντιπροσωπεύει όλο και μικρότερο ποσοστό των φορολογουμένων σε σχέση με τους υπόλοιπους κλάδους.

Πίνακας 25. Αριθμός φορολογούμενων στους διάφορους κλάδους της οικονομίας

	2000	2001	2002	2003	2004
Αριθμός φορολογουμένων	53473	56073	57005	58054	59067
Αναλογία φορολογούμενων -έμποροι, βιομήχανοι, επιχειρηματίες	16,93378	17,65912	13,81282	13,20667	12,733
Αναλογία φορολογούμενων - γεωργοί κ.λπ.	17,05534	16,31266	12,641	13,00858	13,0953
Αναλογία φορολογούμενων - μισθωτοί	29,91229	29,94846	26,55732	28,17032	28,36101
Αναλογία φορολογούμενων -ελευθ. επαγ/τίες	2,294616	2,200703	5,510043	3,753402	4,572773
Αναλογία φορολογούμενων - συνταξιούχοι	21,78109	22,96471	30,17455	30,73862	30,96484

9. Πρωτογενής Τομέας

Ο Ν. Τρικάλων παράγει το 2,1% του συνολικού γεωργικού προϊόντος της χώρας. Το 16,1% του συνολικού παραγόμενου προϊόντος του Νομού προέρχεται από την Πρωτογενή Παραγωγή. Το γεωργικό προϊόν ακολουθεί πτωτική πορεία τόσο σε σχέση με τη συμμετοχή του στο συνολικό προϊόν της χώρας όσο και του Νομού. Επίσης, το σύνολο των καλλιεργούμενων εκτάσεων στο Νομό μειώνεται σταδιακά τα τελευταία χρόνια (Πίνακας 25).

Ειδικότερα, οι αρδευθείσες εκτάσεις υφίστανται μείωση από το 1995 έως και το 2001, ενώ το 2002 αυξήθηκαν κατά 1% και αποτελούν το 65,81% του συνόλου των καλλιεργούμενων εκτάσεων του Νομού.

Στο Νομό καλλιεργείται περίπου το 20% της συνολικής του έκτασης, με σημαντική παραγωγή σε καλλιέργειες όπως βαμβάκι, καπνός, οπωροκηπευτικά, σιτάρι,

καλαμπόκι κλπ. Η κύρια παραγωγή του Νομού είναι το βαμβάκι, όπως και της Περιφέρειας. Το 34% των καλλιεργειών του βαμβακιού λαμβάνει χώρα στη Θεσσαλία, παρόλα αυτά ο Ν. Τρικάλων είναι προτελευταίος στην παραγωγή βαμβακιού στην Περιφέρεια με ποσοστό 9,66% επί της συνολικής παραγωγής.

Στον Πίνακα 25 δίνεται η διαχρονική εξέλιξη του αριθμού των καλλιεργούμενων εκτάσεων στο Ν. Τρικάλων. Σύμφωνα με τα δεδομένα του πίνακα, η καλλιέργεια του βαμβακιού αποτελεί την κύρια καλλιέργεια του Νομού σε ποσοστό 25% περίπου επί του συνόλου των καλλιεργούμενων εκτάσεων.

Συγκρίσεις μεταξύ των ετών δείχνουν μια πτωτική τάση στην καλλιέργεια των σιτηρών, καλαμποκιού και βαμβακιού ενώ αντίθετα οι καλλιέργειες κηπευτικών, ελαιόδεντρων, γιγαρτόκαρπων και ξηρών καρπών αυξάνονται, έστω και με βραδύς ρυθμούς.

Σημαντική είναι η μείωση του αριθμού των καλλιεργούμενων εκτάσεων με τεύτλα από το έτος 2004 και μετά, ενώ το έτος 2003 εξαπλασιάστηκε ο αριθμός των καλλιεργούμενων εκτάσεων με ξηρούς καρπούς. **Ο αριθμός των βοσκοτόπων αυξάνεται** συνεχώς τα τελευταία χρόνια.

Ο αριθμός των καλλιεργούμενων εκτάσεων με βαμβάκι στο Νομό τα τελευταία χρόνια εμφανίζει αυξομειώσεις (Πίνακας 26). Το 2004 η παραγωγή του βαμβακιού ανέρχονταν σε 50.261 τόνους, ποσότητα που αντιστοιχεί στο 4,28% του συνόλου της ετήσιας παραγωγής βαμβακιού και στο 9,66% της παραγωγής της Περιφέρειας (Πίνακας 30). Τα στοιχεία αυτά επιβεβαιώνουν τη μεγάλη σημασία της παραγωγής του βαμβακιού για το εισόδημα των κατοίκων του Νομού. Η καλλιέργεια βαμβακιού γίνεται κυρίως στους Δήμους Φαρκαδόνας και Πελινναίων, στους οποίους καλλιεργούνται περισσότερο από 30 και 20 χιλιάδες στρέμματα αντίστοιχα. Το 2003 η παραγωγή του Νομού τον έφερε στην 10η θέση στην παραγωγή βαμβακιού.

Η δεύτερη σε σημασία καλλιέργεια στο Νομό είναι η καλλιέργεια καλαμποκιού, η οποία αντιστοιχεί στο 21,612% του συνόλου των καλλιεργούμενων εκτάσεων (Πίνακας 27). Οι δήμοι Φαλωρείας, Γόφμων, Οιχαλίας, Φαρκαδόνας και Βασιλικής εμφανίζουν τις μεγαλύτερες εκτάσεις καλλιέργειας καλαμποκιού. Από τον Πίνακα 25 όμως φαίνεται ότι η καλλιέργεια του καλαμποκιού είναι σχεδόν ομοιόμορφα κατανομημένη σε όλο το Νομό.

Η τρίτη σε σημασία μορφή καλλιέργειας για το Νομό είναι η καλλιέργεια των σιτηρών (κυρίως η καλλιέργεια του σκληρού σιταριού). Η ετήσια παραγωγή σκληρού σιταριού για το έτος 2004, ανέρχονταν σε 27.329 τόνους, ποσότητα που αντιστοιχεί στο 3,011% της εθνικής ετήσιας παραγωγής και στο 9,663 της παραγωγής της Περιφέρειας Θεσσαλίας (Πίν. 30). Η καλλιέργεια των σιτηρών είναι ομοιόμορφα κατανεμημένη σε όλη σχεδόν την καλλιεργημένη έκταση του Νομού.

Η καλλιέργεια του καπνού είναι μια ακόμα σημαντική καλλιέργεια στο Νομό. Παρόλο που οι καλλιεργούμενες με καπνό εκτάσεις αντιστοιχούν στο 1,49% του συνόλου των καλλιεργούμενων εκτάσεων στο Νομό, η συνολική ετήσια παραγωγή σε καπνό είναι μεγάλη, ίση με 3.827 τόνους και αντιστοιχεί στο 23,104% της παραγωγής καπνού στην Περιφέρεια. Σήμερα η καλλιέργεια καπνού γίνεται κυρίως στους Δήμους Παραληθαίων και Βασιλικής (Πίν. 29).

Πίνακας 26. Καλλιέργειες του Ν. Τρικάλων για τα έτη 1994 – 2005 (στρέμματα)

Ομάδα Ειδών / Έτος	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	% επί του συνόλου του Νομού
Σιτάρι Σκληρό	42.703,20	45.421,40	46.510,30	61.139,90	63.012,70	68.983,10	96.845,90	91.320,60	77.555,60	74.120,60	73.770,20	72.688,30	13,022
Σιτάρι Μαλακό	42.226,20	42.705,50	40.441,90	40.037,90	39.270,70	31.629,40	26.587,00	30.001,30	23.661,00	25.478,30	20.412,90	19.401,80	3,476
Κριθάρι	28.972,60	26.168,70	27.260,00	25.818,90	31.609,90	28.181,30	26.322,50	29.881,90	33.473,00	28.702,80	19.092,30	18.771,70	3,363
Καλαμπόκι	83.756,20	60.491,20	99.752,60	106.973,00	103.583,70	90.873,70	98.669,00	99.022,30	113.974,20	118.254,20	116.091,10	120.634,90	21,612
Βαμβάκι	109.013,00	90.026,40	77.957,00	141.695,10	176.114,90	184.125,80	157.033,00	151.650,30	139.168,10	139.181,00	149.081,90	141.116,10	25,281
Καπνός	11.856,40	10.038,50	7.893,80	7.613,00	7.570,30	7.763,20	6.792,90	6.135,80	9.733,70	11.031,10	10.043,70	8.313,60	1,489
Τεύτλα	4.633,80	6.790,20	5.641,70	6.396,00	4.832,90	5.658,90	4.591,00	3.436,10	4.456,20	1.804,40	991,2	2.386,50	0,428
Κηπευτικά	6.008,00	7.117,80	6.906,40	9.383,60	9.971,90	10.221,60	8.930,90	9.954,80	7.804,00	6.431,50	6.883,50	7.517,20	1,347
Ελαιόδενδρα	1.202,50	2.689,70	2.879,90	2.944,40	3.190,40	3.250,70	3.467,80	2.592,00	4.258,30	4.655,10	5.263,20	6.992,70	1,253
Γγαρτόκαρπα								92,5	131,7	170,1	884,3	1.249,20	0,224
Ξηροί Καρποί	355,9	442,2	431,6	531,8	525,8	712,2	728,4	376,2	526	3.108,50	4.126,10	5.026,30	0,900
Βοσκότοποι	394.766,20	312.092,20	492.329,20	440.951,50	463.782,90	519.487,10	541.591,80	498.991,10	609.544,90	580.930,10	859.969,40	817.335,20	
Λοιπές Καλλιέργειες	17.436,10	23.932,00	56.691,10	31.929,70	36.659,10	39.976,90		67.762,80	57.513,20	79.548,70	91.371,70	154.090,80	27,605
Σύνολο Νομού	742.930,10	627.915,80	864.695,50	875.414,80	940.125,20	990.863,90	1.016.356,60	991.217,70	1.081.799,90	1.073.416,40	1.357.981,50	1.375.524,30	

Πίνακας 27. Καλλιέργεια βαμβακιού στο Ν. Τρικάλων

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Δήμοι												
Φαρκαδόνας	32.441,8	16.930,5	10.449,1	14.292,9	37.024,0	37.675,5	32.267,0	32.563,8	30.566,3	30.118,2	32.430,8	31.155,1
Πελinnaίων	2.380,6	2.823,4	3.950,7	24.929,1	24.420,2	26.050,5	23.672,9	23.800,4	23.210,4	23.403,4	24.588,3	23.841,0
Εισταιιώτιδας	5.529,7	2.739,2	4.485,9	16.120,7	18.078,1	19.078,8	17.274,0	17.761,0	16.641,4	16.555,4	17.577,5	16.776,0
Μεγάλων Καλοβίων	8.653,5	6.366,3	6.429,1	14.856,0	18.786,4	20.028,3	17.526,2	16.803,3	15.404,6	16.106,7	16.813,6	15.922,9
Παλαιοκάστρον	4.891,7	4.472,6	3.562,2	13.927,2	13.927,3	15.104,4	12.835,4	12.565,1	11.806,7	11.919,2	13.062,6	12.490,5
Τρικκαίων	9.669,9	6.780,3	7.819,7	13.423,9	14.322,2	14.674,8	11.856,8	11.090,7	9.920,6	9.620,7	9.972,9	9.342,5
Οιγαλίας	5.398,4	6.547,5	6.561,5	11.276,1	13.326,8	11.670,3	9.764,2	9.807,8	9.153,8	9.151,8	9.877,9	9.284,1
Γόμφων	8.955,3	9.292,1	9.277,4	10.911,5	11.083,1	13.253,2	10.758,0	8.924,2	7.423,2	7.414,5	8.392,7	7.712,1
Φαλωρείας	8.919,0	11.275,2	9.297,1	8.444,2	9.246,8	9.439,3	7.043,0	6.329,2	5.184,9	4.973,7	5.313,5	4.783,6
Πιαλείων	4.440,9	4.620,0	3.521,7	3.276,4	4.116,3	4.970,6	4.104,7	3.066,7	2.581,0	2.701,1	2.827,0	2.544,6
Παραληθαίων	3.360,4	3.691,4	4.035,8	3.808,1	4.221,5	4.375,2	3.457,2	2.948,1	2.439,3	2.493,4	3.013,0	2.523,5
Βασιλικής	2.195,5	3.550,5	2.352,2	1.984,8	2.331,4	2.415,6	2.145,9	2.074,5	1.666,4	1.607,6	1.935,7	1.798,1
Καλαμπάκας	2.201,3	2.674,0	1.426,3	1.225,9	1.559,4	1.518,3	1.484,1	1.572,7	1.371,6	1.260,9	1.255,1	1.162,4
Καλλιθένδρου	2.748,6	2.949,2	1.435,3	1.475,3	1.775,9	1.982,1	1.414,9	1.078,5	795,4	818,5	859,2	766,3
Πύλης	1.361,2	1.515,7	1.129,7	1.119,7	1.082,8	1.256,6	993,6	926,6	735,1	769,7	824,1	709,2
Κόζιακα	2.017,8	1.776,1	1.700,6	608,7	798,0	623,6	382,4	286,0	224,4	223,2	295,0	261,2
Τυμφαίων	4,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	44,0	43,0	43,0	43,0	43,0	43,0
Κλεινοβού	383,6	195,5	99,2	0,0	8,7	8,7	8,7	8,7	0,0	0,0	0,0	0,0
Κοινότητα Μυρόφυλλου	1.245,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Χασίων	2.213,3	1.826,9	423,5	14,6	6,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Πίνακας 28. Καλλιέργεια σκληρών σιταριών στο Ν. Τρικάλων

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Παραληθαίων	6.978,9	7.726,3	8.009,0	8.398,7	8.311,1	8.853,7	11.239,3	10.695,6	8.578,0	8.758,0	8.516,7	8.537,6
Χασίων	1.708,5	3.180,4	3.905,5	4.470,2	4.596,2	4.588,2	6.708,0	6.819,0	7.855,2	7.518,6	8.146,6	8.338,1
Καλαμπάκας	3.315,9	4.141,7	5.141,1	5.373,1	5.404,5	6.341,6	8.273,9	7.959,9	7.084,8	7.292,0	7.063,0	6.564,8
Τρικκαίων	3.208,3	3.383,6	3.378,9	5.807,8	5.646,6	6.117,3	8.357,5	7.974,8	5.670,1	5.860,7	6.660,5	6.540,2
Φαρκαδόνας	4.260,5	3.710,1	3.472,6	5.623,3	6.514,6	5.085,2	9.883,1	8.836,2	6.926,1	6.442,9	5.917,8	5.648,1
Φαλωρείας	4.135,5	4.558,2	4.587,1	6.165,3	6.357,7	6.810,6	9.107,2	7.943,0	6.480,5	6.110,4	5.924,2	5.368,6
Οιχαλίας	2.259,6	1.474,9	1.559,5	2.286,1	2.183,8	3.461,1	5.964,2	6.562,8	6.293,3	4.177,2	4.712,8	5.145,3
Γόμφων	3.219,6	3.417,2	3.287,3	5.364,7	5.519,8	6.431,4	7.909,8	7.225,8	5.855,5	5.973,1	4.926,4	4.625,9
Βασιλικής	5.689,0	5.623,0	5.402,7	6.178,8	6.012,1	6.444,3	6.796,3	6.045,8	4.724,9	4.276,7	4.675,9	4.413,4
Παλαιοκάστρο	2.296,3	2.106,6	1.967,2	2.338,3	2.477,6	2.309,7	3.449,2	2.611,9	2.270,1	2.321,4	2.965,7	3.342,9
Τυμφαίων	248,5	484,0	477,8	590,1	572,2	2.139,9	3.391,5	2.395,6	2.245,9	2.087,4	1.907,1	2.442,1
Πιαλείων	956,3	1.111,5	1.117,1	1.996,5	1.800,7	1.941,9	2.904,1	2.708,9	2.381,9	2.356,1	2.226,3	2.295,8
Πελιναίων	677,6	764,3	1.226,7	2.030,6	2.896,7	2.345,3	3.341,0	3.415,7	2.334,4	2.585,1	2.350,8	1.844,5
Μεγάλων Καλυβίων	894,5	721,9	470,5	787,3	756,6	670,0	1.609,1	1.969,0	1.678,2	1.422,4	1.573,0	1.373,5
Εισταιιώτιδας	520,7	259,8	667,0	889,4	1.097,5	1.383,2	2.069,4	2.318,4	1.581,1	1.452,5	1.678,8	1.331,0
Καλλιδένδρου	165,8	453,4	212,9	534,5	437,7	1.215,6	2.082,1	1.679,7	1.440,6	1.150,0	963,8	1.304,1
Κόζιακα	729,5	1.126,1	788,4	937,7	937,3	1.191,0	1.870,7	1.790,0	1.115,0	1.136,1	1.043,5	1.172,2
Κλεινοβού	305,4	224,3	184,9	206,0	195,7	433,1	516,5	743,3	1.355,4	1.272,6	1.035,8	1.156,6
Πύλης	831,2	617,9	639,6	868,4	973,8	925,8	1.178,6	992,2	801,9	952,8	819,3	869,8
Μαλακασίου	0,0	336,2	14,5	293,1	320,5	287,2	128,9	536,7	798,4	836,8	448,9	225,5
Καστανιάς	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	7,0	65,5	79,5	73,5	121,0	184,0	131,5
Πυνδαίων	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	16,8	10,8	16,8	16,8	16,8
Αιθήκων	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	12,5	0,0
Κοινότητα Μυρόφυλλου	301,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Νεραϊδας	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,8	0,0

Πίνακας 29. Καλλιέργεια καλαμποκιού στο Ν. Τρικάλων

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Φαλωρείας	9.522,0	5.466,0	9.088,7	10.794,6	9.524,7	8.690,3	9.662,2	10.797,3	12.032,7	12.229,4	13.086,9	13.150,0
Γόμφων	9.151,7	4.993,4	9.123,4	10.180,9	9.905,7	8.220,8	8.680,5	10.041,1	12.371,4	12.602,5	11.964,5	12.817,8
Οιχαλίας	12.099,7	8.249,2	12.585,8	14.294,0	13.322,8	13.391,1	13.717,9	12.355,9	12.589,1	12.399,6	12.408,3	12.807,4
Φαρκαδόνας	1.797,8	1.048,1	3.784,6	5.391,8	6.144,4	6.112,7	8.045,0	7.175,0	9.439,7	10.798,1	9.706,8	10.956,2
Βασιλικής	6.740,3	4.825,8	7.490,5	7.928,4	7.654,2	7.422,6	7.801,3	8.380,7	9.469,3	9.429,6	9.202,2	9.826,4
Καλλιδένδρου	8.005,4	5.909,5	8.516,6	7.937,1	7.798,2	6.715,8	7.131,9	7.492,8	7.667,3	8.217,9	8.712,2	8.414,8
Τρικκαίων	4.067,8	2.528,8	5.905,1	5.977,2	6.265,6	5.308,5	5.657,5	5.754,7	7.342,2	7.473,7	7.207,0	6.956,5
Πιαλείων	6.146,8	3.870,7	6.357,8	6.006,1	5.538,1	4.593,6	5.211,6	5.929,6	6.486,3	6.766,7	6.744,3	6.552,4
Καλαμπάκας	6.090,9	5.788,8	7.240,5	7.734,0	7.007,1	6.042,9	5.373,8	4.259,5	4.807,3	5.513,4	6.206,8	6.071,6
Χασίων	5.309,1	6.047,5	6.098,5	7.261,1	6.776,8	5.377,6	5.986,5	4.826,5	5.013,0	5.154,3	5.516,4	4.877,5
Παραληθαίων	1.947,2	937,5	2.261,4	2.360,4	2.682,7	2.140,9	2.231,0	2.431,1	3.591,5	3.567,8	3.522,3	4.353,3
Κόζιακα	3.490,0	2.682,6	6.560,6	3.960,2	3.878,0	3.442,9	3.691,8	3.578,5	4.079,1	3.946,2	4.323,1	4.144,8
Ειστιαιώτιδας	874,8	496,8	2.268,8	3.093,4	3.117,0	2.133,3	3.407,5	2.287,4	3.420,9	3.969,3	2.872,1	3.645,9
Παλαιοκάστρου	1.705,8	720,8	2.848,3	3.526,7	3.173,8	2.023,0	2.331,8	2.699,1	3.227,4	3.158,5	2.694,5	3.134,9
Μεγάλων Καλοβίων	1.664,3	1.350,8	1.870,2	1.845,1	2.893,5	1.717,7	2.151,0	2.014,7	2.914,4	2.979,3	2.339,7	3.099,3
Πελιναίων	183,8	129,1	562,8	951,2	1.073,8	816,1	1.141,5	1.216,6	2.177,9	2.660,0	1.882,9	2.552,2
Πύλης	1.478,8	1.404,4	2.247,8	2.378,2	2.333,7	1.937,5	1.996,8	2.136,9	2.277,2	2.097,3	2.188,8	2.167,0
Κλεινοβού	1.994,6	2.330,8	2.727,8	2.353,3	1.979,3	2.653,5	1.947,6	3.258,8	2.376,1	2.585,1	2.643,2	2.155,9
Τυμφαίων	845,8	1.293,8	1.575,2	2.657,8	2.075,4	1.633,1	1.607,2	1.551,7	1.734,2	1.762,3	1.724,1	1.791,8
Μαλακασίου	92,0	95,8	376,4	102,0	184,1	162,9	480,2	334,7	382,7	365,4	611,5	674,4
Πυνδαίων	32,5	34,5	19,6	11,2	73,5	145,8	250,9	346,9	313,0	299,7	301,7	272,7
Καστανιάς	104,0	164,0	140,7	92,8	52,6	92,8	60,6	47,3	122,3	149,5	96,6	92,1
Νεραϊδας	40,0	62,0	71,0	79,0	55,0	48,0	46,6	51,6	82,9	83,4	81,1	77,0
Αιθήκων	22,5	28,5	23,5	46,5	69,7	50,3	56,3	53,9	52,6	45,2	54,1	43,0
Ασπροποτάμου	22,0	28,0	3,0	6,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,7	0,0	0,0	0,0
Κοινότητα Μυρόφυλλου	326,6	4,0	4,0	4,0	4,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Πίνακας 30. Καλλιέργεια καπνού στο Ν. Τρικάλων

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Παραληθαίων	3.920,5	3.301,3	3.309,2	3.326,6	3.346,6	3.736,0	3.055,8	2.587,6	4.016,1	4.566,6	4.510,0	3.650,3
Βασιλικής	1.739,2	1.339,8	1.184,9	1.200,0	1.250,1	1.150,2	1.202,3	1.180,8	1.335,6	1.512,1	1.334,9	1.125,1
Φαρκαδόνας	755,5	775,1	425,6	446,9	724,1	572,7	479,5	525,2	1.255,5	1.426,7	1.151,4	981,8
Καλαμπάκας	1.039,9	1.690,7	1.544,1	664,4	342,0	426,4	395,7	331,3	702,3	857,2	782,2	670,4
Κόζιακα	142,2	329,7	174,7	115,1	126,9	122,3	97,5	83,6	310,4	359,3	274,9	227,5
Χασίων	655,1	991,3	380,0	286,0	144,3	181,5	173,8	96,2	225,3	171,4	160,5	116,4
Τυμφαίων	173,2	115,4	71,6	86,1	86,1	115,1	90,1	119,6	100,2	86,7	95,2	90,9
Μεγάλων Καλυβίων	0,0	7,2	0,0	0,0	0,0	0,0	4,0	4,0	0,0	0,0	10,0	9,0
Πελινναίων	0,0	13,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,0	3,0	0,0	3,7
Καλλιθένδρου	98,4	8,0	13,3	25,3	0,0	10,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Κλεινοβού	925,1	520,2	371,5	21,0	18,0	2,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Κοινότητα Μυρόφυλλου	23,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Οιγαλίας	99,2	18,3	18,1	0,0	12,8	10,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Τρικκαίων	223,7	30,9	2,2	3,7	3,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Γόμφων	798,7	282,3	62,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Πιαλείων	73,1	3,6	0,0	21,7	7,1	7,1	7,1	7,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Πύλης	120,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Φαλωρείας	342,8	87,2	2,0	3,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Πίνακας 31. Φυτική παραγωγή του Ν. Τρικάλων

	Σύνολο Χώρας	Π. Θεσσαλίας	Ν. Τρικάλων	% επί του συνόλου της χώρας	% επί του συνόλου της Περιφέρειας	Ν. Καρδίτσας	% επί του συνόλου της χώρας	% επί του συνόλου της Περιφέρειας	Ν. Λάρισας	% επί του συνόλου της χώρας	% επί του συνόλου της Περιφέρειας	Ν. Μαγνησίας	% επί του συνόλου της χώρας	% επί του συνόλου της Περιφέρειας
Ελαιόλαδο	333718	3257	40	0,012	1,228				949	0,284	29,137	2268	0,680	69,635
Καπνός	127118	16564	3827	3,011	23,104	6920	5,444	41,777	5796	4,560	34,992	21	0,017	0,127
Βαμβάκι	1173220	520153	50261	4,284	9,663	186382	15,886	35,832	244618	20,850	47,028	38892	3,315	7,477
Σιτάρι	2061592	453652	27329	1,326	6,024	64400	3,124	14,196	301527	14,626	66,467	60396	2,930	13,313
Ρύζι	170693													
Εσπεριδοειδή	942642	1310				5	0,001	0,382	5	0,001	0,382	1300	0,138	99,237
Μήλα	276809	73605	3002	1,085	4,079	308	0,111	0,418	50449	18,225	68,540	19846	7,170	26,963
Ροδάκινα	790873	31243	742	0,094	2,375	50	0,006	0,160	28901	3,654	92,504	1550	0,196	4,961
Πατάτες	836364	20512	5612	0,671	27,360	3650	0,436	17,794	9095	1,087	44,340	2155	0,258	10,506
Τομάτες	1932235	503568	16498	0,854	3,276	58531	3,029	11,623	342256	17,713	67,966	86283	4,465	17,134
Επιτραπέζια σταφύλια	210698	17454	576	0,273	3,300	359	0,170	2,057	16418	7,792	94,064	101	0,048	0,579

Η κτηνοτροφία βασίζεται κυρίως στα αιγοπρόβατα, ενώ υπάρχει και αξιόλογος αριθμός βοοειδών και χοίρων. Συγκρίσεις μεταξύ των ετών δείχνουν μια μικρή συρρίκνωση της κτηνοτροφίας (Πίνακας 31).

Τα κύρια κτηνοτροφικά προϊόντα είναι το αιγοπρόβειο και αγελαδινό γάλα, το κρέας και άλλα ζωοκομικά προϊόντα. Το παραγόμενο γάλα διοχετεύεται σε εργοστάσια που λειτουργούν στην περιοχή για να καλύψει τις τοπικές και όχι μόνο ανάγκες, ενώ εξάγονται σημαντικές ποσότητες γαλακτοκομικών προϊόντων όπως φέτα, κασέρι και γιαούρτι.

Η παραγωγή σε τυρί (μαλακό και σκληρό) είναι πολύ σημαντική και ανέρχεται σε 14,17 τόνους για το σκληρό τυρί και 22,577 τόνους για το μαλακό τυρί. Οι παραγωγές αυτές αντιστοιχούν περίπου στο 40,8 και 86,6 της ετήσιας παραγωγής της Περιφέρειας. Η παραγωγή σε γάλα αντιστοιχεί στο 2,32% της συνολικής παραγωγής της χώρας, ενώ η παραγωγή σε κρέας και αυγά είναι πολύ μικρότερης σημασίας τόσο σε σχέση με την παραγωγή της χώρας μας όσο και της Περιφέρειας. Ο Ν. Τρικάλων παράγει το 15,93% της συνολικής παραγωγής τυριού στη χώρα μας για το έτος 2004 μειώνοντας την παραγωγή του κατά 0,62% από το έτος 2003 (16,55% της συνολικής παραγωγής της χώρας).

Πίνακας 32. Κατανομή Ζωικής Παραγωγής Ν. Τρικάλων

Ομάδα Ειδών / Έτος	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Θυλάζουσες Αγελάδες	24.720	12.697	12.823	13.380	14.042	14.930
Μοσχάρια Αρσενικά	18.186	8.751	8.893	9.027	8.977	5.770
Μοσχάρια Θηλυκά	5.916	3.209	3.427	3.886	4.459	2.805
ΠΘΑ	316	374	2.380	2.497	410	663
Πρόβατα	436.692	215.410	213.908	214.000	200.901	196.499
Αίγες	218.040	106.514	98.315	95.994	90.564	86.404

Παρόλα αυτά παραμένει ο πρώτος Νομός σε παραγωγή τυριού σε επίπεδο χώρας. Η παραγωγή του Ν. Τρικάλων δίνεται στον Πίνακα 32 με ταυτόχρονη παρουσίαση της παραγωγής της Περιφέρειας Θεσσαλίας.

Τα δάση και οι δασικές εκτάσεις του Ν. Τρικάλων ανάλογα με το υψόμετρο και τη γεωγραφική τους θέση, αποτελούνται τόσο από κωνοφόρα είδη (πεύκη – ελάτη) όσο και από πλατύφυλλα (δρυς – καστανιά – οξυά) καθώς και από αείφυλλα πλατύφυλλα

είδη της χαμηλότερης υψομετρικά ζώνης. Τα δάση της περιοχής καλύπτουν το 30% του Νομού και (δάση κυρίως ελάτης, δρυός και οξυάς), προσφέρουν σημαντικές ποσότητες πρώτης ύλης, με ετήσια παραγωγή 150.000 τόνους ξυλείας (στρογγύλη και καυσόξυλα) απασχολώντας μεγάλο αριθμό του δασόβιου και παραδασόβιου πληθυσμού.

Η δασοπονία στο Νομό είναι κυρίως δημόσια, ενώ υπάρχει και σημαντικός αριθμός κοινοτικών, μοναστηριακών και ιδιωτικών δασών (Πίνακας 33).

Πίνακας 33. Ζωική παραγωγή του Ν. Τρικάλων για το έτος 2004

	Κρέας, τόνοι	Γάλα, τόνοι	Τυρί μαλακό, τόνοι	Τυρί σκληρό, τόνοι	Αυγά, χιλ.τεμάγια
Σύνολο Χώρας	446848	1965583	141281	37392	2131452
Π. Θεσσαλίας	43959	279460	48983	9738	80855
Ν. Τρικάλων	13004	45649	20021	8442	19633
% επί του συνόλου της χώρας	2,91	2,322	14,171	22,577	0,921
% επί του συνόλου της Περιφέρειας	29,582	16,335	40,873	86,691	24,282
Ν. Καρδίτσας	7410	27709	1886	102	19023
% επί του συνόλου της χώρας	1,658	1,41	1,335	0,273	0,892
% επί του συνόλου της Περιφέρειας	16,857	9,915	3,85	1,047	23,527
Ν. Λάρισας	17521	168802	24461	926	28349
% επί του συνόλου της χώρας	3,921	8,588	17,314	2,476	1,33
% επί του συνόλου της Περιφέρειας	39,858	60,403	49,938	9,509	35,062
Ν. Μαγνησίας	6024	37300	2615	268	13850
% επί του συνόλου της χώρας	1,348	1,898	1,851	0,717	0,65
% επί του συνόλου της Περιφέρειας	13,704	13,347	5,339	2,752	17,129

Η δασική παραγωγή του Νομού παρουσιάζεται στο Πίνακα 34. Από ότι φαίνεται στα δημόσια δάση η κύρια παραγωγή είναι η βιομηχανική ξυλεία και τα καυσόξυλα. Αντίθετα στα ιδιωτικά δάση παράγονται και δευτερεύοντα δασικά προϊόντα όπως καλλωπιστικοί κλάδοι, φυτόχωμα κ.λπ. Η παραγωγή των χριστουγεννιάτικων δένδρων γίνεται εξ ολοκλήρου σε μη δημόσιες δασικές εκτάσεις.

Η παραγωγή βιομηχανικής ξυλείας στο Νομό, η οποία προέρχεται από δημόσια δάση, αντιστοιχεί περίπου στο 44% του συνόλου της ετήσιας παραγωγής της Περιφέρειας Θεσσαλίας.

Πίνακας 34. Μορφή ιδιοκτησία δασών και δασικών εκτάσεων στο Ν. Τρικάλων

ΜΟΡΦΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ	Ν. ΤΡΙΚΑΛΩΝ	Π. ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	ΧΩΡΑ
Δημόσια	853.076	1.938.476	16.440.050
Κοινοτικά	482.064	1.480.554	3.015.270
Διακατεχόμενα	391.661	1.459.491	
Διακατεχόμενα κατά τα 4/5 και Δημόσια κατά 1/5	35.000	35.000	
Μοναστηριακά - Εκκλησιαστικά	16.090	89.445	1.099.460
Συνιδιόκτητα	26.465	37.464	2.458.450
Συνιδιόκτητα με το Δημόσιο κατά το 1/5	49.000	49.000	
Συνδιακατεχόμενα	8.110	29.570	
Ίδιωτ.φυσ.προσώπων	95.000	436.300	1.998.700
Ανταλλάξιμα	27.370	27.370	
Δάσος Περτουλίου	23.727	23.727	
ΣΥΝΟΛΟ	2.007.563	5.606.397	

Στο σύμπλεγμα του Ασπροποτάμου απαντάται εκλεκτής ποιότητας πέστροφα. Επίσης, στην περιοχή λειτουργεί μονάδα παραγωγής γόνου του δασαρχείου Καλαμπάκας.

Πίνακας 35. Δασική παραγωγή Ν. Τρικάλων

Δασικά Προϊόντα	ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΥΝΟΛΟ				
	ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΑΣΗ		ΜΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΑΣΗ		ΣΥΝΟΛΙΚΑ
	Ν. Τρικάλων	Περιφέρεια Θεσσαλίας	Ν. Τρικάλων	Περιφέρεια Θεσσαλίας	Περιφέρεια Θεσσαλίας
Βιομηχανική ξυλεία	33905	49022	25575	34877	83899
α. Κωνοφόρων κ.μ.	4319	18607	4598	13762	32369
β. Πλατύφυλλων Τόν.	5224	29454	20210	70968	100422
Καυσόξυλα εμπορίου Τόν.	10710	22050	12890	37784	59834
Καυσόξυλα ατελώς συλλεγόμενα Τόν.	0	23	0	417	440
Καλλωπιστ. κλάδοι Τόν.	0	0	0	5	5
Ρίζες ερείκης Τόν.	0	0	3644	3644	3644
Χριστούγ. Δέντρα Τεμάχ.	0	5	0	65	70
Φυτόχομα Τόν.	0	5	0	65	70

10. Δευτερογενής Τομέας

Ο μεταποιητικός τομέας του Ν. Τρικάλων έχει συμβάλει για το έτος 2004 στο 5,53% του παραγόμενου ΑΕΠ του Νομού. Στο Ν. Τρικάλων στη μεταποίηση αναλογεί το 6,2%, εκεί δε παράγεται 0,445% της συνολικής μεταποιητικής παραγωγής της χώρας το 2004. Οι επενδύσεις των βιομηχανικών επιχειρήσεων του Νομού την περίοδο 1999-

2000 υποχώρησαν, σύμφωνα με τα στοιχεία της Ετήσιας Βιομηχανικής Έρευνας της ΕΣΥΕ (ΠΑΕΠ, 2004). Ενώ οι επιχειρήσεις στο μεταποιητικό τομέα μειώνονται, ο τζίρος των επιχειρήσεων αυξάνεται όπως επίσης και η κατά μέσο όρο αυξανόμενη απασχόληση (Πίνακες 35 και 36).

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο **μεγαλύτερος αριθμός των μεταποιητικών μονάδων σχετίζεται με τον Πρωτογενή Τομέα** και συγκεντρώνεται στον κλάδο των τροφίμων, επίπλων, μεταλλικών προϊόντων και ξύλου. Στο Νομό λειτουργούν τυροκομεία, αλευροβιομηχανίες, μονάδες μίξης ζωοτροφών, εργοστάσια ξυλείας, πριστήρια, μικρές βιοτεχνίες κ.λπ., οι οποίες μαρτυρούν τον αγροτικό, κυρίως χαρακτήρα του μεταποιητικού τομέα. Οι επιχειρήσεις ανά κλάδο καθώς και το εργατικό δυναμικό που απασχολείται ανά κλάδο δίνονται στον Πίνακα 37.

Η διάθεση της αγροτικής παραγωγής γίνεται εντός του Νομού και της χώρας (σε ιδιώτες και ενώσεις αγροτικών συνεταιρισμών), ενώ σημαντικές είναι και οι εξαγωγές προϊόντων, όπως το βαμβάκι.

Τα κτηνοτροφικά προϊόντα διατίθενται σε τυροκομεία, βιομηχανίες παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων που λειτουργούν στο Νομό. Επίσης, στην περιοχή λειτουργούν οικογενειακά υφαντήρια παραδοσιακών υφαντών.

Πίνακας 36. Επιχειρήσεις και τζίρος αυτών (σε εκατομμύρια ευρώ)

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΑΙ ΝΟΜΟΣ	1995				2000				2001			
	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙ/ΣΕΩΝ		ΤΖΙΡΟΣ		ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙ/ΣΕΩΝ		ΤΖΙΡΟΣ		ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙ/ΣΕΩΝ		ΤΖΙΡΟΣ	
	ΣΥΝΟΛΟ	%	ΣΥΝΟΛΟ	%	ΣΥΝΟΛΟ	%	ΣΥΝΟΛΟ	%	ΣΥΝΟΛΟ	%	ΣΥΝΟΛΟ	%
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ	288.360	100	54.824	100	805.871	100	192.728,73	100	795.556	100	200.216,85	100
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	32.222	11	3.216	6	49.646	6,16	5.399,43	2,80	48.989	6,16	6.085,36	3,04
ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ	4.264	1	313	1	7.013	0,87	517,00	0,27	7.022	0,88	620,43	0,31
ΛΑΡΙΣΗΣ	12.094	4	1.440	3	18.768	2,33	2.499,70	1,30	17.859	2,24	2.743,17	1,37
ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	10.364	4	962	2	14.604	1,81	1.508,55	0,78	15.461	1,94	1.797,48	0,90
ΤΡΙΚΑΛΩΝ	5.500	2	500	1	9.261	1,15	874,18	0,45	8.647	1,09	924,27	0,46

Πηγή: Γ.Γ. ΕΣΥΕ / ΜΗΤΡΩΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ 1995-2000-2001

Πίνακας 37. Αριθμός επιχειρήσεων και μέσος όρος απασχολούμενων ανά κλάδο

Έτη	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	Μ.Ο. ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ/ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ
1995	51	1.216	24
1996	49	1.235	25
1997	49	1.246	25
1998	47	1.220	26
1999	48	1.234	26
2000	46	1.287	28

Στον Πίνακα 37 δίνεται η εξέλιξη του αριθμού των επιχειρήσεων ανά κλάδο για τα έτη 1995, 2000 και 2001.

Πίνακας 38. Αριθμός επιχειρήσεων και κατηγορία οικονομικής δραστηριότητας

		1995		2000		2001	
		ΣΥΝΟΛΟ	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ	ΤΡΙΚΑΛΩΝ
	ΣΥΝ	543.839	5.500	805.871	9.261	795.556	8.647
	%	476,84	275,69	100,00	1,15	100,00	1,09
ΓΕΩΡΓΙΑ, ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ, ΘΗΡΑ ΚΑΙ ΔΑΣΟΚΟΜΙΑ	ΣΥΝ	0	0	13.299	282	14.689	293
	%	0,00	0,00	100,00	2,12	100,00	1,99
ΑΛΙΕΙΑ	ΣΥΝ	0	0	1.319		1.317	0
	%	0,00	0,00	100,00		100,00	0,00
ΟΡΥΧΕΙΑ ΚΑΙ ΛΑΤΟΜΕΙΑ	ΣΥΝ	863	8	996	7	1.023	8
	%	9,62	0,46	100,00	0,70	100,00	0,78
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ	ΣΥΝ	74.561	573	83.001	786	83.611	755
	%	267,34	66,40	100,00	0,95	100,00	0,90
ΠΑΡΟΧΗ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ, ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ ΚΑΙ ΝΕΡΟΥ	ΣΥΝ	412	1	686	3	811	6
	%	200,44	0,00	100,00	0,44	100,00	0,74
ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	ΣΥΝ	44.734	599	80.410	1.224	82.188	1.170
	%	346,91	145,39	100,00	1,52	100,00	1,42
ΧΟΝΔΡΙΚΟ ΚΑΙ ΛΙΑΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ, ΕΠΙΣΚΕΥΗ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ ΟΧΗΜΑΤΩΝ, ΜΟΤΟΣΥΚΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΕΙΔΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΧΡΗΣΗΣ	ΣΥΝ	232.117	2.461	281.126	3.468	277.018	3.208
	%	206,74	5,50	100,00	1,23	100,00	1,16
	%	215,92	15,12	100,00	0,80	100,00	0,77
ΑΓΝΩΣΤΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΣΥΝ	13.320	44	55.693	234	45.756	207
	%	1.080,42	880,00	100,00	0,42	100,00	0,45

Από τα διαθέσιμα στοιχεία φαίνεται ότι η οικιστική δραστηριότητα είναι έντονη και ο αριθμός νέων κατοικιών στο Νομό αυξάνεται συνεχώς.

Πίνακας 39. Οικιστική δραστηριότητα στο Ν. Τρικάλων.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Αριθμός κατοικιών	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Αριθμός νέων κατοικιών	818	956	1056	1231	922	897	918	1011	725	849
Αριθμός δωματίων νέων κατοικιών	3075	3553	3864	4623	3378	3237	3316	3523	2532	2953
Όγκος σε γιλ. m3 νέων κατοικιών	328	404	464	526	438	385	394,6	440,2	326,7	397,4
Επιφάνεια σε γιλ. m2 νέων κατοικιών	-	-	-	-	141	123	124,6	386,3	102,1	128,4
Αριθμός νέων κατοικιών ανά 100 κατοίκους	0,6	0,7	0,78	0,91	0,68	0,67	0,69	0,76	0,54	0,64

Επίκεντρο της ανάπτυξης της μεταποίησης στο Ν. Τρικάλων είναι οι μεγαλύτερες πόλεις. Ο Δευτερογενής Τομέας χαρακτηρίζεται από διαρθρωτικές αδυναμίες στους τομείς οργάνωσης, διοίκησης και προγραμματισμού, στην έλλειψη εκσυγχρονισμού του μηχανολογικού εξοπλισμού και στην ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών και καινοτομιών.

Ο Δευτερογενής Τομέας διαφαίνεται ότι θα μπορούσε να αποτελέσει το σημείο - κλειδί για την ανάπτυξη του Νομού με την επιτόπια αξιοποίηση της **πρωτογενούς παραγωγής** και όχι μόνο, την καθιέρωση «επώνυμης» ζήτησης για τα προϊόντα του, τη βελτίωση της διεξδυτικότητάς τους σε μεγαλύτερες και διεθνείς αγορές, δημιουργώντας έτσι πολλαπλασιαστικά κοινωνικοοικονομικά αγαθά και οφέλη σε ολόκληρη την τοπική οικονομία του Νομού.

11. Τριτογενής Τομέας

Ο Τριτογενής Τομέας συνίσταται κυρίως στο εμπόριο και στις υπηρεσίες. Είναι δηλαδή, ο τομέας που παρέχει υπηρεσίες και εξασφαλίζει το όλο σύστημα διακίνησης και ανταλλαγών των πρώτων υλών και των αγαθών.

Με βάση στοιχεία του 2001 ο Ν. Τρικάλων διαθέτει:

- 3.208 επιχειρήσεις χονδρικού και λιανικού εμπορίου, επισκευής αυτοκινήτων, οχημάτων, μοτοσικλετών και ειδών προσωπικής και οικιακής χρήσης
- 1.181 επιχειρήσεις ξενοδοχείων εστιατορίων
- 27 επιχειρήσεις χρηματοπιστωτικής διαμεσολάβησης
- 60 επιχειρήσεις εκπαίδευσης και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων
- 27 επιχειρήσεις υγείας και κοινωνικής μέριμνας
- 766 επιχειρήσεις διαχείρισης ακίνητης περιουσίας και εκμισθώσεων

- 466 επιχειρήσεις άλλων υπηρεσιών.

Ο κλάδος των υπηρεσιών σημειώνει συνεχή ανοδική πορεία την τελευταία δεκαετία, αποτελώντας σήμερα το 73,02% του ΑΕΠ του Νομού και το 0,94% της χώρας. Σε σχέση με το 1990, η συμμετοχή του Τριτογενούς Τομέα στο ΑΕΠ του Νομού αυξήθηκε κατά 14,2%. Ο κλάδος του εμπορίου αναπτύσσεται με πολύ γρήγορους ρυθμούς, δεδομένου του διπλασιασμού του αριθμού των επιχειρήσεων αλλά και του τζίρου από 33 δις δρχ. το 1993 σε 94,5 δις δρχ. το 2000. Οι λιανικές επιχειρήσεις κυριαρχούν στον κλάδο, ενώ οι χονδρικές επιχειρήσεις έχουν αυξήσει τον κύκλο των εργασιών τους από 37,2 δις δρχ. το 1993 σε 53,2 δις δρχ. το 2000 (πίνακας 39).

Πίνακας 40. Ο τομέας του εμπορίου στο Ν. Τρικάλων

	1995	2000	2001	2002
Αριθμός επιχειρήσεων χονδρικού εμπορίου	408	475	475	593
Μέση ετήσια απασχόληση – άτομα (χονδ)	858			
Κύκλος εργασιών χονδρικού εμπορίου, εκ. δρχ, εκ. ευρώ από 2000	49650	156,05	159,77	245,5
Αριθμός επιχειρήσεων λιανικού εμπορίου	880	2438	2223	2227
Μέση ετήσια απασχόληση-άτομα.(λιαν)	758			-
Κύκλος εργασιών λιανικού εμπορίου, εκ.δρχ, εκ. ευρώ από 2000	48577	277,56	286,39	276,5
Αριθμός επιχειρήσεων εμπορίας, συντήρησης αυτοκινήτων, καυσίμων		555	510	570
Κύκλος εργασιών επιχ. εμπορίας, συντ. αυτ/των, καυσίμων, εκ. ευρώ		99,62	116,74	137,8
Αριθμός επιχειρήσεων ξενοδοχείων-εστιατορίων		1326	1181	1253
Κύκλος εργασιών ξεν/χείων-εστ/ρίων, εκ. ευρώ		40,32	41,17	45,86
Αριθμός ενδιάμεσων χρηματοπιστωτικών οργανισμών		42	27	26
Κύκλος εργασιών ενδιάμεσων χρημ/τικών οργανισμών, εκ. ευρώ		0,9	0,77	0,72
Αριθμός επιχειρήσεων υπηρεσιών εκπαίδευσης		64	60	44
Κύκλος εργασιών επιχειρήσεων υπηρεσιών εκπαίδευσης, εκ. ευρώ		2,88	2,57	1,06
Αριθμός επιχειρήσεων υπηρεσιών υγείας		30	10	26
Κύκλος εργασιών επιχειρήσεων υπηρεσιών υγείας, εκ. ευρώ		4,92	1,9	2,27
Αριθμός λοιπών επιχειρήσεων υπηρεσιών		1794	1705	1891

Σύμφωνα με έρευνα της ΠΑΕΠ, η οποία πραγματοποιήθηκε το 2003, στο Ν. Τρικάλων δραστηριοποιούνται 8.224 ιδιωτικές επιχειρήσεις. Οι εμπορικές επιχειρήσεις κυριαρχούν και ακολουθούν οι ξενοδοχειακές, οι μεταποιητικές, οι επιχειρήσεις διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, οι κατασκευαστικές και οι γεωργικές επιχειρήσεις οι οποίες κατέχουν το ίδιο ποσοστό με τις επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών.

Η αναλογία των εμπορικών επιχειρήσεων στο σύνολο των επιχειρήσεων του Νομού είναι μικρότερη από αυτή στο σύνολο της χώρας (Πίν 40). Οι κλάδοι των ξενοδοχειακών, των μεταποιητικών και των γεωργικών επιχειρήσεων κατέχουν μεγαλύτερο μερίδιο στο σύνολο των επιχειρήσεων του Νομού από ότι κατέχουν οι αντίστοιχες επιχειρήσεις στο σύνολο της χώρας. Οι επιχειρήσεις των άλλων κλάδων στο Ν. Τρικάλων κατέχουν μικρότερα ποσοστά από ότι στο σύνολο της χώρας.

Πίνακας 41. Κλαδική διάρθρωση των ιδιωτικών επιχειρήσεων

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	Αριθμός επιχειρήσεων	Ποσοστό Νομού	Ποσοστό χώρας
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	2.146	26,1	13,6
Μεταφορές, αποθηκεύσεις, επικοινωνίες	268	3,3	4,8
Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	3	0	0,4
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	675	8,2	12,1
Εκπαίδευση	0	0	0,6
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	0	0	0,2
Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	270	3,3	5,2
Σύνολο	8.224	100	100

Πηγή : ΠΑΕΠ 2003

Ο κλάδος με το μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων είναι των **ξενοδοχείων και των εστιατορίων**, στον οποίο εργάζεται το 32% του συνόλου των εργαζομένων. Στον κλάδο του εμπορίου απασχολείται το 27,2% των εργαζομένων του Νομού. Οι υπόλοιποι κλάδοι, εκτός αυτού της μεταποίησης, έχουν μικρά (μονοψήφια) ποσοστά εργαζομένων. Παρατηρώντας τη συμμετοχή των ανδρών και γυναικών στους διάφορους κλάδους μπορούμε να πούμε ότι οι γυναίκες συνολικά έχουν μικρότερα ποσοστά απασχόλησης σε σχέση με τους άνδρες (Πίνακας 41).

Πίνακας 42_ Διάρθρωση της απασχόλησης των ιδιωτικών επιχειρήσεων στο Ν.

Τρικάλων κατά φύλο και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	Άνδρες	Γυναίκες	Αριθμός εργαζομένων	Ποσοστό	Αριθμός εργαζομένων	Ποσοστό
Γεωργία, κτηνοτροφία	1.073	4,2	805	75	268	25
Μεταποιητικές βιομηχανίες	4.433	17,6	3.481	78,5	952	21,5
Κατασκευές	1.412	5,6	1.402	99,3	10	0,7
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή οχημάτων	6.822	27,2	5.688	83,4	1.134	16,6
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	8.047	32	3.755	46,7	4.292	53,3
Μεταφορές, αποθηκείσεις, επικοινωνίες	268	1	268	100	0	0
Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	13	0	6	50	6	50
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	991	3,9	632	63,8	359	36,2
Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	2.020	8	1.984	98,2	36	1,8
Σύνολο	25.079	100%	18.021	71,9%	7.057	28,1%

Πηγή : ΠΑΕΠ

Στον Τριτογενή Τομέα εντάσσεται και ο κλάδος του τουρισμού. Ο Ν. Τρικάλων το 2004 διέθετε 70 ξενοδοχειακές μονάδες, οι οποίες προσέφεραν 4.273 κλίνες, μέγεθος που αντιπροσωπεύει το 13,8% περίπου του συνόλου των ξενοδοχειακών κλινών στην Περιφέρεια Θεσσαλίας. Το 2003 ο αριθμός των κλινών του Νομού αντιστοιχούσε στο 0,58% του συνόλου των κλινών της χώρας. Η υποδομή σε κλίνες κατατάσσει το Νομό στην προτελευταία θέση μεταξύ των υπολοίπων νομών της Περιφέρειας (Πίν 42).

Η χωροταξική κατανομή των καταλυμάτων στο Νομό δεν είναι ομοιόμορφη. Η περιοχή της Καλαμπάκας εμφανίζει τη μεγαλύτερη συγκέντρωση καταλυμάτων, κυρίως λόγω της ιδιαίτερης ανάπτυξης θρησκευτικού τουρισμού στο συγκρότημα των Μετεώρων.

Η δυναμικότητα του Ν. Τρικάλων αυξάνεται συνεχώς τα τελευταία χρόνια (με εξαίρεση το 1999 και την περίοδο 1983-1985), ακολουθώντας, στον τομέα αυτό, την πορεία της Περιφέρειας. Ο αριθμός των κλινών σε όλη την Περιφέρεια, την τελευταία δεκαετία, αυξήθηκε κατά 46,5%. Η μεγάλη αύξηση της τουριστικής υποδομής του

Νομού πιθανότατα να οφείλεται στην αξιοποίηση του φυσικού πλούτου του Νομού ή απλά στον κορεσμό των άλλων νομών της Περιφέρειας.

Πίνακας 43. Τουριστική υποδομή

	Αριθμός καταλυμάτων				Αριθμός κλινών			
	Ξενοδοχεία και ομοειδή καταλύματα	Τουριστικά κάμπινγκ	Σύνολο	Ποσοστό	Ξενοδοχεία και ομοειδή καταλύματα	Τουριστικά κάμπινγκ	Σύνολο	Ποσοστό
ΕΛΛΑΔΑ	8.689	333	9.022	100%	644.898	93.055	737.953	100%
Θεσσαλία	522	17	539	5,97%	25.554	3.083	28.637	3,88%
Καρδίτσα	29		29	0,32%	1.378		1.378	0,19%
Λάρισα	42	3	45	0,50%	2.634	738	3.372	0,46%
Μαγνησία	388	8	396	4,39%	18.134	1.485	19.619	2,66%
Τρίκαλα	63	6	69	0,76%	3.408	860	4.268	0,58%

Ορισμένα από τα ξενοδοχειακά καταλύματα του Νομού δημιουργήθηκαν πρόσφατα και ακολουθούν τις σύγχρονες τάσεις προώθησης του τουριστικού προϊόντος (τουριστικά φυλλάδια και άλλο πληροφοριακό υλικό). Εδώ βέβαια θα πρέπει να σημειωθεί ότι λείπουν από το Νομό τα μεγάλης κατηγορίας ξενοδοχεία.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η τουριστική κίνηση του Ν. Τρικάλων αυξάνεται συνεχώς τα τελευταία χρόνια. Η μεγαλύτερη αύξηση (7%) παρατηρήθηκε κατά την περίοδο 1999-2000, την επόμενη χρονιά η τουριστική ζήτηση του Νομού μειώθηκε για να φτάσει στα συνηθισμένα για το Νομό επίπεδα. Κατά τη διάρκεια του 2003 ο αριθμός του συνόλου των διανυκτερεύσεων (αλλοδαποί και ημεδαποί) στο Νομό ήταν 554.428.

Στον Πίνακα 43 γίνεται μια αναλυτική παρουσίαση του τουριστικού κλάδου για την περίοδο 1995-2004. Εξετάζοντας τη σύνθεση των επισκεπτών παρατηρούμε ότι ο μεγαλύτερος όγκος των επισκεπτών στο Ν. Τρικάλων προέρχεται από τον εσωτερικό τουρισμό. Ο Ν. Τρικάλων είναι ο δεύτερος πόλος έλξης από τους αλλοδαπούς τουρίστες, στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, μετά από το Νομό Μαγνησίας. Η χειμερινή τουριστική ζήτηση προέρχεται κυρίως από Έλληνες τουρίστες κατά τους μήνες Δεκέμβριο – Μάρτιο.

Τα τελευταία χρόνια ο αριθμός των διανυκτερεύσεων στο Νομό εμφανίζει μικρές αυξομειώσεις. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ετήσιων διανυκτερεύσεων στα διάφορα καταλύματα (ξενοδοχεία, κάμπινγκ, ενοικιαζόμενα δωμάτια κ.λπ.)

πραγματοποιείται από ημεδαπούς, ενώ τα τελευταία χρόνια η ζήτηση από αλλοδαπούς εμφανίζει μικρές αυξομειώσεις. Ο αριθμός των διανυκτερεύσεων των αλλοδαπών στο Νομό είναι σχεδόν σταθερός.

Ο κύριος όγκος των επισκεπτών επιλέγει για τη διανυκτέρευσή του τα ξενοδοχειακά καταλύματα και μόνο ένα μικρό ποσοστό αυτών επιλέγει τα camping του Νομού. Η πλειοψηφία των επισκεπτών που επιλέγουν για τη διαμονή τους τα camping είναι αλλοδαποί (Πίν. 43).

Πίνακας 44. Ο τουριστικός κλάδος του Ν. Τρικάλων για την περίοδο 1995-2004

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Κλίνες σε ξενοδοχειακά καταλύματα	2577	2682	2712	2699	2752	2989	3095	3109	3408	3476
Κλίνες σε ξενοδοχεία 5 αστέρων										
Κλίνες σε ξενοδοχεία 4 αστέρων							705	705	797	797
Ξενοδοχεία				48	49	56	59	60	63	66
Ξενοδοχεία 5 αστέρων										
Ξενοδοχεία 4 αστέρων							3	3	4	4
Παραδοσιακά καταλύματα						1				
Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	96543	108012	125387	149404	123911	133562	123699	129761	125488	
Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών σε ξενοδοχεία					110946	113075	111783	129070	124402	
Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών σε κάμπινγκ					12965	20487	11916	691	1086	
Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	109886	106936	147723	136500	146009	156785	152598	142940	151726	
Διανυκτερεύσεις ημεδαπών σε ξενοδοχεία					141063	155757	151681	142939	151598	
Διανυκτερεύσεις ημεδαπών σε κάμπινγκ					4946	1028	917	1	128	
Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών ανά κάτοικο	0,7	0,79	0,92	1,11	0,92	1	0,93	0,98	0,95	

Πηγή: www.economics.gr

Ένας αριθμός επισκεπτών του Νομού δεν είναι τουρίστες με την πλήρη έννοια του όρου, αλλά επισκέπτονται το Νομό για επαγγελματικούς λόγους. Ωστόσο δεν είναι γνωστό πόσο σημαντικό είναι το ποσοστό αυτών των επισκεπτών για το σύνολο της τουριστικής ζήτησης του Νομού και έτσι περαιτέρω διερεύνηση θα μπορούσε να αποφέρει πολύτιμα συμπεράσματα.

Η πληρότητα του Νομού κυμαίνεται γύρω στο 35%, ποσοστό που κατατάσσει το Νομό στην τελευταία θέση μεταξύ των υπόλοιπων νομών της Περιφέρειας (Πίν 44). **Το γεγονός αυτό υποδηλώνει ότι το μεγαλύτερο τμήμα της τουριστικής υποδομής παραμένει ανεκμετάλλευτο.**

Πίνακας 45. Πληρότητα τουριστικής υποδομής

ΝΟΜΟΣ	ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΠΛΗΝ CAMPINGS			
	2000	2001	2002	2003
	ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ %	ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ %	ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ %	ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ %
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	64,8	63,4	61,8	60,7
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	46,1	47,3	44,5	43,1
ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	51,3	49,8	43,4	41,5
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ	39,5	37,1	39,3	37,3
ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	51,4	53,6	50,3	48,5
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	35,7	36,2	33,8	34,8

ΝΟΜΟΣ	ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΠΛΗΝ CAMPINGS						ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΠΛΗΝ CAMPINGS					
	2000			2001			2002			2003		
	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ			ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ			ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ			ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ		
	ΗΜΕΛΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	ΗΜΕΛΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	ΗΜΕΛΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	ΗΜΕΛΑΠΟ I	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	14.627.958	46.212.387	60.840.345	13.290.489	41.814.853	55.105.342	13.128.363	40.349.621	53.477.984	13.716.146	39.759.557	53.475.703
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	1.054.158	645.894	1.700.052	1.040.862	662.996	1.703.858	1.048.097	658.958	1.707.055	1.111.899	596.065	1.707.964
ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	123.222	4.276	127.498	120.089	3.249	123.338	122.127	4.054	126.181	135.996	4.345	140.341
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ	207.308	47.370	254.678	189.559	30.916	220.475	215.074	35.388	250.462	228.445	43.953	272.398
ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	574.931	479.922	1.054.853	591.534	517.601	1.109.135	567.957	490.446	1.058.403	595.860	423.365	1.019.225
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	148.697	114.326	263.023	139.680	111.230	250.910	142.939	129.070	272.009	151.598	124.402	276.000

ΝΟΜΟΣ	CAMPINGS						CAMPINGS					
	2000			2001			2002			2003		
	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ						ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ					
	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	534.725	811.243	1.345.968	483.587	679.287	1.162.874	385.177	603.148	988.325	378.495	647.906	1.026.401
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	12.379	39.619	51.998	7.632	15.899	23.531	13.220	14.816	28.036	11.542	10.430	21.972
ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ	8.911	4.617	13.528	4.391	239	4.630	7.548	297	7.845	4.959	177	5.136
ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	2.087	12.306	14.393	2.380	3.325	5.705	5.671	13.828	19.499	6.455	9.167	15.622
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	1.381	22.696	24.077	861	12.335	13.196	1	691	692	128	1.086	1.214

12. Τοποθεσίες με ιδιαίτερο ενδιαφέρον

🦅 Πόλη Τρικάλων

Τα Τρίκαλα είναι πρωτεύουσα του Νομού και αποτελεί έδρα του Δήμου Τρικκαίων. Η πόλη των Τρικάλων είναι χτισμένη στη θέση της αρχαίας Τρίκκης. Είναι η γενέτειρα του πρώτου γιατρού της ανθρωπότητας, του Ασκληπιείου και ένα τμήμα του Ασκληπιείου έχει βρεθεί στην πόλη των Τρικάλων.

Τα Τρίκαλα διασχίζει ο ποταμός Λιθαίος (παραπόταμος του Πηνειού), δίνοντας στην πόλη ένα ξεχωριστό χρώμα. Το όνομα του ποταμού σημαίνει ποταμός των νεκρών και προέρχεται από τη λήθη.

Η τουριστική υποδομή της πόλης των Τρικάλων είναι υποτυπώδης, παρόλα αυτά δεν είναι δύσκολη η ξενάγηση των επισκεπτών στα αξιοθέατα της πόλης. Παρόλα αυτά στην πόλη υπάρχουν σημαντικά αξιοθέατα, όπως:

1. **Το Ασκληπιείο** στο κέντρο των Τρικάλων όπου βρίσκονται τα ερείπια του περίφημου Ασκληπιείου της αρχαίας Τρίκκης. Ο αρχαιολογικός χώρος του Ασκληπιείου περιλαμβάνει:
 - Τμήμα ενός υστεροελληνιστικού κτηρίου, το οποίο χρονολογείται από τα ρωμαϊκά χρόνια με ψηφιδωτά δάπεδα.
 - Τμήμα υστεροελληνιστικής στοάς
 - Τμήμα ρωμαϊκού λουτρού
 - Μεταβυζαντινός ναός.
2. **Το φρούριο της πόλης** χτισμένο στα Βόρεια της πόλης, αποτελεί σήμα κατατεθέν για την πόλη των Τρικάλων. Η χρονολογία κτίσης του φρουρίου δεν είναι εξακριβωμένη. Πιθανολογείται ότι κτίστηκε την κλασική εποχή (5ος-4ος αι. π.Χ.) και από τότε υπέστη πολλές αλλαγές μια από αυτές ήταν και από τον Ιουστινιανό. Επισκευάστηκε από τους Οθωμανούς, οι οποίοι το 17ο αιώνα κατασκεύασαν στην ανατολική πλευρά του μεγάλο ρολόι. Στα θεμέλια αυτού του ρολογιού το 1936 κατασκευάστηκε άλλο, ύψους 33 m.
3. Η **παλιά πόλη «Βαρούσι»**, είναι η Μεσαιωνική συνοικία της πόλης με μεγάλο **αρχιτεκτονικό** ενδιαφέρον. Παλαιότερα ήταν η αρχοντογειτονιά της πόλης των Τρικάλων. Τα παλιά Βαρουσιώτικα σπίτια είναι χτισμένα μεταξύ 17^{ου} και 19^{ου} αιώνα. Είναι η **μεγαλύτερη διατηρημένη παλιά πόλη στη Θεσσαλία με**

πλήρη αρχιτεκτονικό ιστό. Επίσης, σημαίνουσα θέση στο συνοικισμό κατέχουν οι παλαιότερες και περισσότερες εκκλησίες της πόλης των Τρικάλων.

4. Το **Τζαμί «Οσμάν Σαχ» (Κουρσούμ)**, ένα από τα καλύτερα τεμένη που υπάρχουν στην Ελλάδα. Είναι έργο του Σινάν-Πασά. Ανακατασκευάστηκε το 1996 από το Δήμο Τρικκαίων με χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ προστατεύεται από την UNESCO. Λειτουργεί ως εκθεσιακός χώρος και πρόσφατα έγινε γνωστό παγκοσμίως, αφού φιλοξένησε εργασίες Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών στα πλαίσια του προγράμματος «CULTURA».
5. **Η γέφυρα του Ληθαίου ποταμού**, μια σιδερένια γέφυρα που κατασκευάστηκε στη Γαλλία, το 1886 και είναι η μόνη που άντεξε στην πλημμύρα του 1907. Τον Απρίλιο του 1941 επιχειρήσαν να την ανατινάξουν τα αγγλικά στρατεύματα που υποχωρούσαν αλλά απέτυχαν λόγω της κατασκευής της. Μέχρι το 1996 λειτουργούσε ως γέφυρα οχημάτων και πεζών. Σήμερα έχει πεζοδρομηθεί και αποτελεί ένα από τα πιο χαρακτηριστικά σημεία αναφοράς της πόλης.
6. **Μύλος Ματσοπουλου**, ένα ιδιαίτερα σημαντικό βιομηχανικό μνημείο, το οποίο αποτέλεσε το πρώτο αλευροποιείο και μακαρονοποιείο της Ελλάδας.
7. Το σπίτι του **Πουλιανίτη**, στο οποίο στεγάζεται η Αρχαιολογική Συλλογή (ενεπίγραφες επιτύμβιες στήλες, γλυπτά ειδώλια Κλασικής και Ελληνιστικής Εποχής) και συλλογή Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Χρόνων.
8. **Το Εκκλησιαστικό Μουσείο**, το οποίο διαθέτει συλλογή με εικόνες 16ου και 19ου αιώνα.
9. Οι εκκλησίες του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, του Αγίου Στεφάνου, των Αγίων Αναργύρων και της Αγίας Παρασκευής, του 17ου αιώνα, στο συνοικισμό Φλαμούλι.

☞ **Καλαμπάκα**

Η Καλαμπάκα στην αρχαιότητα ήταν γνωστή με το όνομα «Αιγίνιο», ενώ κατά τους Βυζαντινούς χρόνους ονομάζονταν «Σταγοί», όνομα που διατηρείται και σήμερα ως Μητροπολιτικός τίτλος. Το όνομα «Αιγίνιο» έφερε κατά τα Ελληνιστικά και Ρωμαϊκά χρόνια λόγω της μεγάλης σπουδαιότητας της θέσης της και αναφέρεται σε εντοιχισμένη επιγραφή που βρίσκεται στο Ανατολικό τμήμα της Εκκλησίας του Αγίου

Ιωάννη του Προδρόμου. Η σημερινή της ονομασία (ισχύει τους τελευταίους 6 με 7 αιώνες) προέρχεται από τουρκική λέξη, η οποία σημαίνει «ισχυρό φρούριο».

Η Καλαμπάκα είναι γνωστή παγκοσμίως από τα περίφημα μοναστήρια που είναι χτισμένα στα βράχια των Μετεώρων και προσελκύουν κάθε χρόνο μεγάλο αριθμό ντόπιων αλλά και ξένων τουριστών. Η Καλαμπάκα είναι μια πόλη με πλούσια ιστορία και σημαντικά μνημεία. Στην πόλη της Καλαμπάκας υπάρχει ο ιστορικός ναός Κοίμησης της Θεοτόκου, χτισμένος πάνω σε αρχαίο ναό του Απόλλωνα, ο οποίος είναι μοναδικός στον Ορθόδοξο κόσμο με τον μαρμάρινο άμβωνα στο κέντρο του. Ο Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου ανεγέρθη μεταξύ 10^{ου} και 11^{ου} αιώνα πάνω στα ερείπια παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Ο εξωνάρθηκας προστέθηκε τον 16^ο αιώνα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον εμφανίζει και ο μοναδικός στην Ελλάδα μαρμάρινος Άμβωνας. Οι τοιχογραφίες του ναού χρονολογούνται από τον 12^ο έως τον 16^ο αιώνα. Αρκετές τοιχογραφίες έγιναν το 1573 από τον ιερέα Κυριαζή και τον Νεόφυτο, γιο του περίφημου ζωγράφου Θεοφάνη του Κρητός. Το ξυλόγλυπτο τέμπλο του ναού ανήκει στα αξιόλογα έργα της μεταβυζαντινής ξυλογλυπτικής και έχει κατασκευαστεί μάλλον κατά τη διάρκεια του 17^{ου} αιώνα.

Σημαντική επίσης είναι η παλιά πόλη (Σπωτός) που έχει αναπλαστεί πρόσφατα, καθώς και η μοναδική στην Ελλάδα Σχολή Ξυλογλυπτικής. Στην πόλη υπάρχουν επίσης χαλκουργεία με σπάνια χειροποίητα χάλκινα είδη.

Η πόλη της Καλαμπάκας αποτελεί ορμητήριο για τους επισκέπτες της που επιθυμούν να γνωρίσουν τα μνημεία και τις υπέροχες τοποθεσίες του Ασπροποτάμου, των Χασίων, του Κόζιακα και κυρίως των Μετεώρων. Η τουριστική υποδομή της πόλης αποτελείται από ξενοδοχεία όλων των κατηγοριών, σύγχρονα Campings, εστιατόρια, τουριστικά καταστήματα κ.λπ.

Σήμερα η πόλη παρουσιάζει ραγδαία εξέλιξη, κυρίως χάρη στον τουρισμό και την επίσκεψη εκατομμυρίων τουριστών απ' όλο τον κόσμο, στα Μετέωρα.

☞ Τα Μετέωρα

Πάνω από την Καλαμπάκα υψώνονται οι βράχοι των Μετεώρων, ίσως το πιο εντυπωσιακό γεωλογικό φαινόμενο της γης. Οι βράχοι μάλλον δημιουργήθηκαν από αποθέσεις ενός μεγάλου ποταμού, πιθανότατα του Αλιάκμονα, κατά τον Καινοζωικό αιώνα. Το φαινόμενο των βράχων δεν αναφέρεται ούτε στη μυθολογία ούτε από

κάποιον Έλληνα ή ξένο ιστορικό. Οι ιστορικοί και οι γεωλόγοι ασχολούνται με τη δημιουργία των βράχων εδώ και 1000 περίπου χρόνια. Στις απόκρημνες και γυμνές κορυφές των βράχων δημιουργήθηκε η πολιτεία του Ανατολικού Ορθόδοξου Ασκητισμού. Τα Μετέωρα έχουν χαρακτηριστεί ως το δεύτερο Άγιο Όρος και συνεχίζουν τη μοναστική παράδοση εδώ και έξι περίπου αιώνες. Τα πρώτα μοναστήρια κτίστηκαν κατά τον 14ο αιώνα. Με το πέρασμα των χρόνων ορισμένα από αυτά ανακατασκευάστηκαν και άλλα υπέστησαν σημαντικές επισκευές προκειμένου να συμπληρωθούν, και να δοθεί έτσι το τελικό αρχιτεκτονικό τους σχήμα. Από τα 24 μοναστήρια σήμερα λειτουργούν τα έξι, ενώ τα υπόλοιπα 15 είναι ακατοίκητα και ερειπωμένα. Οι Ιερές Μονές της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος ή του Μεγάλου Μετέωρου, της Αγίας Τριάδας, του Αγίου Νικολάου του Αναπαυσά, και του Βαρλαάμ είναι ανδρικές ενώ η Ιερά Μονή Ρουσάνου και Αγίου Στεφάνου είναι γυναικείες. Σήμερα έχουν συντηρηθεί και αναστηλωθεί οι Ιερές Μονές του Αγίου Νικολάου Μπάντοβα (μετόχι της Ιεράς Μονής Αγίας Τριάδας) και της Υπαπαντής (μετόχι της Ιεράς Μονής Μεταμορφώσεως ή Μεγάλου Μετεώρου).

Οι τοιχογραφίες των μοναστηριών είναι δημιουργήματα μοναχών και ιερέων αλλά και σπουδαίων αγιογράφων, κάποιες από αυτές όμως έχουν υποστεί σοβαρές ζημιές. Στα Μετέωρα σώζονται θησαυροί, κειμήλια και πολλά έργα μικροτεχνίας. Αντιπροσωπευτικό δείγμα μικροτεχνίας είναι το αριστουργηματικό ξυλόγλυπτο τέμπλο που βρίσκεται στο καθολικό της Ιεράς Μονής Αγίου Στεφάνου.

Τα Μετέωρα έχουν χαρακτηριστεί **από τον ΟΗΕ Μνημείο Πολιτιστικής Κληρονομιάς** και έχουν τεθεί υπό την προστασία της UNESCO.

☞ **Δασικό Σύμπλεγμα Ασπροποτάμου**

Στην περιοχή δίνεται ο χαρακτηρισμός σύμπλεγμα, γιατί αποτελείται από 8 δάση, το ένα κοντά στο άλλο, ώστε να απαρτίζουν ένα μοναδικό σε έκταση και ομορφιά δάσος, κυρίως ελάτης. Το δασικό σύμπλεγμα εκτείνεται σε 280.000 στρέμματα και η χλωρίδα και η πανίδα της περιοχής είναι ιδιαίτερα πλούσια. Από την έκταση αυτή τα 125.000 στρέμματα καλύπτονται από δάση, 36.000 στρέμματα είναι μερικώς δασοσκεπής εκτάσεις, 76.000 στρέμματα είναι υποαλπικές περιοχές (θερινοί βοσκότοποι) και τα υπόλοιπα 43.000 στρέμματα είναι άγονες εκτάσεις, θαμνότοποι, οικισμοί κ.λπ. Κυρίαρχα είδη δένδρων, εκτός από την ελάτη, είναι οι βελανιδιές, τα

έλατα, τα πλατάνια και οι οξυές. Οι οικότοποι της περιοχής βρίσκονται σε καλή κατάσταση με αποτέλεσμα την παρουσία πολλών φυτικών και ζωικών ειδών, όπως το σαλέπι και το τσάι, η καφέ αρκούδα, ο λύκος, ο λαγός, ο αγριόχοιρος, η αγριόγατα, το αγριοκάτσικο και το ζαρκάδι.

Ο Ασπροπόταμος σχηματίζεται από δύο παραπόταμους που συγκλίνουν σε ένα κεντρικό ρεύμα: ο ένας από την Κορυφή Ρόνα και ο άλλος από το Όρος Λάκμος (Περιστέρι). Η ξεχωριστή ομορφιά του συμπλέγματος οφείλεται στις υψηλές κορυφές, όπως του Λάκμου (2295 μ.) και της Κακαρδίτσας, στα πλούσια σε ποικιλία δένδρων δάση (όπως ελάτης), και στα ορμητικά νερά του Ασπροποτάμου (πηγές του Αχελώου). Στο νοτιοδυτικό τμήμα του Νομού, στις αρχές της λεκάνης απορροής του ποταμού Αχελώου, εκτείνεται το δασικό σύμπλεγμα του Ασπροποτάμου, ένα από τα πιο όμορφα τμήματα της Πίνδου.

Η περιοχή προσφέρει προϊόντα ξύλου αλλά και διάφορα δευτερεύοντα προϊόντα τα οποία δεν υστερούν σε αξία από τα προϊόντα ξύλου. Ο Ασπροπόταμος, οφείλει το όνομά του στα διαυγή και ορμητικά νερά του. Στις πηγές του Ασπροποτάμου και σε όλους τους παραποτάμους και τα ρέματα που ενώνουν τα νερά τους, σχηματίζοντας τον Αχελώο, ζει ένας μικρός πληθυσμός από άγριες πέστροφες.

Δεκάδες ορεινά μονοπάτια οδηγούν μέσα από το δάσος από το χωριό Μαλακάσι στο Στεφάνι, το Μέτσοβο και τους Καλαρυάτες έως την Πολυθέα, το Γαρδίκι και την Άρτα. Τα δάσος πήρε την ονομασία του από τον Ασπροπόταμο. Λίγο πιο πέρα, στο δρόμο για τα Τρία Ποτάμια, στην καρδιά του δασικού συμπλέγματος του Ασπροποτάμου βρίσκεται η Πολυθέα, ένα πανέμορφο παραδοσιακό χωριό.

Οι εναλλαγές χαραδρών και ραχών αλλά και οι γυμνές κορυφές της Πίνδου δίνουν στην περιοχή μια επιβλητική ομορφιά, η οποία μπορεί να ικανοποιήσει και τον πιο απαιτητικό επισκέπτη. Εκτός από την πλούσια φυσική ομορφιά, η περιοχή μπορεί να προσφέρει πολλές και ενδιαφέρουσες δραστηριότητες στους επισκέπτες της όπως πεζοπορία, ορεινές διαδρομές, ποδήλατο βουνού (mountain bike), rafting, κανόε – καγιάκ κ.λπ.

Η Διευρυμένη Κοινότητα Ασπροποτάμου κατέχει μια ξεχωριστή θέση στο Ν. Τρικάλων και αυτό επειδή συνδυάζει την παρθένα ομορφιά της με τις μακραίωνες παραδόσεις της. Έχει ενταχθεί στον Εθνικό Κατάλογο του Ευρωπαϊκού Δικτύου **ΦΥΣΗ 2000** (NATURA 2000) με την Κοινοτική οδηγία 92/43.

🦉 Κόζιακας

Στο Νότιο τμήμα της Πίνδου βρίσκεται ο Κόζιακας, με υψόμετρο 1.901 μέτρα. Παλιότερα το βουνό ονομάζονταν Κερκέτιο και αποτελεί ένα μικρό σχετικά και μακρόστενο βουνό αποκομμένο από την οροσειρά της Πίνδου. Ξεκινά από την κοιλάδα του Πηνειού και μετά από 25 χιλιόμετρα χωρίζεται από τον Ίταμο με την κοιλάδα του Πορταϊκού. Από τον Κόζιακα πηγάζουν οι ποταμοί Πορταϊκός και Κεφαλοπόταμος, οι οποίοι καταλήγουν στον Πηνειό ποταμό. Οι σημαντικότερες πηγές μόνιμης ροής βρίσκονται στις Ανατολικές πλαγιές του Κόζιακα. Είναι οι πηγές Λάκκα, Καρυές, Κουκουνάρι, Γαύρος, Γούρνες, του Αγίου Βησσαρίωνα και της Πύλης. Η μορφολογία του είναι έντονη, λόγω της έντονης διάβρωσης που έχουν υποστεί τα ασβεστολιθικά του κυρίως πετρώματα. Η πορεία του νερού έχει δημιουργήσει σπηλιές και φαράγγια. Το βουνό σε πολλά του σημεία είναι δυσπρόσιτο, προσφέροντας έτσι καταφύγιο σε μικρό πληθυσμό από καφέ αρκούδες, λύκους, αγριόγιδες, λαγούς, αγριογούρουνα και άλλα ζώα. Το Κερκέτιο σε πολλά του σημεία βόσκετε, ενώ πυκνή βλάστηση καλύπτει τις πλαγιές του φτάνοντας πολλές φορές και μέχρι την κορυφή του. Ο Κόζιακας διαθέτει πλούσια βλάστηση και φημολογείται ότι από τις πλαγιές του ο Ασκληπιός μάζευε τα βότανά του. Η πλούσια χλωρίδα και πανίδα της περιοχής ήταν ο λόγος για τον οποίο η περιοχή εντάχθηκε στο δίκτυο Natura 2000. Έντονο είναι και το ορνιθολογικό ενδιαφέρον του Κόζιακα.

Στο βουνό υπάρχει ο χείμαρρος της Χουτιάνας, κοντά στο χωριό Γλυκομηλιά, που σχηματίζει καταρράκτες, οι οποίοι σε πολλά σημεία είναι κατάλληλοι για βουτιές. Η ανάβαση του Κόζιακα μπορεί να γίνει από διάφορες διαδρομές είτε από την Πύλη είτε από την Ελάτη. Στη διαδρομή της Ελάτης συναντά κανείς το καταφύγιο «Χατζηπέτρος», δυναμικότητας 15 ατόμων.

Σε δύο κορυφές του βουνού Ίταμος, ΝΔ της Πύλης, σώζονται τα ερείπια δύο φρουρίων των ελληνικών χρόνων. Από αυτά ελέγχονται όλα τα περάσματα των Αγράφων και της Πίνδου. Τα εν λόγω φρούρια κατελήφθησαν από τον Φίλιππο Ε΄ της Μακεδονίας το 189 π.Χ. και καταστράφηκαν από τον Ιούλιο Καίσαρα το 46 π.Χ. Στην περιοχή αυτή τοποθετείται η αρχαία πόλη Αθήναιον.

📍 Πύλη

Η Πύλη βρίσκεται στην έξοδο της πεδινής περιοχής της Θεσσαλίας προς τα ορεινά της Πίνδου, 18 km από την πόλη των Τρικάλων, προς την Άρτα. Είναι τοποθετημένη στη φυσική πύλη που δημιουργείται μεταξύ των βουνών Κόζιακα και Ίταμου που διαχωρίζονται από τον Πορταϊκό ποταμό. Σε αυτή τη φυσική πύλη οφείλει και το όνομά της η Πύλη. Στη σημερινή της θέση βρίσκονταν η βυζαντινή πόλη «Μεγάλοι Πύλοι» ή Μεγάλη Πόρτα η οποία στην Τουρκοκρατία ονομαζόταν Πόρτα-Παζάρ. Η Πύλη, λόγω της θέσης του, αποτελεί κομβικό σημείο για ολόκληρη την περιοχή. Ο Πορταϊκός ποταμός χωρίζει την Πύλη από το συνοικισμό της Πόρτα – Παναγιάς. Η Πύλη είναι χτισμένη στο κέντρο πολύ σημαντικών βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων. Ο Άγγλος περιηγητής W. M. Leake, που πέρασε από εκεί το 1810, την αναφέρει ως Απάνω Πόρτα ή Πόρτα - Παναγιά, σε αντίθεση με τον καινούργιο οικισμό της Πόρτας, ο οποίος είχε ήδη αναπτυχθεί στη δεξιά όχθη του Πορταϊκού και που τον αναφέρει ως Κάτω Πόρτα ή Πόρτα-Νικόλα. Τα δυο ονόματα (Πύλη και Πόρτα) έχουν σχέση με τη γεωγραφική θέση της κομόπολης. Στον συνοικισμό Πόρτα - Παναγιά γεννήθηκε ο μητροπολίτης Λάρισας Βησσαρίων Β' (1490-1540), ο οποίος ανακηρύχτηκε Άγιος και Πολιούχος των Τρικάλων, της Καλαμπάκας και της Πύλης. Η Πύλη, λόγω της θέσης υπήρξε επίκεντρο πολλών μαχών και καταστράφηκε από κατακτητές επανηλειμμένα, η τελευταία της δε καταστροφή έγινε στις 8 Ιουνίου του 1943, από τους Ιταλούς.

Στην Πύλη υπάρχουν πολλά αξιόλογα μνημεία. Από τα πιο σημαντικά για την περιοχή είναι τα τρία μοναστηριακά συγκροτήματα, το γυναικείο μοναστήρι της Γκούρας (1743), το ανδρικό μοναστήρι της Ιεράς Μονής Δούσικου Πύλης ή Αγίου Βησσαρίωνα και η Παναγία των Μεγάλων Πυλών ή Πόρτα Παναγιά. Η **Παναγία των Μεγάλων Πυλών** αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα βυζαντινά μνημεία στον ελλαδικό χώρο. Είναι από τις λίγες εκκλησίες που σώζονται με ρυθμό τρίκλιτο θολωτή βασιλική σταυρεπίστεγη και σπάνιας τέχνης ψηφιδωτά και μαρμάρινο τέμπλο. Έχει κηρυχθεί ως προέχον βυζαντινό αλλά και ιστορικό μνημείο. Στην **Πόρτα – Παναγιά**, η οποία χρονολογείται από την εποχή της Άνας Κομνηνής (1283 μ.χ.) υπάρχουν εικόνες της Παναγίας και του Χριστού τοποθετημένες εκατέρωθεν της Κύριας Πύλης. Οι εικόνες είναι μοναδικές, ολόσωμες και κατασκευασμένες από πολύχρωμες ψηφίδες.

Μάλιστα η εικόνα της Παναγίας είναι μια από τις σπάνιες εικόνες στην Ελλάδα γιατί απεικονίζεται κρατώντας στη δεξιά πλευρά της το Χριστό.

Στο **γυναικείο μοναστήρι της Γκούρας** υπάρχει η εικόνα της Κοίμησης Της Θεοτόκου, ενώ στο **ανδρικό μοναστήρι της Ιεράς Μονής Δούσικου Πύλης** υπάρχουν αιογραφίες από το 1557, δημιουργήματα Κρητικής σχολής από τον Αιογράφο Τζιόρτζη. Στα τρία μνημεία σώζονται εικόνες, ψηφιδωτά, αιογραφίες, άμφια, ξυλόγλυπτα τέμπλα, τα οποία αποτελούν πόλο έλξης πολλών επισκεπτών.

Στο δρόμο για την Ελάτη συναντά κανείς και το πέτρινο γεφύρι του Πορταϊκού, το οποίο κατασκευάστηκε από ντόπιους μάστορες τον 16ο αιώνα μ.Χ. Αξιοθέατα της περιοχής είναι και τα φρούρια στον Ίταμο, όπου σώζονται τα ερείπια δύο φρουρίων των ελληνιστικών χρόνων. Από αυτά ελέγχονται όλα τα περάσματα των Αγράφων και της Πίνδου, κατελήφθησαν από τον Φίλιππο Ε΄ της Μακεδονίας το 189 π.Χ. και καταστράφηκαν από τον Ιούλιο Καίσαρα το 46 π.Χ. Στην περιοχή αυτή τοποθετείται η αρχαία πόλη Αθήναιον.

☞ **Ελάτη**

Η Ελάτη (η Τύρνα, όπως λεγόταν στους αρχαίους χρόνους), απέχει 14 Km από την Πύλη και τη συναντά κανείς μετά τη στενή γέφυρα του Πορτιάτη ανηφορίζοντας τις πλαγιές του Κόζιακα. Απέχει 34 Km από την Πόλη των Τρικάλων και είναι το μεγαλύτερο ορεινό χωριό του Νομού. Είναι κτισμένη σε υψόμετρο 950 μ. μέσα σε πυκνό ελατόδασος της Νότιας Πίνδου, σε ένα περιβάλλον μοναδικής φυσικής ομορφιάς. Δεν υπάρχουν ακριβή στοιχεία για το πότε κτίστηκε το χωριό, παρόλα αυτά πιθανολογείται ότι χτίστηκε μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης. Το 1823 τα χωριά Τύρνα, Περτούλι, Βετερνικ – Πύρρα καταστράφηκαν από τους Αρβανίτες. Το χωριό ξαναχτίστηκε το 1925-28 για να καεί ξανά το Νοέμβριο του 1943 από τους Γερμανούς.

Οι πρώτοι οικισμοί του χωριού ήταν πιο χαμηλά στο ποτάμι, εκεί άλλωστε υπήρχε από το 19ο αιώνα η εκκλησία-μοναστήρι Κοίμησης της Παναγίας Θεοτόκου. Σήμερα από αυτή σώζεται τμήμα του τέμπλου στη εκκλησία του Προφήτη Ηλία. Η θέση του χωριού ακόμα και σήμερα αναφέρεται ως «Σταυρός» προς τιμήν του Δασκάλου Κοσμά Αιτωλού, ο οποίος δίδαξε στο χωριό το 1777-78.

Σήμερα η πλούσια βλάστηση και τα ξύλινα σπίτια προσφέρουν μια ιδιαίτερης αξίας ομορφιά. Η Ελάτη προσφέρεται για διακοπές όλες τις εποχές του χρόνου με ποικίλες δραστηριότητες όπως ορειβασία, σκι πολύ κοντά, πεζοπορία, ποδηλασία, ιππασία αναρρίχηση κ.λπ., αλλά αποτελεί και ορμητήριο για όσους θέλουν να γνωρίσουν και περιηγηθούν στις γύρω περιοχές, όπως τα χωριά του Ασπροπόταμου. Η Ελάτη έχει μεγάλη τουριστική κίνηση (άνθρωποι κάθε ηλικίας) όλο το χρόνο και διαθέτει μια πολύ αξιόλογη τουριστική υποδομή, παραδοσιακά καταλύματα ποιότητας, ξενοδοχεία, μαγαζιά παραδοσιακών προϊόντων, καφέ εστιατόρια και ταβέρνες.

Μέσα στο χωριό οι επισκέπτες μπορούν να θαυμάσουν τον παλιό οικισμό, ενώ ο κεντρικός δρόμος διασχίζει το χωριό και οδηγεί στο Βροντερό και τους Καλογήρους. Λίγο έξω από το χωριό, στον Κόκκινο Βράχο, υπάρχουν τρεις αναρριχητικές διαδρομές, ενώ κάτω από την υψηλότερη κορυφή του Κόζιακα (1700 m) βρίσκεται το ορεινό καταφύγιο «Χατζηπέτρος».

🦅 Περτούλι

Το Περτούλι είναι ένα από τα ομορφότερα χωριά του Ν. Τρικάλων, είναι χτισμένο σε υψόμετρο 1090 μέτρα και απέχει 50 Km από την Πόλη των Τρικάλων. Το Περτούλι είναι περιτριγυρισμένο από τα βουνά της Νεράιδας, τον Κόζιακα, τη Λουπάτα, Μαρόσα και το Αυγό. Το χωριό αναφέρεται για πρώτη φορά στον κώδικα 221/8α της Μονής Βαρλαάμ, στις αρχές του 10^{ου} αιώνα. Το όνομα Περτούλι είναι καταγεγραμμένο το 1741 σε κατάστιχο του Μεγάλου Μετεώρου και το 1841 σε αναφορά των κατοίκων του Ασπροποτάμου, στον Πασά των Τρικάλων.

Η τύχη του χωριού ήταν ίδια με αυτή των υπολοίπων χωριών της περιοχής και έτσι καταστράφηκε και αυτό δυο φορές. Για πρώτη φορά κάηκε από τον Αρβανίτη Σελιχτάρ το 1823 για να χτιστεί από τον Χατζηγάκη (εγγονό του Χατζή Μπέρτα), το 1829. Το 1943 κάηκε για δεύτερη φορά από τις δυνάμεις κατοχής.

Το δάσος του Περτουλίου είναι ένα από τα μεγαλύτερα και πιο παραγωγικά ελατοδάση της Ελλάδας. Το δασικό σύμπλεγμα του Περτουλίου έχει έκταση 32.970 στρεμμάτων, ενώ η συνολική δασοσκεπής έκταση είναι 25.300 στρέμματα. Λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του επιλέχθηκε από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης για την πρακτική άσκηση των φοιτητών της Σχολής Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος.

Η περιοχή είναι γνωστή από τα Περτουλιώτικα λιβάδια και από το χιονοδρομικό κέντρο που λειτουργεί εκεί. Στα Περτουλιώτικα λιβάδια γίνεται το ετήσιο αντάμωμα των Σαρακατσαναίων και η συνάντηση των Σαρακατσαναίων των Βαλκανίων. Το χιονοδρομικό κέντρο του Περτουλίου λειτουργεί στη θέση «Λιβάρια Περτουλίου», διαθέτει μικρή σχετικά πίστα και απευθύνεται κυρίως στους λιγότερο έμπειρους σκιέρ. Το χιονοδρομικό είναι εξοπλισμένο με σκι-λιφτ και διαθέτει τελεφερίκ. Ο επισκέπτης μπορεί να νοικιάσει έλκηθρα και snow board. Στο χιονοδρομικό κέντρο λειτουργεί σαλέ ως καφετερία και εστιατόριο. Πρόσφατα, έχουν αναληφθεί αξιόλογες πρωτοβουλίες από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση (Ν.Α) Τρικάλων, προκειμένου να κατασκευαστεί ένα μεγαλύτερο και σύγχρονων προδιαγραφών ΣΑΛΕ, γεγονός που υποδηλώνει τη μεγάλη βαρύτητα που δίδει πλέον η Νομαρχιακή Αρχή στην περαιτέρω ανάπτυξη και καλύτερη δυνατή αξιοποίηση του πολύτιμου αυτού τουριστικού πόρου.

Το χωριό του Περτουλίου είναι λιγότερο ανεπτυγμένο τουριστικά σε σχέση με την κοντινή Ελάτη. **Τα τελευταία, όμως, χρόνια παρατηρείται έντονη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής με υψηλής ποιότητας και αισθητικής καταλύματα, εναρμονισμένα στη φυσιογνωμία της περιοχής.**

Το φυσικό περιβάλλον της περιοχής είναι ιδιαίτερα όμορφο και η περιοχή διαθέτει πλούσια και σπάνια χλωρίδα και πανίδα. Το Περτούλι μπορεί να είναι πόλος έλξης τόσο τη χειμερινή όσο και τη θερινή περίοδο. Σήμερα μπορεί να προσφέρει στους επισκέπτες δραστηριότητες όπως ορειβασία, ιππασία, ποδηλασία, αποδράσεις για πικνικ κ.λπ. Υπάρχουν διαδρομές τις οποίες ακολουθώντας ο επισκέπτης μπορεί να φτάσει στην κορυφή του Κότζιακα (τη Φουρκα ή Χατζηπέτρος ή Αστραπή, 1901 m), στο καταφύγιο της περιοχής στα 1738m.

Το δάσος του Περτουλίου είναι από τα πιο παραγωγικά προσφέροντας δασικά προϊόντα (ξύλο, καρπούς κ.λπ.) αλλά και απασχόληση στους κατοίκους της περιοχής.

☞ **Νεραϊδοχώρι**

Το *Νεραϊδοχώρι* βρίσκεται 4 Km από το Περτούλι (μια διαδρομή που πολλές φορές οι επισκέπτες της περιοχής επιλέγουν να την κάνουν με τα πόδια για περίπατο) σε υψόμετρο 1.140 m. Η παλιά ονομασία του οικισμού ήταν Βέτερνικ. Από το Νεραϊδοχώρι κατάγονταν ο Χριστόδουλος Χατζηπέτρος, ήρωας της επανάστασης κατά των Τούρκων.

Το χωριό, όπως δείχνει και το όνομά του, είναι χτισμένο κάτω από την κορυφή Νεράιδα. Το φυσικό περιβάλλον της περιοχής είναι ιδιαίτερα όμορφο και η περιοχή περιβάλλεται από μνημεία.

Το Νεραϊδοχώρι καταστράφηκε πολλές φορές από τους Τούρκους, ενώ τελευταία καταστράφηκε από τις δυνάμεις κατοχής. Ιδιαίτερης σημασίας είναι τα μνημεία που υπάρχουν στην περιοχή με εύκολη πρόσβαση. Σημαντικότερα είναι η τρίκλιτη λιθόκτιστη Βασιλική του Αγίου Νικολάου (1763) η οποία διαθέτει θαυμάσιες αιογραφίες. Η αγία Παρασκευή, στη θέση Τσούκα, η οποία είναι συνδεδεμένη με θρύλους που θέλουν την κούφια στέγη της εκκλησίας να αποτελεί το κρυφό σχολείο της περιοχής.

Γενικότερα, το φυσικό περιβάλλον και το τοπίο της περιοχής μπορεί να ικανοποιήσει και τους πιο απαιτητικούς επισκέπτες.

☞ **Ορεινά χωριά του Ν. Τρικάλων**

Εκτός από τα παραπάνω αρκετά γνωστά χωριά του Ν. Τρικάλων υπάρχουν και άλλα λιγότερο γνωστά, αλλά **εξίσου όμορφα και ικανά να προκαλέσουν το ενδιαφέρον των επισκεπτών λόγω της ύπαρξης σημαντικών μνημείων και την παροχή μεγάλου αριθμού τουριστικών δραστηριοτήτων.** Τα σημαντικότερα από αυτά τα χωριά είναι:

✚ Καλόγεροι – Βροντερό – Άγιος Προκόπιος

Μόλις 4 km από το χωριό της Ελάτης βρίσκεται το **Βροντερό**, ένα πολύ όμορφο χωριό του Νομού, μέσα σε πλούσια βλάστηση (πλατάνια) και νερά. Λίγο πιο κάτω από το Βροντερό, βρίσκεται το χωριό **Καλόγεροι**, με το διατηρούμενο παραδοσιακό νερόμυλο και το μονοπάτι που οδηγεί στην «Σπηλιά της Νεράιδας». Από το χωριό Καλόγεροι μπορεί κανείς να δει την Καρδίτσα και τα Τρίκαλα. Δύο χιλιόμετρα πιο κάτω είναι το χωριό **Άγιο Προκόπιος**, με την επιβλητική ομώνυμη εκκλησία.

Ο επισκέπτης των οικισμών αυτών μπορεί να επισκεφθεί το ναό ή και να επιλέξει μια από τις ομορφότερες διαδρομές προς τα Στουρναρέϊκα.

✚ Κάτω – Μέση και Άνω Παλαιοκαρυά

Τρεις οικισμοί πολύ όμορφοι στους οποίους μπορεί κανείς να επισκεφτεί τα πέτρινα γεφύρια, το νερόμυλο και τη δριστεύλα ή να ακολουθήσει πανέμορφες διαδρομές.

✚ Ροπωτό

Το Ροπωτό απέχει 11 Km από την Πύλη και είναι χτισμένο σε υψόμετρο 750 m. Δεξιά και αριστερά του οικισμού υπάρχουν 3.500 στρέμματα καστανοδάσους, το οποίο φιλοξενεί πλούσια άγρια πανίδα (αγριογούρουνα, λύκοι, αλεπούδες και τσακάλια, πέρδικες και μπεκάτσες), ενώ η περιοχή γύρω από τον οικισμό καλύπτεται από ελάτη. Στην περιοχή βρίσκεται η περίφημη κορυφή της Καράβας (1618 m.), από την οποία απολαμβάνει κανείς μια καταπληκτική εικόνα του θεσσαλικού κάμπου και όχι μόνο. Στο χωριό σώζεται και λειτουργεί νερόμυλος, δριστεύλα (που ανήκει στην εκκλησία του Αγίου Ιωάννη) και τέσσερα παραδοσιακά αποστακτήρια με καζάνια. Η ορειβασία στην Καράβα, το ψάρεμα μπριάνας, πέστροφας και χελιών στα νερά του Ροπωτιανού και του Παλικαριά είναι οι κυριότερες δραστηριότητες που προσφέρει η περιοχή στους επισκέπτες της, ενώ αξίζει κανείς να επισκεφτεί το Μαντρί μέσω της πηγής «Γκούρα» και το νερόμυλο και να μείνει στο καταφύγιο που χρησιμοποιεί ο Ορειβατικός Σύλλογος.

✚ Πύρρα

Η πύρα είναι ένα κτηνοτροφικό κυρίως χωριό που απέχει 41 Km από την Πύλη και ο πληθυσμός του το χειμώνα το εγκαταλείπει. Μνημεία της περιοχής είναι η Ιερά Μονή Αγίου Μόδεστου, η Αγία Παρασκευή και το παλιό πέτρινο γεφύρι στο δασικό δρόμο Πύρρας – Νεραΐδοχωρίου. Από την Ιερά Μονή Αγίου Μόδεστου σώζεται μόνο ο σταυροειδής με τρούλο ναός και μερικά κελιά. Στην περιοχή βρίσκονται σπήλαια που δυστυχώς είναι αναξιοποίητα. **Το σπήλαιο στη θέση Καζάνια, είναι από τα ωραιότερα σπήλαια της χώρας μας** με υπέροχους σταλαγμίτες και σταλακτίτες και έναν υπόγειο καταρράκτη, μαζί με το σπήλαιο Σαρμανίτσα αποτελούν μοναδικά φυσικά φαινόμενα που αξίζει τον κόπο να επισκεφθεί κανείς. Η περιοχή φιλοξενεί πλούσια άγρια πανίδα και χλωρίδα. Το ψάρεμα πέστροφας και το κολύμπι στη θέση Βάθη στο ποτάμι είναι δραστηριότητες που προσφέρει η περιοχή στους επισκέπτες της.

✚ Δέση

Η Δέση είναι χτισμένη σε υψόμετρο 1.070 m και απέχει από την Πύλη 48 Km. Το χωριό το χειμώνα σχεδόν ερημώνει γιατί και εδώ οι κάτοικοί του ασχολούνται κυρίως με την κτηνοτροφία. Στην περιοχή υπάρχει πλούσια χλωρίδα η οποία προσδίδει στον οικισμό ιδιαίτερη ομορφιά. Στην Κοινότητα ανήκουν και οι οικισμοί Φορτόσι και Βακάρι. Στην περιοχή βρίσκονται οι μοναδικοί σε δύναμη διπλοί φυσικοί καταρράκτες,

στην Κρέμαση (120 m πτώση του νερού) και στην Γκούρα Μπαντιαμάρε (20 m πτώση), οι μεγαλύτεροι της Πίνδου. Η πηγή Γκούρα, σε απόσταση 500 m από τον οικισμό, και οι υπόλοιπες πηγές (Γκροζόλι, Μαρτάτα, Αυγό και Γκούρα Μπαντιαμάρε) τροφοδοτούν τους ορεινούς χειμάρρους Πασχαλιωρίτη, το ρέμα της Δέσης και το Καμνιαϊτικό ποταμό (που χύνεται στον Αχελώο). Στην περιοχή υπάρχουν επίσης οι πανέμορφες αλπικές πλαγιές των κορυφών Αυγό (2.175 m), Χαμένο (1.700 m), Ξηροβούνι (1.700 m) και Μεσοβούνι (1.800 m) που εναλλάσσονται με πανέμορφα και παρθένα δάση (χαρακτηριστικό το Πασχαλιώρι, με έλατα και οξυές) και με υπέροχους καταρράκτες. Σπάνιο μνημείο της περιοχής είναι το μοναστήρι της Αγίας Τριάδας, χτισμένο το 1798. Ενώ αξιόλογο είναι και το σπήλαιο «Λέγκω» στο βουνό Πόρπη. Το σπήλαιο είναι από τα λίγα στη χώρα μας που διαθέτουν υπόγειο ποταμό, με πολύχρωμους σταλακτίτες και σταλαγμίτες.

Η περιοχή προσφέρει στους επισκέπτες της τη δυνατότητα να ασχοληθούν με ορειβασία και ψάρεμα και να επισκεφτούν το Χροστάσι, Μοναστήρι και Γκούρα Μπαντιαμάρε.

Άγιος Νικόλαος – Δροσοχώρι – Βάκαρι

Μετά τη Δέση βρίσκεται ο **Άγιος Νικόλαος**, χτισμένος σε ένα πολύ όμορφο τοπίο με πλούσια βλάστηση και τρεχούμενα νερά. Το χωριό είναι γνωστό στους ντόπιους αλλά και στους επισκέπτες από τα καλοκαιρινά πανηγύρια αλλά και από την περίφημη βραχογραφία του Αγίου Νικολάου. Δίπλα από τον Άγιο Νικόλαο βρίσκονται το **Δροσοχώρι** και το **Βάκαρι**, δύο πανέμορφα χωριά με πλούσια βλάστηση αλλά και πανέμορφη θέα. Ο επισκέπτης των χωριών αυτών μπορεί να ακολουθήσει μονοπάτια που οδηγούν σε θέσης πανοραμικής θέας.

Κουκουφλί – Δολιανά - Καστανιά – Στεφάνι

Τα χωριά Κουκουφλί, Δολιανά, Καστανιά και Στεφάνι αποτελούν μια ομάδα χωριών αξιόλογων τουριστικά τόσο για το φυσικό τους περιβάλλον όσο και για την ιστορία τους και τα μνημεία που διαθέτουν. Εκκλησίες και γεφύρια αλλά και όμορφες διαδρομές μέσα στη φύση είναι αυτά που μπορεί να επιλέξει κανείς στην περιοχή.

Κατάφυτο

Το Κατάφυτο είναι κτισμένο σε υψόμετρο 1.010 μέτρων και ανήκει στη διευρυμένη Κοινότητα του Ασπροποτάμου. Η Κοινότητα είναι «χαμένη» μέσα σε έλατα, οξυές και διάφορα άλλα δέντρα διατηρώντας τόσο την πανίδα και όσο και τη

γλωρίδα σε αφάνταστη ομορφιά. Το κατάφυτο διασχίζεται από τον χειμάρρο Ποττακό, παραπόταμος του Αχελώου και έχει αρκετές πηγές. Το χωριό σχεδόν ερημώνει το χειμώνα, γιατί οι κάτοικοί του είναι μετακινούμενοι κτηνοτρόφοι. Διοικητικά το Κατάφυτο ανήκει στον οικισμό της Μηλιάς. Η τρίκλιτη Βασιλική του Αγίου Νικολάου, χρονολογείται από το 1763 και αποτελεί τυπικό δείγμα της λαϊκής αρχιτεκτονικής της περιοχής. Εξίσου ενδιαφέρουσες από αυτή την άποψη είναι και οι πέτρινες κατοικίες του χωριού, με αντιπροσωπευτικότερη αυτή της οικογένειας Πετσόπουλου που χρονολογείται στις αρχές του 19ου αιώνα.

Οι επισκέπτες της περιοχής μπορούν να κάνουν ορειβασία και να επισκεφτούν την εκκλησία του Αγίου Νικολάου, την πηγή Ανάλατα καθώς και τον παλιό νερόμυλο.

Ανθούσα

Η ανθούσα είναι χτισμένη στην αρχή της Πίνδου και αποτελεί το προτελευταίο χωριό του Ν. Τρικάλων, στα Βορειοδυτικά σύνορα με το Ν. Ιωαννίνων. Ο παραδοσιακός οικισμός της Ανθούσας έχει κηρυχθεί διατηρητέος, με προεδρικό διάταγμα, από τις 19-1-78. Στον οικισμό υπάρχουν πολλά αρχοντικά και μνημεία, όπως το πέτρινο γεφύρι στην είσοδο του χωριού με άνοιγμα 7,10 μέτρα. Στο χωριό υπάρχουν επίσης εκκλησίες, οι οποίες χρονολογούνται από τον 18^ο αιώνα. Η Ανθούσα σχεδόν εγκαταλείπεται από τους κατοίκους κατά τη διάρκεια του χειμώνα, ενώ το καλοκαίρι λειτουργεί ξενώνας ο οποίος μπορεί να εξυπηρετήσει τους επισκέπτες του χωριού.

Η περιοχή προσφέρει στους επισκέπτες της τη δυνατότητα να κάνουν ορειβασία στη Μεγάλη Ρόνα, το Μεσοβούνι και το Νέγκρι, να ψαρέψουν πέστροφα στο ποτάμι και να επισκεφτούν τη βρύση Αρμεάνα.

Χαλίκι

Το Χαλίκι είναι χτισμένο σε υψόμετρο 1.150 m και αποτελεί το Βορειότερο χωριό του Ασπροποτάμου. Είναι χωριό μετακινούμενων κτηνοτρόφων οι οποίοι διαχειμάζουν στην περιοχή των Φαρσάλων. Η ονομασία Χαλίκι απαντάται μόλις τον 18^ο αιώνα, μέχρι τότε η ονομασία του ήταν Χαλκίς. Στα βορειοανατολικά του χωριού, στην κορυφή Ρόνα, βρίσκεται η κύρια πηγή του Ασπροποτάμου. Στο χωριό υπάρχουν λιθόκτιστες εκκλησίες, περίφημης αρχιτεκτονικής, οι οποίες μαρτυρούν τη μεγάλη ακμή που γνώρισε η περιοχή. Λίγο πριν από την είσοδο του χωριού βρίσκεται το μοναστήρι του Προφήτη Ηλία (18^ο αιώνα). Στην πλατεία του χωριού είναι η τρίκλιτη Βασιλική της Αγίας Παρασκευής. Του ίδιου αιώνα είναι και ο Ναός του Αγίου

Γεωργίου. Οι Ναοί των Αγίου Αθανασίου, Αγίου Μόδεστου (προστάτη της κτηνοτροφίας) και των Αγίων Αποστόλων είναι τρία ακόμη σημαντικά μνημεία στην περιοχή του Χαλικίου.

Εκτός από τις εκκλησίες, το Μοναστήρι του Προφήτη Ηλία, το οποίο έκτισαν οι εκ Χαλικίου Ιερομόναχοι αδελφοί Μαυρογεώργου (κατά την παράδοση το 1835) και ο ναός του άλλοτε Μοναστηριού της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος του 1783, είναι τα μνημεία που αξίζει να επισκεφθεί κανείς προκειμένου να γνωρίσει από κοντά το ιστορικό πρόσωπο της περιοχής. Στην πλατεία του χωριού βρίσκεται και ο ναός της Αγίας Παρασκευής του 1725.

Στην περιοχή υπάρχουν αλπικά τοπία, μικροί καταρράκτες σε απόκρημνα σημεία, ενώ από κάποια σημεία είναι ορατό το Μέτσοβο και η λίμνη του Αώου. Ο οικισμός του Χαλικίου έχει κηρυχθεί παραδοσιακός με προεδρικό διάταγμα (19-1-78).

Οι επισκέπτες της περιοχής μπορούν να κάνουν ορειβασία προς το Περιστερί και τη Ρόνα και να επισκεφτούν τις πηγές του Ασπροποτάμου, τη βρύση Φονίσκα και την Καπραρία, τη μονή του Προφήτη Ηλία και την πηγή Βουρλίγκα με τη Δρακόλιμνη πάνω στο Λάκμο.

Πολυθέα

Η Πολυθέα είναι χτισμένη σε υψόμετρο 1.100 m και όπως φαίνεται από το όνομά της διαθέτει πλούσια θέα προς τις κορυφές της Νότιας Πίνδου, του Αυγού, του Μεγάλου Πύργου και της Νεράιδας και την Κοινότητα Μηλιάς. Στον οικισμό διασώζονται πέτρινα αρχοντικά και σπίτια που παραπέμπουν στο πλούσιο ιστορικό παρελθόν της περιοχής. Οι επισκέπτες της περιοχής μπορούν να επισκεφτούν τον Άγιο Δημήτριο και το Κιάρι. Στην κοινότητα υπάρχει ξενώνας για τη φιλοξενία των επισκεπτών.

Γαρδίκι – Αθαμανία

Το Γαρδίκι (μαζί με την Κρανιά) είναι το μεγαλύτερο από τα χωριά της περιοχής του Ασπροποτάμου, δυστυχώς όμως κατοικείται μόνο το καλοκαίρι. Οι φυσικές ομορφιές της Αθαμανίας και του Γαρδικίου είναι πολλές. Στην περιοχή υπάρχουν δάση ελάτης και βελανιδιάς, ενώ υπάρχει και μεγάλος αριθμός αξιόλογων εκκλησιών (μνημείων). Στο Γαρδίκι βρίσκεται η εκκλησία της Αγίας Τριάδας και η εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Στην Αθαμανία βρίσκεται η εκκλησία της

Αγίας Παρασκευής, της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα (1893) και του Προφήτη Ηλία. Στην Αθαμανία διασώζεται επίσης και ένας παλιός νερόμυλος.

Στην κοινότητα του Γαρδικίου υπάρχει ξενώνας για τη φιλοξενία των επισκεπτών. Οι επισκέπτες του Γαρδικίου και της Αθαμανίας μπορούν να κάνουν ορειβασία στην Κακαρδίτσα, ενώ μπορούν να επισκεφτούν την Ιερά Μονή Ανταποδόσεως Κοιμήσεως Θεοτόκου, και τη θέση «Στρογγυλό» στην πηγή «Γκούρα».

Μυρόφυλλο

Στις ΝΔ πλαγιές του Χατζή, σε υψόμετρο 750m είναι χτισμένο το Μυρόφυλλο (η παλιά του ονομασία ήταν Μυρόκοβο). Το χωριό βρίσκεται πάνω στον κυριότερο άξονα σύνδεσης της Ηπείρου με τη Θεσσαλία, την παλαιά «Αμβρακία Οδό». Το φυσικό περιβάλλον του οικισμού είναι από τα πιο πλούσια της περιοχής, λόγω της έντονης εναλλαγής του τοπίου (Αχελώος και ορεινοί χείμαρροι, δάση, χαράδρες κ.λπ.). Η χλωρίδα και η πανίδα της περιοχής είναι πλούσια. Από τα πιο ιστορικά χωριά της περιοχής, το Μυρόφυλλο, εμφανίζεται με το παλαιό όνομα Μυρόκοβο στα 1336 σε χρυσόβουλο του βυζαντινού αυτοκράτορα Ανδρόνικου Παλαιολόγου, ως το τελευταίο προς την Ήπειρο χωριό της Επισκοπής Σταγών. Δυστυχώς από την περίοδο αυτή δεν έχουν διασωθεί μνημεία και οι μοναδικές ενδείξεις αυτού του πλούσιου ιστορικού παρελθόντος είναι οι εκκλησίες και τα γεφύρια. Το πέτρινο τοξωτό γεφύρι που οδηγεί προς τα Ελληνικά και το Καρακονήσι χρονολογείται από αρχές του 13ου αιώνα. Σε ένα ξεροχείμαρο και 2,5 Km από το χωριό είναι χτισμένο το μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου, το οποίο χρονολογείται από 16^ο με 17^ο αιώνα, το οποίο διαθέτει θαυμάσιες τοιχογραφίες.

Οι επισκέπτες τις περιοχής μπορούν να ασχοληθούν με ψάρεμα πέστροφας στο ποτάμι, κολύμπι στις Βάθεις, ενώ μπορούν να επισκεφτούν τη μονή του Αγίου Γεωργίου, την εκκλησία του Αγίου Νικολάου και την κορυφή Χατζή.

Καταφύγια

Στο Νομό λειτουργούν 3 καταφύγια:

1. **Καταφύγιο Τρίγγιας**, βρίσκεται στη Νότια Πίνδο, στην τοποθεσία Ανοιξιάτικα Τρίγγιας, σε υψόμετρο 1450 m. Λειτουργεί μετά από συνεννόηση με το Ο.Λ. Καλαμπάκας, στον οποίο και ανήκει.

2. **Καταφύγιο Κατούνιας**, βρίσκεται στα Μαγγανάρια Κατούνιας, σε υψόμετρο 1550 m. Λειτουργεί μετά από συνεννόηση με το Δασικό Συνεταιρισμό Κατούνας, στον οποίο και ανήκει.
3. **Καταφύγιο Κόζιακα**, βρίσκεται σε υψόμετρο 1450m, στη θέση Μπακόλα του όρους Κόζιακα. Λειτουργεί μετά από συνεννόηση με το Κέντρο Ανάπτυξης Καλαμπάκας – Πύλης, στον οποίο και ανήκει.

🦋 Φυσικό περιβάλλον

Το **φυσικό περιβάλλον** του Ν. Τρικάλων είναι ιδιαίτερης αξίας. Η φυσική ομορφιά της περιοχής, το ανάγλυφο, οι πλούσιοι υδάτινοι πόροι, η έντονη υψομετρική εναλλαγή, η ποικιλία εκθέσεων και κλίσεων, η μεγάλη ποικιλία χλωρίδας και πανίδας προσδίδουν στο τοπίο και στην περιοχή, γενικότερα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η σύνθεση της πανίδας είναι χαρακτηριστική των ορεινών περιοχών της Ελλάδας και όπως φαίνεται δεν έχει υποστεί έντονες και μη αναστρέψιμες διαταραχές από την ανθρώπινη παρουσία και την εκμετάλλευση των χερσαίων και υδάτινων συστημάτων.

Τρεις περιοχές του Νομού βρίσκονται υπό καθεστώς προστασίας του δικτύου **NATURA**. Οι περιοχές είναι οι εξής: **Ασπροπόταμος, Κερκέτιον, Αντιχάσια-Χάσια**. Καλύπτουν τον ορεινό και ημιορεινό όγκο του Νομού και αποτελούν περίπου το 50% της συνολικής έκτασής του. Επιπλέον, η ίδια περίπου έκταση του Νομού (50%) βρίσκεται και υπό καθεστώς προστασίας SPA (Special Protected Areas). Είναι από τις **μεγαλύτερες προστατευόμενες εκτάσεις στην Ελλάδα**, λόγω του ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και της ύπαρξης μοναδικών ειδών χλωρίδας και άγριας πανίδας (καφέ αρκούδα, ασπροπάρης).

Το δάσος της Αηλιάς είναι ένα από τα 19, αναγνωρισμένα αισθητικά δάση της χώρας και η τεράστια φτελιά στην Αηδόνα, έχει ενταχθεί στα μνημεία της φύσης. Σημαντικής οικολογικής και επιστημονικής αξίας είναι τα:

1. **Δάση ελάτης**, τα οποία βρίσκονται σε υψόμετρο 900-1.700 m. Το κλίμα στην περιοχή είναι ψυχρό, το ύψος των βροχοπτώσεων ξεπερνά τα 1000mm και η ξηρή περίοδος διαρκεί μόλις ένα μήνα.
2. **Παρυδάτια δάση**, απαντώνται στις όχθες των ορεινών ρευμάτων της περιοχής Ασπροπόταμου-Κόζιακα και αποτελούνται από πλατάνια, ιτιές, σφενδάμους και

άλλα υδρόφιλα φυτά. Η οικολογική αξία αυτών των δασών είναι τεράστια, διότι αποτελούν καταφύγιο πολλών ζώων και πτηνών.

3. **Αλπικά λιβάδια**, βρίσκονται πάνω από τα 2.300 m, έχουν εξαιρετικά μεγάλο βοτανικό ενδιαφέρον λόγω της μεγάλης ποικιλίας ενδημικών βοτάνων. Σήμερα τα λιβάδια αυτά απειλούνται με καταστροφή λόγω της ανεξέλεγκτης βόσκησης και της άναρχης οικοτουριστικής δραστηριότητας.
4. **Ορεινά βοσκοτόπια**, δημιουργήθηκαν από τις πυρκαγιές των δασών και την υπερβόσκηση.

Στο Νομό υπάρχει και το Πανεπιστημιακό Δάσος Περτουλίου. Το Πανεπιστημιακό Δάσος Περτουλίου παραχωρήθηκε στη Σχολή Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος του Α.Π.Θ., σύμφωνα με το Ν. 6320 10/17-10-1934 (Φ.Ε.Κ.356Α/1934) «περί παραχώρησης της χρήσεως δημοσίων δασών εις το Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης δια σκοπούς εκπαιδευτικούς, ερευνών κ.λπ.» και το Π.Δ. 15/23-12-34. (Φ.Ε.Κ. 448Α/1934) «περί παραχώρησης κατά νομὴν εις το Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης Δημόσιων δασών δια σκοπούς εκπαιδευτικούς και ερευνών». Η διοίκηση και η διαχείριση του δάσους, σύμφωνα με το άρθρο 1 του νόμου 1881 28/30-7-1951 (Φ.Ε.Κ. 210Α/1951) «περί ιδρύσεως παρά του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ταμείου Διοικήσεως και Διαχειρίσεως των Πανεπιστημιακών δασών» γίνεται από το Ταμείο Διοίκησης και Διαχείρισης των Πανεπιστημιακών Δασών. Το Ταμείο αυτό αποτελεί Αυτοτελή Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου και τίθεται υπό τον έλεγχο και την εποπτεία του Τμήματος Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος.

Σκοπός της διαχείρισης του δάσους είναι η υλοποίηση των λόγων παραχώρησής του στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης δηλ.:

- η πρακτική εκπαίδευση των φοιτητών της Δασολογίας,
- η διεξαγωγή δασικών μελετών και ερευνών και
- η δημιουργία προτύπων δασοκτημάτων και υποδειγμάτων δασικής διοίκησης.

Σημαντικός είναι επίσης και αριθμός των θηραμάτων που φιλοξενούνται στην περιοχή (πίνακας 44).

Η θήρα στην περιοχή διαδραματίζει σημαντικό ρόλο και μπορεί να αποτελέσει πόλο έλξης του Νομού και σημείο τουριστικής ανάπτυξης κυρίως με τη δημιουργία νέων ελεγχόμενων κυνηγετικών περιοχών.

Πίνακας 46. Αριθμός αδειών θήρας.

ΑΔΕΙΕΣ ΕΚΠ	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
ΕΝΤΟΣ ΕΚΠ	249	251	253	207	373	483	403	396	366	271
ΕΝΤΟΣ ΝΟΜΟΥ	840	717	745	671	637	672	656	561	619	665
ΕΚΤΟΣ ΝΟΜΟΥ	1071	908	999	854	876	819	760	655	688	632
ΣΥΝΟΛΟ	2160	1876	1997	1732	1886	1974	1819	1612	1673	1568

Πίνακας 47. Θηρευτικός πλούτος του Νομού

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
ΦΑΣΙΑΝΟΙ	11881	8896	9761	8140	9095	8676	7808	8069	6832	6858
ΠΕΡ ΤΣΟΥΚΑΡ	9210	8388	5846	7012	8033	6981	5624	4168	3226	3401
ΠΕΡΙΣΤΕΡΟΕΙΔΗ	10	45	10	22	35	21	43	30	29	28
ΜΠΕΚΑΤΣΕΣ	608	567	993	1314	833	1709	978	158	619	737
ΜΠΕΚΑΤΣΙΝΙΑ						6	5	8	1	
ΠΑΠΕΣ										
ΛΟΙΠΑ ΥΔΡΟΒΙΑ	23	5	22	1		3	5	9		1
ΤΣΙΧΛΕΣ	61	27	41	10	21	27	8	10	17	11
ΟΡΤΥΚΙΑ	9	371	294	2		1	10	5	9	
ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΔΙΚΕΣ	263	253	478	436	303	119	222	47	128	134
ΑΓΡΙΟΓΟΥΡΟΥΝΑ	9	1	2			2	1			4
ΖΑΡΚΑΔΙΑ	1	21	29		19	32	29	18	15	1
ΠΛΑΤΩΝΙΑ	18	11	6		5	3	6	2	3	
ΚΟΚ ΕΛΛΦΙΑ						4	4	3	5	
ΛΑΓΟΙ	157	203	203		20	196	159	90	82	115
ΑΙΓΑΓΡΟΙ	6	2	4		4		3	2	28	

13. Υφιστάμενη πολιτιστική υποδομή

✎ Καταγραφή μνημείων και εκκλησιών

Ο ιστορικός, εκκλησιαστικός και μοναστηριακός πλούτος του Ν. Τρικάλων είναι πολύ σημαντικός. Σε όλο το Νομό υπάρχει μεγάλος αριθμός μνημείων που δηλώνουν την ύπαρξη του ανθρώπου στο Νομό από την Παλαιολιθική εποχή.

Από τα σημαντικότερα ιστορικά και εκκλησιαστικά μνημεία που υπάρχουν στο Νομό, όπως ήδη έχει αναφερθεί, είναι το συγκρότημα των **Μετεώρων**.

Εκτός από τις Ιερές Μονές των Μετεώρων στο Νομό υπάρχει μεγάλος αριθμός πολύ αξιόλογων ιστορικά εκκλησιών των βυζαντινών και των μεταβυζαντινών χρόνων. Στην πόλη των Τρικάλων και μέσα στη συνοικία Βαρούσι η εκκλησία της Αγίας Επίσκεψης, ο παλιός μητροπολιτικός ναός, η εκκλησία του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου και του Αγίου Στεφάνου είναι ιδιαίτερης αξίας. Ιδιαίτερης σημασίας είναι

και οι εκκλησίες της Αγίας Παρασκευής (17^{ος} αι.) στη συνοικία Φλαμούλι και ο ναός του Αγίου Νικολάου στην κεντρική πλατεία.

Στην **Καλαμπάκα** βρίσκεται ο ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου (10^{ος} αι.) με την εικόνα της Κοίμησης της Θεοτόκου από τη μία πλευρά και τη Σταύρωση από την άλλη αφιέρωμα του Ιωάννη Κατακουζηνού και της γυναίκας του Θεοδώρας (14^{ος} αι). Επίσης αξιοπρόσεκτος είναι και ο μαρμαρίνος άμβωνας υψωμένος στο κέντρο του μεσαιού κλείτους, μοναδικός σε όλη την Ελλάδα. Στην πόλη της Καλαμπάκας βρίσκεται επίσης και ο βυζαντινός ναός του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου (14^{ος} αι).

Άλλες αξιόλογες εκκλησίες στο Νομό είναι:

- Ιερά Μονή Κοιμήσεως Παναγίας Θεοτόκου Κλεινοβού
- Ιερά Μονή Αγίων Αποστόλων Κλεινοβού
- Ιερά Μονή Τιμίου Σταυρού στα Δολιανά Κραριάς
- Ιερά Μονή Αγίου Ιωάννη Θεολόγου στο Ζάρκο
- Ιερά Μονή Πόρτα Παναγίας στην Πύλη, μια τρίκλιτη σταυρεπίστεγη βασιλική, κατασκευασμένη από τον αυτοκράτορα Ιωάννη Άγγελο Κομνηνό Δούκα, νόθο γιο του Δεσπότη της Ηπείρου Μιχαήλ β' Δούκα (1283)
- Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου στο Μυρόφυλλο
- Ιερά Μονή Αγίου Βησσαρίωνα Δουσίκου (1515 μ.χ.), στις πλαγιές του Κόζιακα και σε υψόμετρο 600 m.
- Ιερά Μονή Βυτουμά
- Ιερά Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου Γκούρας στην Πύλη
- Ιερά Μονή Ορφανού στην Οιχαλία
- Ιερά Μονή Αγίου Δημητρίου στο Γριζάνο
- Ιερά Μονή Παναγίας Δούπιανης στο Καστράκι
- Ιερά Μονή Σιαμάδων στην Καστανιά
- Ιερά Μονή Ζωοδόχου Πηγής στην Παναγίτσα Δήμου Φαρκαδόνας
- Ιερά Μονή Αγίου Δημητρίου στο Γριζάνο
- Ιερά Μονή Χρυσίνου στον Δήμο Κλεινοβού
- Ιερά Μονή Λιμποχώβου Δήμου Μαλακασίου
- Ιερός Ναός Αγίου Ιωάννη στον Πρόδρομο.
- Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου στο Νεραιδοχώρι.
- Ιερός Ναός Αγίας Παρασκευής στο Νεραιδοχώρι.

- Ιερός Ναός Ταξιαρχών στους Ταξιάρχες.
- Ιερός Ναός Αχιλλείου στον Παλιόπυργο.
- Ιεροί Ναοί Αγίου Γεωργίου, Παναγίας και Αγ. Παρασκευής στο Δ.Δ. Ασπροκκλησιάς.
- Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου στην Βασιλική.
- Ιερά Μονή Παναγίας στην Μύκανη ή Παλαιοπαναγιάς.
- Ιερός Ναός Παναγιά Γαλακτοτροφούσας στην Ανθούσα.
- Ιερός Ναός Ταξιαρχών στο Ελάφι.
- Ιερός Ναός Αγίου Μόδεστου στην Πύρρα.
- Ιερός Ναός Αγίας Παρασκευής στην Αγ. Παρασκευή (Τζούρτζια).
- Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου στην Καλλιρρόη.
- Ιερός Ναός Προφήτη Ηλία στο Χαλίκι.
- Ιερός Ναός Αγίας Παρασκευής στην Αθαμανία.
- Ιερός Ναός Αγίου Ιωάννη στο Ράχωβο.
- Ιερός Ναός Παναγίας στο Πολυνέρι.
- Ιερός Ναός Αγίας Παρασκευής στην Πναγίτσα Δ. Φαρκαδόνας
- Ιερός Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου στο Δ. Φαρκαδόνας.
- Η εκκλησία στο Κριτσίνι, η βασιλική στο Παλαιογαρδικάκι.
- Η μονή στους Σταγιάδες, η μονή των Αγίων Θεοδώρων.
- Ο σταυρεπίστεγος ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου, στο Αχλαδοχώρι.
- Η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου (18^{ος} αιώνας) στην Καστανιά.
- Το μοναστήρι του Αγίου Νικολάου στην Καστανιά
- Η Ιερά Μονή της Αγίας Παρασκευής, στην Ανθούσα, με τις τοιχογραφίες από το 1736.
- Το μοναστήρι του Προφήτη Ηλία, στο Χαλίκι
- Ο Ναός της Αγίας Παρασκευής (1785), στο Χαλίκι
- Ο Ναός του Αγίου Γεωργίου (18^{ος} αιώνας), στο Χαλίκι
- Το Μοναστήρι της Παναγίας Γαλακτοφορούσας (18^{ος} αιώνας), στη συμβολή του Χαλικιώτικου και του Λεπενιτσιώτικου ρεύματος
- Η τρίκλιτη Βασιλική του Αγίου Νικολάου (1763), στο Κατάφυτο
- Η Μονή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, στην Αγία Παρασκευή

- Η Μονή Ανταποδόσεως Κοίμησης της Θεοτόκου, κοντά στη γέφυρα Αλεξίου, στο Γαρδίκι.

Ένα από τα πιο σημαντικά θρησκευτικά μνημεία της περιοχής είναι η Ιερά **Μονή του Τιμίου Σταυρού**, στον οικισμό των Δολιανών. Η μονή είναι διάσημη για τη μοναδική αρχιτεκτονική της, διαθέτει τέσσερις μεγάλους τρούλους και άλλους επτά μικρότερους. Οι ανάγλυφες παραστάσεις των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, Γεωργίου, Δημητρίου και Αρχαγγέλου Μιχαήλ διακοσμούνται από πολυγωνικές αψίδες και ημικυκλικές προεξοχές. Η αρχική κατασκευή χρονολογείται από το 1770, ανακατασκευάστηκε στα 1840-48, ενώ το 1943 κάηκε από τους Γερμανούς. Τέλος στο χωριό Ζάρκο βρίσκονται τα ερείπια του Ναού του Αγίου Νικολάου του "Φονιά".

Στο Ν. Τρικάλων υπάρχουν πολλά και αξιόλογα **φρούρια** όπως το μεσαιωνικό φρούριο των Τρικάλων, τα φρούρια στον Ίταμο, το αρχαίο φρούριο στον Παλαιόπυργο, και το φρούριο στο Γρίζανο, τα αρχαία κάστρα στην κοινότητα Αγρελιάς του Δήμου Παλαιοκάστου και τα αρχαία ερείπια που σώζονται στα όρια Γοργογυρίου και Προδρόμου, στη θέση «Καστρί».

Στο Νομό υπάρχει επίσης και μεγάλος αριθμός **πέτρινων γεφυριών** τα οποία είναι εντυπωσιακά και αποτελούν ένα από τα εντυπωσιακότερα σημεία επίσκεψης στο Νομό.

Γεφύρι Πόρτας ή Αγίου Βησσαρίωνα

Χτίστηκε το 1514 από τον Μητροπολίτη Λαρίσης Βησσαρίωνα, βρίσκεται λίγο έξω από την Πύλη και γεφυρώνει τον Πορταϊκό Ποταμό. Μέχρι το 1936 ήταν ο μοναδικός σύνδεσμος των Τρικάλων με τα χωριά του Ασπροπόταμου. Είναι μονότοξο με άνοιγμα 28 μέτρα και είναι το δεύτερο σε μέγεθος γεφύρι στη Θεσσαλία.

Γεφύρι Παλαιοκαρυάς

Χτίστηκε το 1500 – 1550, βρίσκεται στο δρόμο Πύλη – Παλαιοκαρυά και γεφυρώνει το ρέμα της Γκρόπας. Παλιότερα εξυπηρετούσε από τα Τρίκαλα και την Πύλη τη συγκοινωνία με τα χωριά του Ασπροποτάμου. Είναι μονότοξο με άνοιγμα 19 m.

Γεφύρι Νεραϊδοχωρίου

Χτίστηκε το 1750, βρίσκεται κοντά στον αγροτικό δρόμο Νεραϊδοχωρίου – Πύρρας. Είναι μονότοξο με άνοιγμα 17,6 μέτρων και πλέον δεν χρησιμοποιείται.

Γεφύρι Πύρρας «Καμάρα» στο χωριό Πύρρα

Χτίστηκε τον 18^ο αιώνα, βρίσκεται στον αγροτικό δρόμο Νεραϊδοχωρίου – Πύρρας. Είναι μονότοξο με άνοιγμα 4 μέτρων.

Γεφύρι Δέσης

Το γεφύρι είναι κατεστραμμένο και δεν είναι γνωστό πότε χτίστηκε, βρίσκεται στο ρέμα Παλιομαντρί.

Γεφύρι Ανθούσας

Χτίστηκε τον 18^ο αιώνα, βρίσκεται στην είσοδο του χωριού γεφυρώνοντας το ρέμα της Λεπενίτσας (η παλιά ονομασία του χωριού). Είναι μονότοξο με άνοιγμα τόξου 7,30 μέτρων.

Γεφύρι Μίχου

Δεν υπάρχουν αναφορές για το πότε χτίστηκε το γεφύρι, παρόλα αυτά η χρησιμότητά του είναι σημαντική και στις μέρες μας, γιατί ενώνει την κοινότητα της Ανθούσας με το μοναστήρι της Παναγιάς «Γαλακτοτροφούσας». Το γεφύρι είναι εντυπωσιακό, δίτοξο με άνοιγμα τόξου 12,5 μέτρων.

Γεφύρι Χαλικίου

Χτίστηκε τον 14^ο αιώνα, βρίσκεται στη είσοδο του χωριού, ενώ σήμερα δεν είναι πια χρήσιμο γιατί χτίστηκε τσιμεντένια γέφυρα. Είναι μονότοξο με άνοιγμα 6,70 μέτρων.

Γέφυρα «Καπραριάς» στο χωριό Χαλίκι

Πιθανολογείται ότι χτίστηκε περίπου το 1500 όταν χτίστηκε και η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου που εξυπηρετούσε.

Γεφύρι Μιχαλάκη Φίλου

Χτίστηκε τον 18^ο αιώνα και εξυπηρετεί τις μετακινήσεις από και προς το Μέτσοβο και γεφυρώνει τον Ασπροπόταμο.

Γεφύρι Κρανιάς στο χωριό Κρανιά

Χτίστηκε στα τέλη του 1800 και σήμερα δεν χρησιμοποιείται, βρίσκεται στην είσοδο του χωριού και γεφυρώνει παραπόταμο του Ασπροποτάμου. Έχει άνοιγμα τόξου 15 μέτρα.

Γεφύρι Γκίκα στο χωριό Κρανιά

Χτίστηκε στα μέσα του 18^{ου} αιώνα και εξυπηρετεί τις μετακινήσεις προς τον παλιό νερόμυλο. Είναι μονότοξο με άνοιγμα 7,60 μέτρων.

✚ **Γεφύρι Μεσοχώρας**

Χτίστηκε την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, με την ίδια επιμέλεια με τα γεφύρια Τέμπλας και Αυλακίου, βρίσκεται μετά την Μεσοχώρα και χρησιμεύει ακόμα και σήμερα για το γεφύρωμα του Αχελώου. Είναι μονότοξο με άνοιγμα του κυρίου τόξου 30 μέτρων.

✚ **Γεφύρι Βαλκάνου**

Είναι κατεστραμμένο και δεν είναι γνωστό το πότε χτίστηκε, βρίσκεται στο δρόμο που οδηγεί στο Βαλκάνο.

✚ **Γεφύρι Ελληνικών**

Χτίστηκε το 1241 στον παραπόταμο του Αχελώου, Αρέντα

✚ **Γεφύρι Μεσούντας**

✚ Το τοξωτό γεφύρι της Σαρακίνας

✚ Γεφύρι της Γριάς το οποίο βρίσκεται δίπλα στο φαράγγι της «Μάννας».

✚ Γεφύρι Σμίξη

✚ Γεφύρι Πιαλεάς στον Δήμο Πιαλείας

✚ Γεφύρι Μουκόσι

✚ Γεφύρι Κλεινού στον οικισμό του Κλεινοβού

✚ Γεφύρι Ξηροκάμπου Οξύνειας

Επίσης στο Νομό υπάρχουν σπουδαία **σπήλαια**, τα οποία θα μπορούσαν, μαζί με τα γεφύρια και τις εκκλησίες, να αποτελέσουν τμήμα ενός πολυήμερου και ολοκληρωμένου τουριστικού πακέτου:

✚ **Σπήλαιο Λέγκω**, βρίσκεται πάνω στο βουνό Πόρπη (Χαλικόβουνο) και σε υψόμετρο 1.474 m, πάνω από τον δεύτερο, 30 μέτρων, καταρράκτη. Είναι από τα λίγα σπήλαια στην Ελλάδα που έχει υπόγειο ποταμό, ενώ διαθέτει περίτεχνους και πολύχρωμους σχηματισμούς σταλακτιτών και σταλαγμιτών. Σύμφωνα με την παράδοση, το σπήλαιο βρέθηκε από ένα κυνηγό το 1945 και φέρει το όνομα μιας κοπέλας από το χωριό, τη Λέγκω, η οποία κρύφτηκε εκεί για να μην την παντρέψουν.

✚ **Σπήλαιο Θεόπετρας**, βρίσκεται στο δρόμο Τρικάλων – Καλαμπάκας, 3 Km πριν από τα Μετέωρα στο χωριό Θεοπέτρα. Βρίσκεται σε υψόμετρο 100 περίπου μέτρων από την επιφάνεια της πεδιάδας και 280 από την επιφάνεια της θάλασσας. Το σπήλαιο έχει σημαντική **επιστημονική** αξίας για την προϊστορία

όλου του Ελλαδικού χώρου και όχι μόνο. Είναι από τα λίγα σπήλαια στην Ελλάδα με τόσο μεγάλο εύρος επιχώσεων που καλύπτουν την εξέλιξη του ανθρώπου σε μια περίοδο πολύ καθοριστική για την εξέλιξή του, της μετάβασης του από τον Νεότερνταλ στο Χόμο Σάπιενς.

- ✚ Σπήλαιο «Μπέη»
- ✚ Σπήλαιο «Ανταλλαξιμών»
- ✚ Σπήλαιο Ελληνοκάστρου
- ✚ Σπήλαιο Φτερόλακκα στην Κόρη
- ✚ Σπήλαιο Δέσης
- ✚ Σπήλαιο Σταυρός μεταξύ Αγίου Προκοπίου και Καλογήρων

Ένα άλλο σπουδαίο τμήμα των μνημείων του Νομού είναι οι **νερόμυλοι**, στο Νομό υπάρχουν 11 νερόμυλοι, άλλοι ανακαινισμένοι και άλλοι όχι.

- Παλαιός ανακαινισμένος νερόμυλος στην Παλαιοκαρυά
- Παλαιός ανακαινισμένος νερόμυλος στο Πολυνέρι
- Παλαιός ανακαινισμένος νερόμυλος στον Άγιο Προκόπιο
- Παλαιός ανακαινισμένος νερόμυλος στην κοινότητα Κατάφυτο
- Παραδοσιακός νερόμυλος στην Μεσοχώρα
- Παραδοσιακός νερόμυλος στην Πεύκη
- Παραδοσιακός νερόμυλος στο Ροπωτό
- Παλαιός ανακαινισμένος νερόμυλος στο Παλαιοχώρι
- Παλαιός νερόμυλος από το 1800 μ. χ. στην Μεγάρχη
- Παλαιός Νερόμυλος Εξαλόφου.
- Παλαιός Νερόμυλος στο Μυρόφυλλο

Τέλος, οι σημαντικότεροι **αρχαιολογικοί χώροι** στο Ν. Τρικάλων είναι:

- Ασκληπιείο Τρίκκης, όπως ήδη αναφέρθηκε, μέσα στη πόλη των Τρικάλων
- Αρχαία Πέλινα
- Αρχαιότητες στον Δήμο Εστιαιώτιδας
- Νεολιθική μαγούλα Χρυσουγής
- Νεολιθικός συνοικισμός Πατουλιάς
- Νεολιθικός συνοικισμός Ζάρκου
- Αρχαιολογικός χώρος στο Δήμο Γόμφων
- Αρχαιότητες στο Δ.Δ. Κλοκοτού

☞ **Λαογραφικά Μουσεία του Ν. Τρικάλων**

Στη Θεσσαλία η αύξηση των Λαογραφικών Μουσείων και Μουσειακών συλλογών αλλά και ποικίλων δράσεων που αφορούν την πολιτιστική κληρονομιά είναι θεαματική τις τελευταίες δεκαετίες. Σήμερα στη Θεσσαλία υπάρχουν περί τα 40 Λαογραφικά Μουσεία και Μουσειακές Συλλογές. Το 49% περίπου των Λαογραφικών Μουσείων και Συλλογών που υφίστανται στη Θεσσαλία κατανέμεται γεωγραφικά στο Νομό Μαγνησίας. Ο Νομός Λάρισας περιλαμβάνει το 30% περίπου των Λαογραφικών Μουσείων και των Μουσειακών Συλλογών. Στο Νομό Καρδίτσας το ποσοστό ανέρχεται στο 13% ενώ ο μικρότερος αριθμός βρίσκεται στο Ν. Τρικάλων.

Πολλά από τα τοπικά Λαογραφικά Μουσεία και Μουσειακές Συλλογές λειτουργούν υπό την αιγίδα των Δήμων π.χ. το Δημοτικό Λαογραφικό Μουσείο του Δήμου Τρικαίων-Τρίκαλα.

Οι ιδιώτες με τις δικές τους δυνατότητες και με διάφορες άλλες χορηγίες στηρίζουν την ύπαρξη αρκετών Μουσείων και κυρίως Μουσειακών Συλλογών στην Περιφέρεια Θεσσαλίας. Στο Ν. Τρικάλων υπάρχει ενδιαφέρον και για την ίδρυση και νέων τοπικών Λαογραφικών Μουσείων και Μουσειακών Συλλογών κυρίως από τους Δήμους, π.χ. το Μουσείο Πύρρας στην Πύρρα Τρικάλων. Στο Ν. Τρικάλων λειτουργούν τέσσερα λαογραφικά μουσεία:

1. Δημοτικό Λαογραφικό Μουσείο Τρικάλων
2. Λαογραφικό μουσείο στην κοινότητα Κρανιάς Δήμου Ασπροποτάμου
3. Λαογραφικό μουσείο του Δήμου Παραληθαίων
4. Λαογραφικό μουσείο κοινότητας Ασπροκκλησιάς Δήμου Χασίων

Επισκεπτόμενος κανείς τα μουσεία αυτά μπορεί να δει παραδοσιακές ενδυμασίες, μάλλινα υφάσματα και άλλα αντικείμενα τα οποία συνδέονται με την ιστορία, τον πολιτισμό και τη ζωή των κατοίκων του Νομού στο πέρασμα των αιώνων.

☞ **Μουσεία – Πινακοθήκες – Εκθεσιακοί χώροι - Παραδοσιακές Εκδηλώσεις – Πανηγύρια**

Στο Δήμο Τρικαίων, από το 1987 λειτουργεί Πολιτιστικός Οργανισμός. Ένα Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου, που εποπτεύεται και χρηματοδοτείται από το Δήμο και έχει ως σκοπό την παρέμβαση και την παραγωγή πολιτισμού στην πόλη.

Στο κέντρο της πόλης των Τρικάλων βρίσκεται το Πνευματικό Κέντρο του Πολιτιστικού Οργανισμού του Δήμου Τρικκαίων, όπου στεγάζεται το Κέντρο Ελληνικής Μουσικής Τρικαλινών δημιουργών, η Δημοτική Βιβλιοθήκη (με 28000 τόμους βιβλίων), το Δημοτικό Εργαστήρι Ζωγραφικής, το Κέντρο Πληροφόρησης ΣΕΠ, η Δημοτική Χορωδία, το Δημοτικό Κουκλοθέατρο, το Δημοτικό Χορευτικό Συγκρότημα και η Δημοτική Αντιναρκωτική Επιτροπή.

Στη **Δημοτική Πινακοθήκη** εκτίθενται έργα Τρικαλινών καλλιτεχνών, ενώ φιλοξενείται και μια μεγάλη ενότητα έργων του Δημητρίου Γιολδάση. Λειτουργεί επίσης, πτέρυγα Μενελάου Καταφυγίωτη, στην οποία περιλαμβάνονται 14 ζωγραφικά έργα και 2 γλυπτά του καταξιωμένου αυτού Τρικαλινού ζωγράφου.

Το **Κέντρο Ελληνικής Μουσικής Τρικαλινών Δημιουργών**, το οποίο έχει ως στόχο τη διάσωση και την προβολή της μουσικής κληρονομιάς της πόλης των Τρικάλων, η οποία είναι η γενέτειρα σημαντικών μουσικών, στιχουργών και ερμηνευτών της χώρας μας. Από τα Τρίκαλα κατάγονται οι Βασίλης Τσιτσάνης, Απόστολος Καλδάρας, Κώστας Βίβρος, Γιώργος Σαμολαδάς, Χ Κολοκοτρώνης, Δημήτρης Μητροπάνος κ.λπ. Στο κέντρο εκτίθενται χειρόγραφα, παρτιτούρες, βιβλία, χρυσοί δίσκοι και ό,τι έχει σχέση με τη ζωή και το έργο των Τρικαλινών δημιουργών.

Στο Νομό επίσης λειτουργούν:

- **Δημοτική Πινακοθήκη Θ. Μάρκελλου**, η οποία στεγάζεται στο κτίριο του Δημοτικού Λαογραφικού Μουσείου και περιλαμβάνει 94 πίνακες, δωρεά στον Δήμο Τρικκαίων του ίδιου του καλλιτέχνη.
- **Μουσείο Δημήτρη και Λέγκως Κατσικογιάννη**, λειτουργεί στο Νομό από το 1994 και στεγάζεται στα πρώην ψυγεία της ΑΓΡΕΞ στην οδό Πύλης. Το μουσείο διαθέτει στη συλλογή του 1.136 ζωγραφικά έργα τέχνης και 114 γλυπτά, από τα οποία εκτίθενται 264 έργα ζωγραφικής και 70 γλυπτά σε ένα χώρο 700 m². Το έργο του Δημήτρη Κατσικογιάννη δόθηκε στον Δήμο Τρικκαίων από τους κληρονόμους του ζεύγους Κατσικογιάννη.
- **Εκθεσιακό Κέντρο Καλαμπάκας**
- **Μουσείο Δημοτικής Φωτοθήκης**
- **Περιβαλλοντικό Κέντρο Ασπροποτάμου**, η περιβαλλοντική εταιρεία ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ, μελέτησε και κατασκεύασε τα εκθέματα του Κέντρου. Στόχος του είναι να προβάλλει το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον της περιοχής του

Ασπροποτάμου και να διευκολύνει τον επισκέπτη στην περιήγηση και τον προσανατολισμό του.

Ένα σημαντικό τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς του Νομού αποτελούν οι **παραδοσιακές εκδηλώσεις** και τα **πανηγύρια** που γίνονται κάθε χρόνο στα διάφορα χωριά του Νομού. Σε όλα τα ορεινά και πεδινά χωριά γίνονται τα πανηγύρια, όπου οι κάτοικοι γλεντούν με τα δημοτικά τραγούδια του τόπου και τη συμμετοχή χορευτικών συγκροτημάτων με παραδοσιακές στολές. Στο Καστράκι που βρίσκεται μεταξύ Καλαμπάκας και Μετεώρων γίνονται εκδηλώσεις Αποκριάς με γαϊτανάκι και γλέντια στην κεντρική πλατεία, ενώ στο τέλος του Αυγούστου γίνεται η γιορτή του κρασιού. Στον Δήμο Τυμφαίων γίνεται κάθε χρόνο το αντάμωμα των Αντιχασιωτών. Στα Περτουλιώτικα λιβάδια διαδραματίζεται κάθε χρόνο το μεγάλο αντάμωμα των Σαρακατσαναίων. Μια από τις πιο σημαντικές εκδηλώσεις του Νομού είναι τα «Τσιτσάνεια» προς τιμή του μεγάλου δημιουργού και ερμηνευτή Βασίλη Τσιτσάνη, όπου γίνεται διαγωνισμός τραγουδιών νέων καλλιτεχνών από όλο τον Ελλαδικό χώρο. Στο χωριό Μ. Καλύβια διοργανώνεται τις Αποκριές ο παραδοσιακός Καραγκούνικος γάμος.

Η πολιτιστική κληρονομιά του Νομού συμπληρώνεται από ένα μεγάλο αριθμό ιστορικών γεγονότων και προσώπων. Ενδεικτικά αναφέρεται η απελευθέρωση των Τρικάλων από τον Τουρκικό ζυγό, η μάχη της Μερίτσας, η μάχη της Πόρτας, το ολοκαύτωμα της Κουτσούφλιανης, η υπογραφή συμφώνου (προσύμφωνο της Πλάκας) μεταξύ του Στρατηγείου της Μέσης Ανατολής, ΕΔΕΣ και ΕΑΜ ΕΛΛΑΣ στο Μυρόφυλλο και οι αγωνιστές όπως ο στρατηγός Στουρνάρας, Βλαχάβας και πολύ άλλοι ακόμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ

1. SWOT ανάλυση

Προκειμένου να διερευνηθούν οι προοπτικές και να αποτυπωθούν τα πλεονεκτήματα και οι δυνατότητες ανάπτυξης του Ν. Τρικάλων, επιχειρείται η εφαρμογή της μεθόδου της SWOT analysis. Η μέθοδος αυτή είναι ευρύτατα διαδεδομένη και αποδεκτή από τη διεθνή επιστημονική κοινότητα και όχι μόνο και ως εκ τούτου εφαρμόζεται σχεδόν για κάθε σχεδιασμό στρατηγικής από το σύγχρονο Management. Συμπερασματικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι συντελεί καθοριστικά στη διαδικασία της λήψης αποφάσεων και γενικότερα στη δικαιότερη και αποτελεσματικότερη κατανομή των συντελεστών παραγωγής, αν εφαρμοστεί τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο.

Δυνατά Σημεία

1. Γεωγραφική θέση του Νομού

- Η κεντροβαρής θέση του Νομού αποτελεί σημαντικό πλεονέκτημα για την τουριστική ανάπτυξη και για πλήθος άλλων κοινωνικοοικονομικών δραστηριοτήτων.
- Δυνατότητα δημιουργίας υποδομών για διερχόμενους ταξιδιώτες π.χ. εστιατόρια, σημεία πώλησης για διάθεση τοπικών προϊόντων, πρατήρια βενζίνης κ.λπ.

2. Ύπαρξη εύφορων εδαφών στην πεδινή ζώνη.

- Παράδοση ενασχόλησης με τον Αγροτικό Τομέα.
- Δυνατότητα παραγωγής πλήθους γεωργικών προϊόντων υψηλής ποιότητας.

3. Αξιόλογη παρουσία του κλάδου της Κτηνοτροφίας

- Παραδοσιακή ενασχόληση με τον κτηνοτροφικό τομέα.

- Ύπαρξη πλούσιων και υψηλών προδιαγραφών βοσκοτόπων στον ορεινό όγκο.
- Παραγωγή υψηλής αξίας κτηνοτροφικών προϊόντων.
- Δυνατότητα σύνδεσης του κτηνοτροφικού τομέα με τον τουριστικό τομέα με την προσφορά υπηρεσιών εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

4. Ύπαρξη σημαντικών δασικών οικοσυστημάτων

- Υψηλής αξίας παραγωγή δασικών προϊόντων.
- Εκτεταμένα παραγωγικά δάση κυρίως ελατοδάση, δάση οξυάς και δρυός που αποτελούν μέσο έλξης τουριστών – επισκεπτών στον Νομό.
- Δυνατότητα ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού στα δασικά οικοσυστήματα.
- Δυνατότητα δημιουργίας εκτροφείων θηραμάτων, πάρκων άγριων ζώων και ελεγχόμενων κυνηγετικών περιοχών.
- Ύπαρξη σπάνιων και πιθανότατα απειλούμενων ειδών.

5. Ύπαρξη αξιόλογων υδάτινων οικοσυστημάτων

- Δυνατότητα εγκαθίδρυσης ιχθυοκαλλιεργειών.
- Δυνατότητα άσκησης ερασιτεχνικής αλιείας.
- Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού βασιζόμενες στην Αλιεία και στα υδάτινα οικοσυστήματα γενικότερα.
- Δυνατότητα δημιουργίας φραγμάτων και υποδομών διαχείρισης των υδάτινων όγκων ικανών να προσελκύσουν τουρίστες ή να αναπτυχθούν σε αυτά διάφορες δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού.

6. Ύπαρξη επώνυμου τουριστικού προϊόντος και αναγνωρισμένων περιοχών

- Το βραχώδες σύμπλεγμα των Μετεώρων ως θρησκευτικό και φυσικό μνημείο, είναι διεθνώς γνωστό και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα από τα πιο επώνυμα (brand name) τουριστικά μέρη.
- Ύπαρξη σημαντικών γεωλογικών σχηματισμών (σπηλιές κ.λπ.).
- Το χιονοδρομικό κέντρο του Περτουλίου.

- Το σπήλαιο της Θεόπετρας.
- Η περιοχή του Ασπροποτάμου αρχίζει να αξιοποιείται τουριστικά και να γίνεται γνωστή στη χώρα μας.
- Το Δάσος του Περτουλίου, εξαιτίας της πρακτικής άσκησης των φοιτητών του Α.Π.Θ.
- Ύπαρξη ειδικά προστατευόμενων περιοχών, οι οποίες μπορούν να αποτελέσουν πόλο έλξης.
- Ύπαρξη ελεγχόμενων κυνηγετικών περιοχών.

7. Ιδιαίτερης αισθητικής και οικολογικής αξίας φυσικός και σημαντικός πολιτιστικός πλούτος.

- Μεγάλος αριθμός αρχαιολογικών χώρων, μνημείων κ.λπ., ικανών να στηρίξουν την τουριστική ανάπτυξη ολόκληρου του Νομού.
- Τα ιστορικά και θρησκευτικά μνημεία του Νομού.
- Οικιστική αρχιτεκτονική: κυρίως νεοκλασικά κτίσματα.
- Πλούσιο λαογραφικό και ιστορικό υλικό, ιδιωτικές συλλογές, εκκλησιαστικά μουσεία, κ.λπ.
- Μεγάλος αριθμός πολιτιστικών εκδηλώσεων ικανών να προσελκύσουν τουρίστες.
- Εκτεταμένο υδρογραφικό δίκτυο μοναδικής ομορφιάς και πηγή ζωής.
- Η καλλιτεχνική παράδοση του Νομού.
- Η διατήρηση σε μεγάλο βαθμό της φυσιογνωμίας των οικισμών του Νομού και ιδιαίτερα του ορεινού όγκου.
- Μικρή επιβάρυνση του περιβάλλοντος λόγω της απουσίας βαριάς βιομηχανίας.
- Μεγάλη βιοποικιλότητα.

8. Σημαντικός αναξιοποίητος τουριστικός πλούτος

- Ευνοϊκές εκτάσεις για την ανάπτυξη θήρας και ελεγχόμενων κυνηγετικών περιοχών.
- Δυνατότητα ανάπτυξης μεγάλου αριθμού εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- Δυνατότητα σύνδεσης παραγωγής τοπικών προϊόντων με εκδηλώσεις και

εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

- Η αύξηση του αριθμού και η βελτίωση της ποιότητας των καταλυμάτων τα τελευταία χρόνια.
- Οι αθλητικές εγκαταστάσεις διεθνών προδιαγραφών.
- Η αθλητική παράδοση και το πρώτο Αθλητικό - Ολυμπιακό Μουσείο που ιδρύθηκε στην Ελλάδα.
- Η βιοποικιλότητα του Νομού και το φυσικό περιβάλλον είναι ικανά να υποστηρίξουν τη δημιουργία εκτροφείων θηραμάτων και πάρκων άγριων ζώων.

9. Παραγωγή μοναδικής ποιότητας τοπικών προϊόντων

- Μοναδικής ποιότητας τοπικά προϊόντα (γαλακτοκομικά, κρέατα, υφαντά, ξυλόγλυπτα κ.λπ.).
- Αφθονία τοπικών προϊόντων για την ανάπτυξη του αγρο-μεταποιητικού τομέα.
- Παραγωγή πολλών παραδοσιακών προϊόντων.
- Δυνατότητα πώλησης των πιστοποιημένων προϊόντων του Νομού σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους.

Αδύνατα Σημεία

1. Ανεπάρκεια βασικών υποδομών.

- Απομόνωση του Νομού, λόγω της έλλειψης βασικών οδικών αξόνων και εκσυγχρονισμού των σιδηροδρομικών υπηρεσιών.
- Χαμηλό επενδυτικό ενδιαφέρον στο Νομό, λόγω της απουσίας βασικών υποδομών.
- Ανεπάρκεια βασικών υποδομών με αποτέλεσμα το φυσικό περιβάλλον των ήδη τουριστικά αναπτυγμένων περιοχών να δέχεται πιέσεις.
- Ανεπάρκεια κατάλληλων υποδομών με αποτέλεσμα οι ήδη αναπτυγμένες τουριστικά περιοχές να αντιμετωπίζουν τεράστια προβλήματα (κυκλοφοριακό, στάθμευση κ.λπ., όπως για παράδειγμα τα Μετέωρα και η Ελάτη).

2. Διάρθρωση Πρωτογενούς Τομέα

- Έλλειψη διασύνδεσης της φυτικής με τη ζωική παραγωγή.
- Σημαντικός βαθμός εξάρτησης των εισοδημάτων των παραγωγών από μία καλλιέργεια.
- Προσανατολισμός σε καλλιέργειες οι οποίες στο μέλλον διαφαίνεται ότι θα αποφέρουν ολοένα και μικρότερη πρόσοδο.
- Εξάρτηση σε μεγάλο βαθμό των αγροτικών εισοδημάτων από τις επιδοτήσεις της Ε.Ε.
- Απομάκρυνση νέων από τον Πρωτογενή Τομέα (πρόβλημα διαδοχής).
- Έλλειψη ολοκληρωμένης προσέγγισης και στρατηγικής για την ανάπτυξη του Πρωτογενή Τομέα.
- Υποτυπώδης συνεταιριστική και συλλογική οργάνωση.

3. Χαμηλό επίπεδο ανταγωνιστικότητας των τοπικά παραγομένων προϊόντων.

- Έλλειψη αξιοποίησης των τοπικών προϊόντων.
- Έλλειψη σύγχρονης τεχνικής υποστήριξης στους παραγωγούς.
- Ανυπαρξία οργανωμένου δικτύου μεταποίησης και εμπορίας των παραγόμενων τοπικών προϊόντων.
- Απουσία πιστοποίησης και κατοχύρωσης των τοπικών προϊόντων.

- Αδυναμία χρήσης του διαδικτύου για την προώθηση των τοπικών προϊόντων.
- Χαμηλός βαθμός υιοθέτησης νέας τεχνολογίας με αρνητικές επιπτώσεις στο κόστος παραγωγής.
- Έλλειψη παραγωγής τελικών προϊόντων με υψηλή προστιθέμενη αξία.
- Υψηλό κόστος μεταφοράς πρώτων υλών.

4. Χαμηλό επίπεδο ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος

- Άνιση κατανομή της τουριστικής ανάπτυξης τόσο γεωγραφικά όσο και εποχικά.
- Έλλειψη υποδομής (ξενοδοχεία κ.λπ.) ικανής να ικανοποιεί τις ανάγκες των επισκεπτών.
- Μη αναγνωρισμένη από τον ΕΟΤ τουριστική υποδομή που μειώνει την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και αυξάνει τον ανταγωνισμό μεταξύ των συμμετεχόντων στον κλάδο.
- Χαμηλό επίπεδο παρεχόμενων υπηρεσιών αναψυχής.
- Χαμηλό ποσοστό εργαζομένων με εξειδικευμένη γνώση, κατάρτιση και εκπαίδευση.
- Έλλειψη ολοκληρωμένου και οργανωμένου σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης.
- Απουσία ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού για την άμβλυνση της εποχικότητας και την αναβάθμιση του τομέα στο Νομό.
- Χαμηλός βαθμός πληρότητας των καταλυμάτων.
- Στήριξη του τουριστικού κλάδο στους επισκέπτες διέλευσης με αποτέλεσμα το χαμηλό αριθμό διανυκτερεύσεων.
- Ο τουρισμός βασίζεται σε «ευκαιριακούς» και όχι σε «τακτικούς» τουρίστες της περιοχής.

5. Υποβάθμιση του περιβάλλοντος

- Έλλειψη οργανωμένου σχεδίου διαχείρισης του περιβάλλοντος.
- Μη ολοκλήρωση του Δασολογίου και του Κτηματολογίου με αποτέλεσμα σήμερα να υπάρχουν ακόμα άλυτα ιδιοκτησιακά προβλήματα τα οποία ασκούν πιέσεις στο περιβάλλον.
- Έλλειψη ενός ολοκληρωμένου σχεδίου και υποδομής για τη διαχείριση των

στερεών και υγρών αποβλήτων.

- Άσκηση πιέσεων στο περιβάλλον από διάφορες χρήσεις και δραστηριότητες.

6. Προβλήματα εργατικού δυναμικού

- Γήρανση πληθυσμού
- Χαμηλό μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού.
- Έλλειψη μηχανισμών δια βίου κατάρτισης, επιμόρφωσης και πληροφόρησης του ανθρώπινου δυναμικού σχεδόν σε όλους τους τομείς της οικονομίας και ιδιαίτερα στην Πρωτογενή Παραγωγή.
- Ανεπάρκεια της τοπικής παραγωγικής βάσης να ακολουθήσει τις τρέχουσες και μελλοντικές τάσεις της αγοράς.
- Έλλειψη μηχανισμών πληροφόρησης για τις νέες τάσεις στην αγορά και στην παραγωγή.
- Έλλειψη μηχανισμών για την αποτελεσματική τεχνική υποστήριξη των παραγωγών.
- Υψηλά ποσοστά ανεργίας νέων και γυναικών καθώς και υψηλή μακροχρόνια ανεργία.
- Αδυναμία του μηχανισμού σχεδιασμού και προγραμματισμού των προγραμμάτων για σύνδεση με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας αλλά και με την παραγωγική διαδικασία, την έρευνα, τις επιχειρήσεις και την καινοτομία.
- Έλλειψη επαρκών τεκμηριωμένων στατιστικών και λοιπών στοιχείων σε τοπικό και νομαρχιακό επίπεδο.
- Αλληλο-καλυπτόμενες δράσεις στον τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών.
- Έλλειψη ενιαίων πολιτικών αξιολόγησης με δυνατότητα προσαρμογής σε τοπικές συνθήκες και πιστοποίηση προσόντων, δεξιοτήτων και υπηρεσιών.
- Έλλειψη σχεδιασμού βιωσιμότητας των χρηματοδοτούμενων δομών.
- Μη τήρηση της αρχής της συμμετοχικότητας.
- Ελλιπές θεσμικό πλαίσιο για τις νέες μορφές απασχόλησης (π.χ. κοινωνική οικονομία).
- Ταχεία συρρίκνωση γεωργίας χωρίς εναλλακτικές διεξόδους.

7. Ύπαρξη περιφερειακών ανισοτήτων

- Απουσία συντονισμού μεταξύ κεντρικών και περιφερειακών πολιτικών.
- Μεγάλη αναπτυξιακή υστέρηση της ορεινής ζώνης του Νομού.
- Εγκατάλειψη της υπαίθρου.
- Χαμηλό κατά κεφαλήν Α.Ε.Π.

8. Χαμηλή διοικητική οργάνωση

- Διασπορά υπηρεσιών και κατά συνέπεια πλημμελής εξυπηρέτηση του πολίτη.
- Απουσία οργανωμένων γραφείων για την ενημέρωση των επισκεπτών.
- Υποβάθμιση του ρόλου σημαντικών υπηρεσιών (π.χ. Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών)
- Έλλειψη κινήτρων για αυξημένη απόδοση.

9. Αναξιοποίητη Πολιτιστική κληρονομιά

- Έλλειψη Μουσείων στο Νομό.
- Ελλιπής βιβλιογραφία σχετικά με τον πολιτιστικό πλούτο του Νομού και τις δυνατότητές του.
- Απουσία επιχειρησιακού σχεδιασμού των φορέων διαχείρισης υποδομών και πολιτιστικών αγαθών.
- Ανεπαρκής και αναποτελεσματική θεματική δικτύωση πολιτιστικών χώρων και μη ένταξη τους σε πολιτιστικές και τουριστικές διαδρομές.
- Ελλιπής καταγραφή και αξιολόγηση των φορέων διαχείρισης λαογραφικού πλούτου.
- Μη εξεύρεση ικανοποιητικών πόρων για τη διασφάλιση των λειτουργικών εξόδων των Λαογραφικών Μουσείων και των Μουσειακών Συλλογών, καθότι δεν παράγουν τους απαιτούμενους πόρους για τον σκοπό αυτό.
- Υποτυπώδης Εθνογραφική και Λαογραφική έρευνα στην Τρικαλινή ύπαιθρο.
- Ανυπαρξία δομών υποστήριξης φορέων πολιτισμού, ατόμων και συλλόγων.
- Μη προστασία και ανάδειξη παραδοσιακών επαγγελμάτων (ξυλοτεχνίας, λιθοξόων, αγγειοπλαστική, κεραμική, σιδηρουργία, τυροκομία κ.λπ.).

Ευκαιρίες

1. Σύγχρονες τάσεις στον αγροδιατροφικό τομέα

- Σύγχρονες τάσεις στη ζήτηση των αγροτικών προϊόντων.
- Στροφή της ζήτησης του καταναλωτή σε προϊόντα ποιότητας – βιολογικά, ολοκληρωμένης διαχείρισης κ.λπ.
- Τάση για υγιεινή διατροφή και στροφή στα παραδοσιακά προϊόντα.
- Αύξηση της ζήτησης υπηρεσιών μεταποίησης αγροτικών προϊόντων.
- Προσανατολισμός του Πρωτογενή Τομέα στην παραγωγή τοπικών προϊόντων ποιότητας, που απολαμβάνουν ολοένα και μεγαλύτερη καταναλωτική ζήτηση.
- Δυνατότητα ανάπτυξης ενεργειακών φυτών.
- Δυνατότητες διασύνδεσης της φυτικής με τη ζωική παραγωγή, συνδυάζοντας την ύπαρξη των εύφορων εδαφών της πεδινής ζώνης με τα υψίπεδα για βοσκοτόπια.
- Δυνατότητα πιστοποίησης των παραγόμενων τοπικών προϊόντων και κατοχύρωσής τους.
- Δυνατότητα αξιοποίησης της ποιοτικής παραγωγής (βιολογικά προϊόντα, τοπικά η παραδοσιακά και κυρίως τρόφιμα) και υποδομών τουρισμού και αγροτουρισμού.

2. Βελτίωση της συγκοινωνιακής υποδομής της χώρας

- Η ολοκλήρωση της ΕΓΝΑΤΙΑΣ ΟΔΟΥ και ο συνδετικός άξονας αυτής με το Ν. Τρικάλων θα συμβάλει καθοριστικά στην άρση της απομόνωσης του Νομού, ιδιαίτερα προς τη Βόρεια και Δυτική Ελλάδα και όχι μόνο.
- Η κατασκευή του οδικού άξονα Ε65 οποία αναμένεται να άρει σε εξαιρετικά μεγάλο βαθμό τα προβλήματα προσπελασιμότητας του Νομού.
- Η εθνική οδός Λάρισα – Τρίκαλα αναμένεται ότι θα προσελκύσει τουριστικό ρεύμα στο Νομό.
- Η σύνδεση με το Ν. Γρεβενών και κατά επέκταση με τα ορεινά των Γρεβενών (Βλαχοχώρια) που με τη σειρά τους αποτελούν τόπο έλξης τουριστών.
- Ολοκλήρωση και εκσυγχρονισμός του Σιδηροδρομικού Δικτύου.
- Η σχεδιαζόμενη σιδηροδρομική γραμμή Καλαμπάκας – Ηγουμενίτσας.

- Η βελτίωση της ποιότητας της σιδηροδρομικής γραμμής Αθηνών – Θεσσαλονίκης.
- Η βελτίωση της ποιότητας της σιδηροδρομικής γραμμής Παλαιοφάρσαλα – Καλαμπάκα.

3. Νέες τάσεις στον τομέα του τουρισμού

- Αύξηση της ζήτησης σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού.
- Αύξηση της ενασχόλησης των νέων με δραστηριότητες συνδεδεμένες με ορεινές περιοχές.
- Διασύνδεση των τουριστικών περιοχών του Νομού με γειτονικές περιοχές (Πήλιο, Λίμνες Πλαστήρα και Σμοκόβου).
- Ύπαρξη επώνυμου τουριστικού προϊόντος (π.χ. Μετέωρα, θα μπορούσε να αποτελέσει μια σοβαρότατη προοπτική για την ανάπτυξη και των υπολοίπων περιοχών που αποτελούν ένα μεγάλο τουριστικό απόθεμα, του οποίου η σωστή εκμετάλλευση στο πλαίσιο της Δ΄ Προγραμματικής Περιόδου θα δώσει νέα ώθηση και δυναμική, τονώνοντας σημαντικά την τοπική οικονομία).
- Ύπαρξη φραγμάτων στην περιοχή ικανών να φιλοξενήσουν μεγάλο αριθμό δραστηριοτήτων εναλλακτικού τουρισμού.

4. Ιδιαίτερη ανάπτυξη του τομέα της πληροφορίας

- Αύξηση της χρήσης του διαδικτύου και δυνατότητα αξιοποίησής του από τους φορείς του Νομού για την προβολή του.
- Αξιοποίηση των δυνατοτήτων της Κοινωνίας της Πληροφορίας (π.χ. e-Trikala).

5. Ευκαιρίες βελτίωσης της υποδομής

- Κατασκευή μονάδων ανακύκλωσης και κομποστοποίησης
- Κατασκευή του ΧΥΤΑ και των σταθμών μεταφόρτωσης των απορριμμάτων.
- Επέκταση του δικτύου βιολογικών καθαρισμών αστικών - βιομηχανικών - κτηνοτροφικών λυμάτων

- Βελτίωση της απασχόλησης με την ανάπτυξη της δια βίου εκπαίδευσης.
- Επέκταση και ανάπτυξη του δικτύου φυσικού αερίου στο Νομό.
- Δημιουργία Βιομηχανικού Πάρκου.
- Κατασκευή αεροδρομίου.

6. Ευκαιρίες για τη βελτίωση του ανθρώπινου δυναμικού

- Δυνατότητα Χρηματοδότησης από τη Δ΄ Προγραμματική Περίοδο.
- Περαιτέρω δυνατότητες δικτύωσης με κοινοτικές και άλλες χώρες σε θέματα απασχόλησης και ανάπτυξης της Κοινωνικής Οικονομίας.
- Επαγγελματική και κοινωνική ένταξη μεταναστών και λοιπών κοινωνικών ομάδων.
- Δυνατότητες ένταξης σε θεσμούς και δομές εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης μέσω της χρήσης νέων τεχνολογιών.
- Προώθηση από την Ε.Ε. πολιτικών συμφιλίωσης επαγγελματικού και προσωπικού βίου.
- Υψηλή προτεραιότητα της Ε.Ε. για θέματα απασχόλησης.
- Νέες ευκαιρίες και κατευθυντήριες πολιτικές της Ε.Ε. για την προώθηση της επιχειρηματικότητας.

7. Βελτίωση της διοικητικής ικανότητας της Δημόσιας Διοίκησης

- Δυνατότητες για την κατασκευή Διοικητηρίου.
- Δυνατότητες αξιοποίησης της ΚτΠ.

Απειλές

1. Συνθήκες στις διεθνείς αγορές αγροτικών προϊόντων.

- Η ραγδαία αύξηση της ανταγωνιστικότητας των παραγόμενων προϊόντων και υπηρεσιών.
- Η απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου και ιδιαίτερα των αγροτικών προϊόντων.
- Η διεθνοποίηση των αγορών και η αύξηση των συμμετεχόντων σε αυτή.

2. Συνθήκες εντός της Ε.Ε.

- Η μείωση των κοινοτικών ενισχύσεων και πόρων, λόγω της μεταρρύθμισης της ΚΑΠ της Ε.Ε και λόγω της αύξησης του αριθμού των δικαιούχων (διεύρυνση της Ε.Ε.).
- Αύξηση της παραγωγής αγροτικών προϊόντων από ανταγωνιστικές χώρες (χώρες Ανατολικής Ευρώπης).
- Μειωμένη απορρόφηση κοινοτικών πόρων.
- Μη έγκαιρη κάλυψη υποχρεώσεων που απορρέουν από τις κοινοτικές οδηγίες για την ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων.

3. Η υπογεννητικότητα της περιοχής.

4. Ραγδαία ανάπτυξη αγροτουριστικών δραστηριοτήτων από άλλους Νομούς, περιοχές κ.λπ.

5. Έλλειψη ανάπτυξης καλλιεργειών για παραγωγή αγροτικών προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας, τα οποία θεωρείται ότι τα επόμενα χρόνια θα έχουν αυξημένη ζήτηση.

6. Ύπαρξη ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων

7. Έλλειψη περιβαλλοντικών υποδομών

2. Συμπεράσματα SWOT ανάλυσης

Ο Ν. Τρικάλων είναι ένας ιδιαίτερα ορεινός Νομός που ταυτόχρονα διαθέτει μια πολύ εύφορη πεδινή ζώνη, σημαντικό ανεκμετάλλευτο τουριστικό πλούτο και το Σύμπλεγμα των Μετεώρων, το οποίο είναι διεθνώς γνωστό. Αυτά τα χαρακτηριστικά του Νομού αποτελούν τα βασικότερα πλεονεκτήματα στα οποία θα μπορούσε να στηριχθεί η ανάπτυξή του, για τα αμέσως επόμενα χρόνια.

Για να μπορέσει όμως ο Αγροτικός Τομέας να διαδραματίσει αποτελεσματικά τον πολυδιάστατο κοινωνικοοικονομικό του ρόλο στην ανάπτυξη του Νομού, πρέπει άμεσα να προσαρμοστεί τις σύγχρονες τάσεις, εξελίξεις και αλλαγές, όπως αυτές διαμορφώνονται σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο και ραγδαία ανταγωνιστικά αυξανόμενο διεθνές περιβάλλον. Ειδικότερα, είναι αναγκαία η άμεση διασύνδεση φυτικής και ζωικής παραγωγής για παραγωγή τελικών τοπικών προϊόντων ποιότητας (βιολογικά, ολοκληρωμένης διαχείρισης κ.λπ.).

Στις αναπτυγμένες χώρες σήμερα η ζήτηση των αγροτικών προϊόντων έχει φτάσει σε οριακά επίπεδα και δεν αναμένεται καμιά αισθητή μεταβολή, παρόλα αυτά διαπιστώνεται στροφή των καταναλωτών σε ακριβότερες πηγές θρεπτικών συστατικών. Αναμένεται λοιπόν, περαιτέρω αύξηση της κατανάλωσης αυτών των προϊόντων, με την προϋπόθεση βέβαια της ανοδικής πορείας των εισοδημάτων των νοικοκυριών ή και της διατήρησης των σημερινών τους επιπέδων. Ταυτόχρονα, οι καταναλωτές καθημερινά γίνονται δέκτες μηνυμάτων που αμφισβητούν την ποιότητα των προϊόντων που καταναλώνουν, λόγω της ανίχνευσης σε αυτά επικίνδυνων ουσιών (διοξίνες, υπολείμματα φυτοφαρμάκων και νιτρικών κ.λπ.). Τα γεγονότα αυτά αυξάνουν το σκεπτικισμό και το φόβο των πολιτών για την κατανάλωση πολλών προϊόντων. Αυτός ο φόβος στρέφει τον καταναλωτή ολοένα και περισσότερο σε προϊόντα πιστοποιημένης ποιότητας. Απαιτεί να γνωρίζει τον τρόπο και τόπο παραγωγής αλλά και τη σύνθεση των προϊόντων που καταναλώνει.

Ο Ν. Τρικάλων έχει τη δυνατότητα να παράγει προϊόντα υψηλής ποιότητας, καλύπτοντας τις μελλοντικές ανάγκες των καταναλωτών για αγροτικά προϊόντα. Για το σκοπό αυτό είναι απαραίτητο να γίνουν ορισμένες αλλαγές στον Αγροτικό Τομέα. Ειδικότερα είναι αναγκαία η άμεση διασύνδεση της φυτικής και ζωικής παραγωγής για την παραγωγή τελικών τοπικών προϊόντων ποιότητας (βιολογικά, ολοκληρωμένης διαχείρισης, βόειο και χοίρειο κρέας ποιότητας, ειδικών πτηνοτροφικών εκτροφών

κ.λπ.). Η διασύνδεση αυτή αναμένεται να συμβάλει στην καθετοποίηση της παραγωγής των αγροτικών προϊόντων, συμβάλλοντας έτσι στη μείωση του κόστους παραγωγής και στη βελτίωση της τελικής ποιότητας των παραγομένων προϊόντων. Με άλλα λόγια θα συμβάλει στην αύξηση του βαθμού της **ανταγωνιστικότητας** των τοπικά παραγομένων αγροτικών προϊόντων, που είναι απαραίτητη προϋπόθεση πλέον για τη διασφάλιση βασικών κοινωνικοοικονομικών μεγεθών, όπως είναι η απασχόληση και το εισόδημα, και κατ' επέκταση στην **τόνωση της τοπικής οικονομίας**.

Στον Αγροτικό Τομέα επίσης, τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται μια ολοένα αυξανόμενη ζήτηση υπηρεσιών εμπορίας. Οι καταναλωτές στρέφονται στα προϊόντα που έχουν υποστεί μια μορφή μεταποίησης. Η μεταποίηση αυτή μπορεί να είναι απλή (συσκευασία, τυποποίηση κ.λπ.) ή ακόμα πιο σύνθετη (παρασκευή ενός κατεψυγμένου γεύματος). Ο Ν. Τρικάλων παρόλο που έχει τη δυνατότητα να προσφέρει προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας, δεν έχει εκμεταλλευτεί την παραγωγή του προς αυτή την κατεύθυνση. Η διασύνδεση του Πρωτογενούς Τομέα με τον Δευτερογενή, μέσα από την εγκαθίδρυση σύγχρονων μεταποιητικών μονάδων στο Νομό θα συμβάλει στην **τόνωση της τοπικής οικονομίας και στην άρση των περιφερειακών ανισοτήτων**. Στόχος πρέπει να είναι η παραγωγή ανταγωνιστικών προϊόντων ικανών να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στις αγορές της χώρας μας αλλά και διεθνώς, με την προϋπόθεση πάντα της σωστής οργάνωσης ενός προγράμματος προώθησής τους.

Ο Αγροτικός Τομέας, όμως, μπορεί να συμβάλει πολλαπλά στην ανάπτυξη του Νομού. Εκτός από την παραγωγή προϊόντων θα μπορούσε να αποτελέσει χώρο υποδοχής ενός ήπιου τουρισμού υπαίθρου, του αγροτουρισμού. Με αυτόν τον τρόπο οι αγροτικές δραστηριότητες θα συμπληρωθούν με άλλες περισσότερο προσοδοφόρες οικονομικά. Ο αγροτουρισμός, σε επιχειρηματικό επίπεδο, αποτελεί έναν πολύ καλό συνδυαστικό κρίκο του Πρωτογενούς με τον Δευτερογενή και τον Τριτογενή Τομέα. Ταιριάζει δε, πολύ καλά στον χαρακτήρα και στη δομή του Αγροτικού Τομέα του Νομού, γιατί στηρίζεται στις μικρές οικογενειακές και συνεταιριστικές επιχειρήσεις. Ένα σωστά οργανωμένο και ολοκληρωμένο σχέδιο αγροτουριστικής ανάπτυξης του Νομού πρέπει να στηρίζεται στην σύνδεση του με άλλες εναλλακτικές μορφές τουρισμού (θρησκευτικό, μορφωτικό, τουρισμό υγείας, περιπέτειας χειμερινό τουρισμό κ.λπ.).

Για να είναι αποτελεσματική η προσπάθεια τουριστικής ανάπτυξης του Νομού θα πρέπει να **στηριχθεί στις ήδη ανεπτυγμένες περιοχές με την ταυτόχρονη αξιοποίηση του ανεκμετάλλετου τουριστικού αποθέματος**. Για το λόγο αυτό η τουριστική αξιοποίηση του Νομού ενώ πρέπει να έχει σαν «αιχμή του δόρατος» τον πανέμορφο και ανεκμετάλλετο σήμερα ορεινό όγκο του, είναι απαραίτητο να βασίζεται στην ήδη τουριστικά ανεπτυγμένη περιοχή των Μετεώρων. Το σύμπλεγμα των Μετεώρων είναι μια από τις πιο γνωστές περιοχές της χώρας μας διεθνώς. Κάθε χρονιά δέχεται μεγάλο αριθμό Ελλήνων και αλλοδαπών επισκεπτών, οι οποίοι όμως στην πλειοψηφία τους είναι επισκέπτες «διέλευσης». Η διασύνδεση του σημαντικού, άγνωστου και ως ένα μεγάλο βαθμό αναξιοποίητου τουριστικού αποθέματος του Νομού, με το σύμπλεγμα των Μετεώρων, μέσα από τη δημιουργία τουριστικών δικτύων θα βοηθήσει σημαντικά στην τουριστική ανάπτυξη. Για το σκοπό αυτό στο Νομό θα πρέπει να δημιουργηθούν οι απαραίτητες υποδομές, όπως χώροι υποδοχής των επισκεπτών αλλά και χώροι ικανοί να φιλοξενήσουν διάφορες δραστηριότητες αναψυχής (διαδρομές, καταφύγια, πάρκα άγριων ζώων, μουσεία φυσικής ιστορίας κ.λπ.). Στην προσπάθεια τουριστικής αξιοποίησης του Νομού θα πρέπει να συμπεριληφθούν και η σημαντικής ποιότητας υδάτινοι πόροι αλλά και τα αναξιοποίητα, τουριστικά, φράγματα με την αξιοποίησή τους για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων αναψυχής (ψάρεμα, παρατήρηση φύσης, ράφτινγκ, καγιάκ κ.λπ.).

Η αγροτουριστική ανάπτυξη του Νομού και η διασύνδεσή της με τους άλλους κλάδους της τοπικής οικονομίας θα οδηγήσει σε ένα **ολοκληρωμένο, βιώσιμο και ανταγωνιστικό** στρατηγικό σχέδιο. Με αυτόν τον τρόπο θα συνδεθούν οικονομικά η ορεινή με την πεδινή ζώνη του Νομού, προσφέροντας η κάθε μια στην ανάπτυξη της άλλης με ποικίλους τρόπους (π.χ. με προϊόντα ή και κεφάλαια για επενδύσεις κ.λπ.).

Ένα τέτοιο ολοκληρωμένο σχέδιο ανάπτυξης του Ν. Τρικάλων θα πρέπει να στηρίζεται σε αναπτυξιακές στρατηγικές που βασίζονται στην αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων του Νομού με τον ταυτόχρονο έλεγχο της διαδικασίας ανάπτυξης από τον πληθυσμό του. Η στήριξη της ανάπτυξης στην τοπική κληρονομιά (φυσική, πολιτιστική, ιστορική, κ.λπ.) και στην τοπική κοινωνία εγγυάται το βασικό στόχο κάθε σύγχρονης αναπτυξιακής πολιτικής, την **αειφορία (οικονομική, οικολογική και κοινωνικο-πολιτιστική)**. Μόνο με γνώμονα την αειφορία, η ανάπτυξη του Νομού θα

επιτύχει τόσο την καλυτέρευση της ζωής των κατοίκων όσο και τη διατήρηση των γήινων πόρων, παράγοντες απαραίτητοι για μια ισόρροπη ανάπτυξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

1. Πρωτογενής Τομέας

1.1. Γενικά

Ο Πρωτογενής Τομέας διαδραματίζει καθοριστικό οικονομικό και κοινωνικό ρόλο στο Ν. Τρικάλων, τόσο λόγω της συμμετοχής του στο ΑΕΠ του Νομού όσο και επειδή προσφέρει σημαντικότερες ευκαιρίες απασχόλησης, στην τοπική κοινωνία και επίσης παρέχει πρώτες ύλες που διοχετεύονται στους άλλους τομείς της οικονομίας. Χαρακτηρίζεται όμως, από θεσμικά και σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα, εξ αιτίας των οποίων παρουσιάζει τις μεγαλύτερες δυσκολίες ανάπτυξης. Ειδικότερα, ο Πρωτογενής Τομέας χαρακτηρίζεται από την έλλειψη εκείνων των πολιτικών και στρατηγικών που θα στοχεύουν στην αύξηση της **ανταγωνιστικότητας** και κατά συνέπεια στη βελτίωση των προοπτικών του. Η υποβάθμιση της ποιότητας, το υψηλό κόστος παραγωγής, και ειδικά ο προσανατολισμός αποκλειστικά και μόνο στις κοινοτικές επιδοτήσεις και όχι στις απαιτήσεις ακόμη και της τοπικής αγοράς, διαφαίνεται ότι αποτελούν τα σημαντικότερα προβλήματα και αδυναμίες της τοπικής παραγωγικής βάσης, επισκιάζοντας σε μεγάλο βαθμό τα πλεονεκτήματα και τις προοπτικές ανάπτυξής του.

Βασικός στόχος πλέον κάθε προγράμματος ανάπτυξης του Πρωτογενούς Τομέα, θα πρέπει να είναι ο προσανατολισμός της παραγωγικής διαδικασίας στις τάσεις και στις συνεχώς μεταβαλλόμενες και ραγδαία ανταγωνιστικά αυξανόμενες συνθήκες του διεθνούς περιβάλλοντος, είτε σε επίπεδο αγοράς ή σε πολιτικό επίπεδο. Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη η οποία καταρτίστηκε από ειδική επιτροπή επιστημόνων, προκειμένου να διερευνηθούν οι προοπτικές της Ελληνικής Γεωργίας μέχρι το 2013, μέσα σ' ένα τόσο πολύπλοκο και αλληλοεξαρτώμενο διεθνές περιβάλλον, όπως εκφράζεται με την «παγκοσμιοποίηση», είναι δύσκολο να προσδιοριστούν επακριβώς οι εξελίξεις και οι τάσεις.

Ωστόσο είναι αναγκαίο να εντοπιστούν οι κυριότεροι παράγοντες που θα διαμορφώσουν μελλοντικά το διεθνές περιβάλλον και που θα επηρεάσουν την ελληνική γεωργία και κατ' επέκταση και τον Πρωτογενή Τομέα του Ν. Τρικάλων.

Ειδικότερα, στη μελέτη αυτή αναφέρονται οι παράγοντες που θα επηρεάσουν τις μελλοντικές εξελίξεις και θα μπορούσαν να ενταχθούν σε δύο μεγάλους άξονες επίδρασης. Ο ένας από αυτούς και ο πλέον ισχυρός διαφαίνεται ότι είναι «η ανάπτυξη του εμπορίου». Ο άλλος συνδέεται με τη διαμόρφωση των σύγχρονων καταναλωτικών τάσεων και γενικότερα των «ευαισθησιών του κοινωνικού συνόλου». Στη συνέχεια θα αναφερθούν τα επιμέρους στοιχεία του καθενός από αυτούς τους κύριους άξονες και πως επηρεάζουν τη διαμόρφωση του διεθνούς περιβάλλοντος.

1.2. Η ανάπτυξη του εμπορίου

Το εμπόριο τόσο μεταξύ των ατόμων όσο και μεταξύ περιφερειών και χωρών έπαιξε πάντοτε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της οικονομίας, της κοινωνίας και των διεθνών σχέσεων. Σήμερα, ο όγκος του διεθνούς εμπορίου έχει αυξηθεί σημαντικά και προβλέπεται ότι αυτή η αυξητική τάση θα συνεχιστεί αλλά με επιμέρους μεταβολές και ανακατατάξεις. Δύο δυνάμεις παίζουν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του διεθνούς εμπορίου: η **εξέλιξη της ζήτησης των αγροτικών προϊόντων** και οι εξελίξεις στις **διαπραγματεύσεις του ΠΟΕ**, για την φιλελευθεροποίηση των διεθνών αγορών.

Η ζήτηση των αγροτικών προϊόντων εξαρτάται άμεσα από την ανάπτυξη και εξέλιξη των αναπτυσσόμενων χωρών μια που για τις αναπτυγμένες χώρες θεωρείται ότι η ζήτηση έχει σταθεροποιηθεί ποσοτικά και δεν αναμένονται σημαντικές μεταβολές. Στις αναπτυσσόμενες χώρες έχουν επικεντρωθεί όλες οι προσπάθειες πρόβλεψης της ζήτησης καθότι οι χώρες αυτές θα αποτελέσουν τους κύριους ρυθμιστές της ζήτησης για την επόμενη δεκαετία.

Ειδικότερα, προβλέπεται ότι η ζήτηση σε σιτηρά, κτηνοτροφικά προϊόντα, ζωοτροφές και **μεταποιημένα προϊόντα** θα αυξηθεί σημαντικά, ενώ οι απαιτήσεις για καλύτερη ποιότητα προϊόντων θα ενισχυθούν και ως εκ τούτου θα επηρεάσουν την παραγωγή. Οι εισαγωγές για όλες τις χώρες (εκτός Δυτικής Ευρώπης και Αφρικής) θα συνεχίσουν να αυξάνουν και παρόμοια τάση θα ακολουθήσουν και οι εξαγωγές των Ασιατικών χωρών και των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης.

Ο ανταγωνισμός στη διεθνή αγορά για τα αγροτικά προϊόντα θα γίνει πιο σκληρός, όχι μόνο λόγω της εισόδου νέων εξαγωγικών χωρών (Κίνα, Βραζιλία, Αργεντινή, Ουκρανία), αλλά και λόγω των αλλαγών που προβλέπονται στις συμφωνίες για τη γεωργία στα πλαίσια των **διαπραγματεύσεων** του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου.

1.3. Οι ευαισθησίες του κοινωνικού συνόλου

Σήμερα το κοινωνικό σύνολο σε παγκόσμιο επίπεδο ζει σε πλήρη αλληλεξάρτηση, καθώς ενημερώνεται, εκπαιδεύεται, καταρτίζεται και κατευθύνεται από τις ίδιες ή συγγενείς πηγές, διαμορφώνοντας έτσι ευαισθησίες και στάσεις που επικρατούν όχι μόνο σε ολόκληρο τον αναπτυγμένο κόσμο αλλά ακόμη και στις αναπτυσσόμενες χώρες. Οι στάσεις και οι τάσεις αυτές της κοινωνίας πιέζουν τους διεθνείς οργανισμούς και τις κυβερνήσεις να αναπροσαρμόσουν τις πολιτικές τους, και χαράσσουν νέες κατευθύνσεις στη διαμόρφωση των εξελίξεων της διεθνούς αγοράς.

Το κυριότερο μέλημα της σύγχρονης κοινωνίας, που θα μπορούσε να προσδιοριστεί και έχει τεράστιες επιδράσεις στο μέλλον της γεωργίας είναι το ενδιαφέρον για το **περιβάλλον**. Η συνεχής αύξηση της παραγωγής και η ανάπτυξη των αγορών οδηγούν στην εξάντληση και στην υποβάθμιση των παραγωγικών πόρων. Συνεπώς, νέοι κανόνες παραγωγής (προστασία περιβάλλοντος) θα πρέπει να θεσπίζονται, νέες πρακτικές παραγωγής (φιλικές προς το περιβάλλον) είναι αναγκαίο να εφαρμόζονται και νέες πολιτικές να εισάγονται (αγροτικός χώρος, διαφύλαξη φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος). Έτσι, η καλύτερη διαχείριση των παραγωγικών πόρων, η προστασία των οικοσυστημάτων και η μείωση των φυτοπροστατευτικών σκευασμάτων συνθέτουν ορισμένες από τις επιμέρους δράσεις της σύγχρονης Αγροτικής Πολιτικής και διαγράφουν τις μελλοντικές προοπτικές.

Ο σημερινός πολίτης του πλανήτη Γη, μορφωμένος και ευαισθητοποιημένος, επικεντρώνει το ενδιαφέρον του σε **θέματα υγείας, ασφάλειας και ποιότητας των τροφίμων**. Το ενδιαφέρον του αυτό προκαλεί νέες αλλαγές στην αγορά και στις εφαρμοζόμενες πολιτικές. Απαιτούνται αυστηρότεροι ποιοτικοί έλεγχοι, ορίζονται νέα ποιοτικά χαρακτηριστικά και μεταμορφώνεται η αγορά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ραγδαία ανάπτυξη της αγοράς των **βιολογικών προϊόντων**. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι χώρες που θα επιτύχουν να προσαρμοστούν στην παραγωγή

προϊόντων ποιότητας, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα την υγεία και την ασφάλεια των καταναλωτών, θα αυξήσουν σημαντικά το μερίδιό τους στην πίτα της διεθνούς αγοράς.

Το ενδιαφέρον και οι στάσεις του κοινωνικού συνόλου απέναντι στο περιβάλλον και στα προϊόντα υγείας, ασφάλειας και ποιότητας, επηρεάζουν και διαμορφώνουν μια νέα γεωργία και ένα νέο πολυδιάστατο αγροτικό χώρο. Η γεωργία θα πρέπει να γίνει βιώσιμη παράγοντας προϊόντα με σεβασμό στο περιβάλλον, ενώ ο αγροτικός χώρος θα πρέπει να διαφυλαχθεί και να διατηρήσει τη ζωτικότητα του και το φυσικό και πολιτιστικό του περιβάλλον. Έτσι η Αγροτική Πολιτική παύει να επικεντρώνεται σε κλάδους και διοικητικές περιοχές, αλλά επικεντρώνεται πλέον σε γεωγραφικούς, φυσικούς και πολιτιστικούς χώρους.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι είναι αδύνατο να προβλεφθούν ποσοτικά οι αλλαγές στο διεθνές περιβάλλον και οι επιδράσεις στην ελληνική γεωργία και κατ' επέκταση στο Ν. Τρικάλων. Παρόλα αυτά οι κατευθύνσεις είναι φανερές. Η **ανταγωνιστικότητα** των γεωργικών προϊόντων θα συνεχίσει να αποτελεί ρυθμιστικό παράγοντα στην κυριαρχία των αγορών, αλλά από την άλλη πλευρά η γεωργία δικαιολογημένα θα απολαμβάνει κάποιων ενισχύσεων αναγνωρίζοντας τον ρόλο της στην παραγωγή δημοσίων αγαθών (περιβάλλον, διαφύλαξη κληρονομιάς). Επιπλέον, ο ίδιος ο καταναλωτής επιβάλλει την υιοθέτηση φιλικών προς το περιβάλλον πρακτικών και την παραγωγή προϊόντων ποιότητας, εξασφαλίζοντας έτσι την υγεία και την ασφάλεια του κοινωνικού συνόλου.

Επιπρόσθετα, η τελευταία μεταρρύθμιση της ΚΑΠ της Ε.Ε μεταξύ των άλλων αποσυνδέει τις κοινοτικές ενισχύσεις από το είδος και τον όγκο των παραγομένων προϊόντων και στοχεύει σε μια συνεχώς μειούμενη «στρεβλωτική» ενίσχυση των αγροτικών προϊόντων. Έτσι, η μέχρι τώρα φιλοσοφία που επικρατούσε μεταξύ των περισσότερων συμμετεχόντων στην πρωτογενή παραγωγή, ο προσανατολισμός δηλαδή αποκλειστικά και μόνο στις κοινοτικές ενισχύσεις, προφανώς οδηγεί σε αδιέξοδο, αφενός επειδή οι ενισχύσεις θα είναι ολοένα και λιγότερες και αφετέρου επειδή η ανταγωνιστικότητα των παραγόμενων προϊόντων θα είναι ο κυριότερος ρυθμιστής των προοπτικών των αγροτικών προϊόντων.

Κατά συνέπεια, ο Ν. Τρικάλων ως ένας από τους περισσότερο αγροτικούς Νομούς της Ελλάδας, αλλά και της Ευρωπαϊκής ένωσης, θα πρέπει άμεσα να υιοθετήσει τις παραπάνω αλλαγές, προκειμένου να συνεχίσει να διαδραματίζει τον

πολυδιάστατο κοινωνικο-οικονομικό του ρόλο στην τοπική οικονομία. Θα πρέπει πλέον να στοχεύει στην κατανομή των συντελεστών παραγωγής, σε εκείνα τα προϊόντα που είναι επιθυμητά πρώτα από όλα από την ίδια την τοπική αγορά και στη συνέχεια από την εθνική, ευρωπαϊκή αλλά και την διεθνή αγορά. Θα πρέπει να παράγει ανταγωνιστικά προϊόντα, που θα δύνανται να εκπληρώσουν τις συνεχώς μεταβαλλόμενες καταναλωτικές απαιτήσεις.

Ως ανταγωνιστικά προϊόντα θεωρούνται σήμερα εκείνα που εγγυώνται πρώτα από όλα την υγιεινή και ασφάλεια των καταναλωτών, εκείνα που φέρουν σήμα πιστοποίησης ποιότητας, είτε είναι βιολογικά, ολοκληρωμένης διαχείρισης, βόειο, χοίρειο κρέας ποιότητας, ειδικές πτηνοτροφικές εκτροφές και ούτω καθ' εξής. **Ο συνδυασμός δε της ζωικής με τη φυτική παραγωγή, διαμορφώνει συγκριτικό πλεονέκτημα για το Νομό, καθώς υπάρχει επάρκεια εύφορων εκτάσεων στην πεδινή ζώνη με τις απαιτούμενες ποσότητες νερού αλλά και επάρκεια αξιόλογων βοσκοτόπων στον ορεινό όγκο.** Κατά συνέπεια, θα μπορούσε ο κλάδος της Φυτικής Παραγωγής να εφοδιάζει σε όλη τη διάρκεια του χρόνου, με πρώτες ύλες υψηλών προδιαγραφών, τον κλάδο της Ζωικής Παραγωγής και τα τελικά παραγόμενα προϊόντα να δύνανται έτσι εύκολα να πιστοποιηθούν ως προϊόντα ποιότητας, με τα υπάρχοντα συστήματα πιστοποίησης και διασφάλισης της ποιότητας, υγιεινής και των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

Η καθετοποίηση της παραγωγής, η ανάπτυξη της συμβολαιϊκής Γεωργίας και Κτηνοτροφίας, η ανάπτυξη οικονομιών κλίμακας και μεγέθους, είναι μερικές από τις στρατηγικές που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν, παρέχοντας έτσι σημαντικές δυνατότητες αξιοποίησης του συγκεκριμένου συγκριτικού πλεονεκτήματος που ο Ν. Τρικάλων διαθέτει. Αξίζει να σημειωθεί ότι, ένας από τους σοβαρότερους περιοριστικούς παράγοντες για την ανάπτυξη των τοπικά παραγομένων προϊόντων ποιότητας, είναι η ανεπάρκεια των ζωοτροφών και των πρώτων υλών γενικότερα. Έτσι, ο συνδυασμός μεταξύ των δύο κλάδων της Πρωτογενούς Παραγωγής, εκτός των παραπάνω, μειώνει το κόστος παραγωγής επειδή μειώνει τα μεταφορικά έξοδα, συμβάλλοντας έτσι στην αύξηση της **ανταγωνιστικότητας** των τελικά παραγομένων προϊόντων και σε επίπεδο τιμής. Οι παραπάνω επιλογές δε θα εφαρμοστούν για πρώτη φορά στο Ν. Τρικάλων, αλλά είναι πρωτοβουλίες που διασφαλίζουν τη βιωσιμότητα των αγροτικών επιχειρήσεων, σχεδόν σε όλες τις αναπτυγμένες χώρες. Συνεπώς, η

εφαρμογή τους δεν εμπεριέχει κινδύνους και θα πρέπει άμεσα να διερευνηθεί η δυνατότητα διάχυσής τους και στο Ν. Τρικάλων, ο οποίος ως σημειωθεί είναι μεταξύ των τελευταίων Νομών σε όλη την Ελλάδα, την παραγωγή πιστοποιημένων προϊόντων ποιότητας. Η στροφή λοιπόν της παραγωγικής διαδικασίας σε ποιοτικά προϊόντα, διαφαίνεται ότι αποτελεί μια αξιόλογη τοπική αντίδραση, προς τη διεθνή πρόκληση. Επιπρόσθετα, θα συμβάλει στην ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων που αναμένονται από την πρόσφατη Μεταρρύθμιση της ΚΑΠ της Ε.Ε. Επίσης, η σταδιακή εναλλακτική χρήση των συντελεστών παραγωγής για την καλλιέργεια ενεργειακών φυτών, διαφαίνεται ότι αποτελεί μια επιπλέον αξιόλογη επιλογή για τη βελτίωση των προοπτικών του Πρωτογενούς Τομέα του Νομού. Συμπερασματικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η παραγωγή τοπικών προϊόντων ποιότητας και η καλλιέργεια ενεργειακών φυτών θα μπορούσαν να διαμορφώσουν μια σημαντική εναλλακτική πρόταση για τον Πρωτογενή Τομέα του Ν. Τρικάλων προκειμένου να συνεχίσει να διαδραματίζει το σημαντικότερο κοινωνικο-οικονομικό ρόλο του στην τοπική κοινωνία του Νομού και όχι μόνο.

Επιπρόσθετα, καθώς τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση των εισαγωγών των αγροτικών προϊόντων, η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των τοπικών προϊόντων διαφαίνεται ότι αποτελεί πρόκληση ακόμα και για τη διατήρηση του μεριδίου αγοράς τους στην ίδια την τοπική αγορά. Κατά συνέπεια, θα πρέπει άμεσα να δρομολογηθούν οι διαδικασίες εκείνες που θα διασφαλίζουν ικανοποιητική πρόσβαση των τοπικών προϊόντων στην τοπική αγορά. Έτσι, οι διαδικασίες αποτελεσματικών και συντονισμένων ενεργειών αναφορικά με τον έλεγχο της ποιότητας, της ασφάλειας και της υγιεινής των τοπικών προϊόντων, **θα πρέπει να αποτελέσει άμεση προτεραιότητα για τα επόμενα χρόνια.** Η οργάνωση της παραγωγικής διαδικασίας, όπως προαναφέρθηκε, αλλά και η οργάνωση της διάθεσης των προϊόντων, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για αποτελεσματικότερη διάθεση των προϊόντων στα χέρια των καταναλωτών. Συνεπώς, η δημιουργία κλειστών αγορών, στις οποίες θα γίνεται έλεγχος της υγιεινής, της ποιότητας, της ασφάλειας (π.χ. υπολειμματικότητα φυτοπροστατευτικών προϊόντων) και ούτω καθεξής των αγροτικών προϊόντων προς διάθεση, θα συμβάλει στην αύξηση του τοπικού καταναλωτικού ενδιαφέροντος. Φυσικά, η παρούσα Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση έκανε κάποιες προσπάθειες προς την

κατεύθυνση αυτή, αλλά το όλο θέμα είναι πολυσύνθετο και πολυδιάστατο και επομένως χρήζει περαιτέρω λεπτομερούς μελέτης.

2. Δευτερογενής Τομέας

Ο μεταποιητικός κλάδος του Ν. Τρικάλων έχει συμβάλει, το 2004 στο 5,53% του παραγόμενου ΑΕΠ του Νομού. Στο Νομό στη μεταποίηση αναλογεί το 6,2%, εκεί δε παράγεται 0,445% της συνολικής μεταποιητικής παραγωγής της χώρας το 2004. Οι επενδύσεις των βιομηχανικών επιχειρήσεων του Νομού την περίοδο 1999-2000 υποχώρησαν, σύμφωνα με τα στοιχεία της Ετήσιας Βιομηχανικής Έρευνας της ΕΣΥΕ (ΠΑΕΠ, 2004).

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι ο μεγαλύτερος αριθμός των μεταποιητικών μονάδων σχετίζεται με τον Πρωτογενή Τομέα και συγκεντρώνεται στον κλάδο των τροφίμων, επίπλων, μεταλλικών προϊόντων και ξύλου. Στο Νομό λειτουργούν τυροκομεία, αλευροβιομηχανίες, μονάδες μίξης ζωοτροφών, εργοστάσια ξυλείας, πριστήρια, μικρές βιοτεχνίες κ.λπ., οι οποίες μαρτυρούν τον αγροτικό, κυρίως χαρακτήρα του μεταποιητικού κλάδου.

Η διάθεση της αγροτικής παραγωγής γίνεται εντός του Νομού και της χώρας (σε ιδιώτες και ενώσεις αγροτικών συνεταιρισμών), ενώ σημαντικές είναι και οι εξαγωγές προϊόντων όπως το βαμβάκι. Αξίζει βέβαια να σημειωθεί ο σημαντικός όγκος της πρωτογενούς παραγωγής εξάγεται στο εξωτερικό χωρίς επιπλέον επεξεργασία. Το γεγονός αυτό αφήνει σημαντικά περιθώρια επέκτασης του μεταποιητικού κλάδου αυξάνοντας την προστιθέμενη αξία των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων, δημιουργώντας έτσι σημαντικές ευκαιρίες απασχόλησης και εισοδήματος στην τοπική κοινωνία του Ν. Τρικάλων. Η δημιουργία δε μεταποιητικών επιχειρήσεων κοντά στους χώρους παραγωγής των αγροτικών προϊόντων συμβάλλει στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας αφού μειώνει το κόστος μεταφοράς και εγγυάται την υψηλή ποιότητα των παραγόμενων προϊόντων.

Όσο αφορά στα προϊόντα του κλάδου της κτηνοτροφίας ο Ν. Τρικάλων συγκαταλέγεται μεταξύ των πρώτων σε πανελλήνιο επίπεδο. Τα κτηνοτροφικά προϊόντα διατίθενται σε τυροκομεία, βιομηχανίες παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων που λειτουργούν στο Νομό.

Το γεγονός ότι στο Ν. Τρικάλων παράγεται πλήθος αγροτικών προϊόντων και υπάρχουν περιθώρια εγκατάστασης μεταποιητικών επιχειρήσεων αποτελεί ακόμα ένα πλεονέκτημα για την τοπική οικονομία, με την προϋπόθεση ότι είναι απαραίτητη η σύνδεση της πρωτογενούς παραγωγής με την αγορά. Η προσαρμογή της παραγωγής θα βοηθήσει στην αύξηση της προστιθέμενης αξίας των αγροτικών προϊόντων. Για την καλύτερη προώθηση της παραγωγής του Νομού θα πρέπει να επιδιωχθεί η εγκαθίδρυση μιας σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ των καταναλωτών και των προϊόντων του Νομού.

Σημαντική βοήθεια στην εξασφάλιση μιας σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ των καταναλωτών και των παραγωγών του Νομού θα είναι και η σύνδεση του Πρωτογενούς με τον κλάδο της μεταποίησης. Τα περισσότερα προϊόντα στο Νομό φτάνουν στην αγορά χωρίς συσκευασία και χωρίς κανένα βαθμό μεταποίησης, με αποτέλεσμα να υποβαθμίζεται συνεχώς η ποιότητα των προϊόντων η ακόμα και να μειώνεται η αξία τους.

Στο Νομό θα πρέπει να δημιουργηθεί η κατάλληλη υποδομή για την ανάπτυξη υπηρεσιών υποστήριξης καινοτομικών εφαρμογών στην ύπαιθρο. Οι υπηρεσίες πρέπει να παρέχονται από δομές που έχουν τοπικό χαρακτήρα, συγκεντρώνουν την απαραίτητη τεχνογνωσία και εμπειρία εφαρμογών, έχουν κατάλληλη δικτύωση με φορείς έρευνας, απολαμβάνουν της εμπιστοσύνης των τοπικών φορέων στους οποίους αναφέρονται και φυσικά έχουν την κατάλληλη εξουσιοδότηση, την απαραίτητη νομιμοποίηση και τους απαιτούμενους πόρους για να υλοποιήσουν το δύσκολο έργο της «διαχείρισης της αλλαγής» που πολλές φορές μεταφράζεται σε «διαχείριση των συγκρούσεων» μεταξύ του παλιού με το νέο, μεταξύ στερεότυπων και γνώσης, όπως και μεταξύ τοπικών ομάδων αντίθετων συμφερόντων.

Ο κλάδος της μεταποίησης μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη ολόκληρου του Νομού. Η αξιοποίηση των προϊόντων του Πρωτογενούς Τομέα εντός των συνόρων του Νομού, η πιστοποίηση και η κατοχύρωση ονομασίας προέλευσης για πολλά από τα προϊόντα του Νομού, θα δώσει ώθηση στην ανάπτυξη της οικονομίας και θα συμβάλει ουσιαστικά στη βελτίωση της ζωής των κατοίκων.

Στο Νομό σήμερα παράγεται μεγάλος αριθμός προϊόντων, όμως μόνο ένα τμήμα αυτών αξιοποιείται και προωθείται στις αγορές ως τελικό προϊόν μετά τη μεταποίησή του σε μεταποιητικές μονάδες που βρίσκονται στο Νομό. Η συνεχιζόμενη αύξηση της ζήτησης υπηρεσιών μεταποίησης των αγροτικών προϊόντων θα πρέπει να αξιοποιηθεί

και ο κλάδος της μεταποίησης να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο και να αποτελέσει μοχλό ανάπτυξης του Νομού.

Βασικό μέλημα θα πρέπει να είναι η παραγωγή προϊόντων ποιότητας με όσο το δυνατό μικρότερο κόστος, τα οποία όμως θα πρέπει να είναι ικανά να ανταγωνισθούν τα αντίστοιχα άλλων προελεύσεων, τόσο στην τοπική όσο και σε ευρύτερες αγορές.

Οι εδαφολογικές συνθήκες και ο παραδοσιακός τρόπος παραγωγής των προϊόντων δίνουν τη δυνατότητα παραγωγής τέτοιων προϊόντων. Ο Νομός μπορεί επίσης να παράγει προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης, προϊόντα Γεωγραφικής Ένδειξης (βόειο κρέας), τοπικά προϊόντα τα οποία έχουν και την προστασία της Ε.Ε., Βιολογικά Προϊόντα κ.λπ. Τέλος, η παραγωγή του Νομού θα πρέπει να προσανατολιστεί στα νέα δεδομένα και να ακολουθήσει τη στροφή των καταναλωτών σε προϊόντα βιολογικής γεωργίας και ελεγχόμενης ποιότητας.

Στο Δευτερογενή Τομέα οι προσπάθειες δεν θα πρέπει να σταματήσουν μόνο στην παραγωγή προϊόντων ποιότητας, αλλά θα πρέπει να δημιουργηθεί και η κατάλληλη υποδομή για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και πολύ περισσότερο της καινοτομίας.

Σήμερα στο Νομό είναι εμφανής η έλλειψη της απαιτούμενης υποδομής και τα σημάδια της απομόνωσής του. Είναι επιτακτική η ανάγκη της τόνωσης του επιχειρηματικού ενδιαφέροντος στο Νομό μέσα από έργα υποδομής και ολοκληρωμένο σχέδιο προσέλκυσης επενδύσεων.

Σήμερα ο Δευτερογενής Τομέας στο Ν. Τρικάλων εμφανίζει μια σχετική ανάπτυξη κυρίως σε συγκεκριμένους κλάδους. Για την ανάπτυξή του θα πρέπει, αρχικά, να ολοκληρωθούν τα έργα υποδομής και στη συνέχεια να οργανωθεί η βιομηχανική παραγωγή στη βάση ενός ολοκληρωμένου αναπτυξιακού σχεδίου. Ειδικότερα θα πρέπει να:

- δοθεί προτεραιότητα στην ανάπτυξη του δυτικού και απομονωμένου σήμερα τμήματος του Νομού.
- ληφθούν ειδικά αναπτυξιακά μέτρα για την προώθηση των περιοχών με υψηλά ποσοστά ανεργίας και με τάση των νέων να τις εγκαταλείπουν.
- εφαρμόζονται συνεχώς προγράμματα κατάρτισης και δια βίου μάθησης του εργατικού δυναμικού του Νομού, έτσι ώστε να είναι ικανό να ακολουθεί τις συνεχώς αυξανόμενες απαιτήσεις της αγοράς.

- δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη τοπικών προϊόντων.
- ενισχυθεί ο μεταποιητικός τομέας του Νομού με την αναβάθμιση των ήδη υπαρχόντων και δημιουργία νέων μεταποιητικών μονάδων.
- βελτιωθούν οι σιδηροδρομικές συγκοινωνίες του Νομού και η σύνδεσή τους με το δίκτυο Θεσσαλονίκης – Αθήνας.
- βελτιωθεί η οδική σύνδεση του Νομού με τους βασικούς οδικούς άξονες της χώρας και με τους όμορους Νομούς.

Ο επιχειρηματικός κλάδος του Ν. Τρικάλων καλείται να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο, σε εθνικό και όχι μόνο επίπεδο, σε ένα έντονο ανταγωνιστικό περιβάλλον. Η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας θα πρέπει να είναι πρώτο μέλημα των επιχειρήσεων. Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να αναληφθούν καινοτόμες δράσεις, να στραφεί η παραγωγή σε νέα και βελτιωμένα προϊόντα και να υιοθετηθούν σύγχρονες μορφές οργάνωσης και διαδικασιών παραγωγής. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η συνεχής ενίσχυση των επιχειρήσεων για την εξασφάλιση της βιωσιμότητάς τους. Η απουσία βασικών υποδομών οδήγησε τα τελευταία χρόνια σε μια σημαντική υστέρηση της επιχειρηματικότητας, των νέων επενδύσεων και πολύ περισσότερο της καινοτομίας.

3. Τριτογενής Τομέας – Τουριστική ανάπτυξη

3.1. Γενικά

Ο Τριτογενής Τομέας σημειώνει συνεχή ανοδική πορεία την τελευταία δεκαετία στον οποίο ο κλάδος του τουρισμού διαδραματίζει το βασικότερο ρόλο. Ειδικότερα, το τουριστικό προϊόν του Ν. Τρικάλων αξιολογείται ως ιδιαίτερος σημαντικό ακόμα και αν χρησιμοποιηθούν διεθνή κριτήρια. Η υψηλή αξία του τουριστικού προϊόντος οφείλεται κυρίως στη σύνθεσή του. Συγκεκριμένα, αποτελείται από οικοσυστήματα υψηλής αισθητικής, οικολογικής, φυσικής, πολιτιστικής και ιστορικής αξίας.

Ταυτόχρονα, οι φυσικές, κλιματολογικές και γεωμορφολογικές συνθήκες του Νομού συμβάλλουν στη διαμόρφωση του τουριστικού προϊόντος και εξασφαλίζουν τη δυνατότητα περαιτέρω αξιοποίησης και αύξησης της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού κλάδου στο Ν. Τρικάλων. Ειδικότερα, το κλίμα, σε συνδυασμό με το φυσικό περιβάλλον, δίνουν τη δυνατότητα τουριστικής αξιοποίησης του μεγαλύτερου τμήματος του Νομού σε όλη τη διάρκεια του έτους.

Παρόλα αυτά σήμερα, το μεγαλύτερο μέρος του τουριστικού προϊόντος του Νομού παραμένει αναξιοποίητο. Ο πανέμορφος ορεινός όγκος και τα υδάτινα οικοσυστήματα δεν αξιοποιούνται και ο πλούσιος πολιτιστικός, αρχαιολογικός και ιστορικός πλούτος παραμένει σχεδόν άγνωστος στους επισκέπτες. Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι ο τουρισμός στο Νομό να εμφανίζει σήμερα σοβαρά μειονεκτήματα, τα οποία πηγάζουν από την ίδια την οργανωτική του διάρθρωση. Τα βασικότερα από αυτά είναι η **άνιση γεωγραφική κατανομή** της τουριστικής δραστηριότητας, με υπερσυγκέντρωση της προσφοράς σε ορισμένες μόνο περιοχές και ο **εποχικός** χαρακτήρας της.

Η απουσία του θαλάσσιου στοιχείου δεν αποτελεί περιοριστικό παράγοντα για την τουριστική ανάπτυξη του Ν. Τρικάλων. Αντίθετα, δίνει τη δυνατότητα «διατύπωσης» μιας εναλλακτικής πρότασης, η οποία θα στοχεύει στην ισορροπημένη και βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

Ο Ν. Τρικάλων μπορεί να ακολουθήσει τα νέα πρότυπα και να στηρίξει την ανάπτυξή του στην τουριστική αξιοποίηση του σημαντικού τουριστικού προϊόντος που διαθέτει. Η τουριστική αξιοποίηση του Νομού μπορεί να στηριχθεί σε μια ισόρροπη και ολοκληρωμένη τουριστική ανάπτυξη. Η ένταση και η χρήση των φυσικών πόρων του Νομού παρουσιάζει σημαντικές διαφορές από περιοχή σε περιοχή. Το δίκτυο Καλαμπάκας - Μετεώρων δέχεται το μεγαλύτερο όγκο των επισκεπτών, τόσο από την ημεδαπή όσο και από την αλλοδαπή. Το γεγονός αυτό θα πρέπει να αξιοποιηθεί και να δημιουργηθούν ευρύτερα δίκτυα με βάση αυτή την περιοχή, τα οποία θα προωθούν τους σημερινούς επισκέπτες σε όλο το Νομό. **Η σύνδεση των Μετεώρων με τον υπόλοιπο Νομό μέσα από ολοκληρωμένα πακέτα διακοπών θα βοηθήσει στην τουριστική του ανάπτυξη προσελκύνοντας Έλληνες ή ξένους επισκέπτες.** Με αυτόν τον τρόπο οι σημερινοί επισκέπτες «διέλευσης» του Νομού θα μπορούσαν να μετατραπούν σε «τακτικούς» τουρίστες.

Αναλύοντας την κατάσταση που επικρατεί σήμερα στον τουριστικό κλάδο μπορούμε να πούμε ότι στην περιοχή μόνο το σύμπλεγμα των Μετεώρων, είναι τουριστικά αξιοποιημένο. Το δίκτυο Πύλη – Ελάτη – Περτούλι – Νεραιδοχώρι, είναι γνωστό κυρίως στην ημεδαπή και προσφέρει, έστω και σε υποτυπώδη μορφή, δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού.

Παρόλα αυτά έχει πολλές δυνατότητες περαιτέρω αξιοποίησης. Υπάρχουν επίσης περιοχές που αρχίζουν να αξιοποιούνται τουριστικά, χωρίς όμως να έχουν επιτύχει την επιθυμητή τουριστική ανάπτυξη, όπως η περιοχή του Ασπροποτάμου. Τέλος, ένα μεγάλο τμήμα του Νομού (πεδινό και ορεινό) είναι πλήρως αναξιοποίητο τουριστικά λόγω του ότι κυριαρχεί το γεωργικο-κτηνοτροφικό στοιχείο.

Ο ορεινός όγκος του Νομού μπορεί να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στην τουριστική ανάπτυξη και για αυτό το λόγο πρέπει να αποτελέσει «αιχμή του δόρατος» σε κάθε μελλοντική προσπάθεια στον τομέα αυτόν. Πρόσφατα, έχουν αναληφθεί αξιόλογες πρωτοβουλίες από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση (Ν.Α) Τρικάλων, προκειμένου να αναβαθμιστεί το τουριστικό προϊόν που δύναται να προσφέρει το δίκτυο Πύλης-Ελάτης-Περτουλίου-Νεραϊδοχωρίου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο προγραμματισμός για την κατασκευή ενός μεγαλύτερου και σύγχρονων προδιαγραφών ΣΑΛΕ, στο χιονοδρομικό κέντρο του Περτουλίου, γεγονός που υποδηλώνει τη μεγάλη βαρύτητα που δίδει πλέον η Νομαρχιακή Αρχή στην περαιτέρω ανάπτυξη και καλύτερη δυνατή αξιοποίηση του πολύτιμου αυτού καθ'αυτού τουριστικού πόρου, αλλά και της ευρύτερης ορεινής περιοχής του Νομού.

Στο Νομό υπάρχουν επίσης παραδοσιακοί οικισμοί περιτριγυρισμένοι από πανέμορφα δάση και τοπία που παραπέμπουν σε Ευρωπαϊκά θέρετρα πολύ υψηλών προδιαγραφών. Η δημιουργία δικτύων στην ορεινή ζώνη, θα βοηθήσει στη διαμόρφωση «τουριστικών περιοχών», ικανών να ανταποκριθούν στα σύγχρονα υψηλά πρότυπα, έτσι όπως αυτά έχουν διαμορφωθεί διεθνώς.

Η ύπαρξη στο νομό φραγμάτων αλλά και η δημιουργία του φράγματος της και της λίμνης της Μεσοχώρας, δίνει τη δυνατότητα τουριστικής εκμετάλλευσης των περιοχών αυτών, σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα και την ανάπτυξη στην ευρύτερη περιοχή τους εναλλακτικών μορφών τουρισμού, βασιζόμενων τόσο στο υδάτινο στοιχείο όσο και στο γενικότερο φυσικό περιβάλλον.

Απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η δημιουργία των κατάλληλων έργων υποδομής, ικανών να φιλοξενήσουν αλλά και να προσφέρουν μεγάλο αριθμό δραστηριοτήτων στους επισκέπτες τους. Οι σημερινές παρεχόμενες υπηρεσίες παρουσιάζουν σημαντικά περιθώρια βελτίωσης και εκσυγχρονισμού. Μόνο έτσι θα μπορέσει η περιοχή να προσελκύει στο μέλλον τουρίστες υψηλών εισοδηματικών

τάξεων με ταυτόχρονη αύξηση του μέσου αριθμού ταξιδιών και διανυκτερεύσεων στο Νομό.

Η τουριστική ανάπτυξη του Ν. Τρικάλων θα πρέπει λοιπόν να στηριχθεί στα νέα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης και να βασιστεί στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Ο Αγροτικός Τομέας που είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένος στο Νομό, μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο και να αποτελέσει χώρο υποδοχής ενός ήπιου τουρισμού υπαίθρου.

Ο ήπιος χαρακτήρας της τουριστικής ανάπτυξης κρίνεται απαραίτητος γιατί συνδέεται με χαμηλές εισροές στο κοινωνικό, τεχνολογικό, φυσικό και παραδοσιακό περιβάλλον της περιοχής και έτσι θα έχει τις μικρότερες δυνατές αρνητικές συνέπειες.

Η τουριστική αξιοποίηση του Νομού μπορεί να δώσει ώθηση στην ανάπτυξη ολόκληρης της οικονομίας. Για παράδειγμα οι αγροτικές περιοχές μπορούν να αυξήσουν τα εισοδήματά τους καλύπτοντας με τα προϊόντα τους την αυξημένη ζήτηση λόγω τουρισμού.

Ο Ν. Τρικάλων διαθέτει όλα εκείνα τα στοιχεία που θεωρούνται απαραίτητα για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Με αυτόν τον τρόπο θα ακολουθήσει τις νέες τάσεις και τα νέα πρότυπα διακοπών, έτσι όπως αυτά εμφανίζονται τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη.

Κατά τα τελευταία χρόνια νέες τάσεις διαμορφώνονται στον τομέα των διακοπών, οι οποίες διαφοροποιούν τα πρότυπα που ισχύουν μέχρι σήμερα. Παρατηρείται μια στροφή των τουριστών σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού υπαίθρου. Ο σημερινός τουρίστας αναζητά διακοπές μικρότερης κλίμακας και ήπιας μορφής και απομακρύνεται από το λεγόμενο μαζικό τουρισμό. Είναι έντονη η ανάγκη του σύγχρονου ανθρώπου να βρεθεί κοντά στη φύση, να ασχοληθεί με δραστηριότητες, να συμμετάσχει σε αθλήματα ή σε θεατρικές παραστάσεις και πολιτιστικά δρώμενα. Αυτή η εξέλιξη έχει διαφοροποιήσει και τις τουριστικές επιχειρήσεις. Σήμερα, η τουριστική επιχείρηση δεν αποτελείται από μια ξενοδοχειακή μονάδα, αλλά προσφέρει πλήθος δραστηριοτήτων. Δημιουργείται έτσι ένα πολυσύνθετο τουριστικό προϊόν, το οποίο περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό δραστηριοτήτων και αξιοποιεί του φυσικούς, πολιτιστικούς και ανθρώπινους πόρους μιας περιοχής. Με αυτόν τον τρόπο ξεπερνούμε την έννοια «τουριστική μονάδα» και αναφερόμαστε πια στην «τουριστική περιοχή»,

στο πλαίσιο της οποίας προσφέρονται ολοκληρωμένες ή και συμπληρωματικές τουριστικές δραστηριότητες.

3.2. Εναλλακτικές μορφές τουρισμού

Ο Ν. Τρικάλων μπορεί να ανταποκριθεί στα νέα διαφοροποιημένα δεδομένα στο κλάδο του τουρισμού. Όμως, για να γίνει κάτι τέτοιο θα πρέπει να δημιουργηθεί η ανάλογη υποδομή και να αξιοποιηθεί ο τουριστικός του πλούτος. Τέτοιες μορφές είναι:

I. Αγροτουρισμός - Οικοτουρισμός

Η χωρική κατανομή και ο πλούτος του τουριστικού προϊόντος των Τρικάλων ευνοεί την ανάπτυξη δραστηριοτήτων **αγροτουρισμού και οικοτουρισμού**. Λόγω της φύσης των μορφών αυτών, η ανάπτυξή τους θα επιτύχει την προσέλκυση τουριστών σε όλη τη διάρκεια του έτους. Τα προγράμματα οικολογικού τουρισμού στο Νομό μπορούν να συνδυαστούν με τον αγροτουρισμό και να αποτελέσουν μια άριστη ήπια και βιώσιμη μορφή τουρισμού υπαίθρου. **Ο Ν. Τρικάλων διαθέτει ένα υψηλής ποιότητας περιβάλλον, το οποίο σε συνδυασμό με τους φυσικούς σχηματισμούς αποτελεί την καλύτερη προϋπόθεση για την ανάπτυξη οικολογικού τουρισμού.** Όμως, για το σκοπό αυτό κρίνεται απαραίτητη η ύπαρξη ενός δικτύου συνεργασίας των εμπλεκόμενων φορέων για τη δημιουργία μιας **τοπικής αγοράς προϊόντων του Αγροτικού Τομέα**.

Οι μορφές αυτές τουριστικής ανάπτυξης θα συνδέονται με ένα σύνολο δραστηριοτήτων (ξενώνες παραδοσιακής μορφής, παραδοσιακή κουζίνα, συμμετοχή σε αγροτικές δουλειές, σωματική άσκηση, πεζοπορία κ.λπ.), που αναπτύσσονται στην ύπαιθρο με σκοπό την αναψυχή και τη σύνδεση του τουρισμού με τη γεωργία και ένταξή του στην τοπική παραγωγική δομή.

Σημαντικές ευκαιρίες για την ανάπτυξη αγροτουρισμού παρουσιάζονται σε υδάτινα οικοσυστήματα. Σήμερα, ήδη η περιοχή του Ασπροποτάμου έχει αξιοποιηθεί προς την κατεύθυνση αυτή προσφέροντας αξιόλογες δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού. Οι υδάτινοι πόροι του Νομού πρέπει να αξιοποιηθούν και να διαμορφωθούν σε αυτούς χώροι υποδοχής τουριστών, προσφέροντας διάφορες δραστηριότητες (παρατήρηση φύσης, ψάρεμα, διάφορα αθλήματα που σχετίζονται με το νερό κ.λπ.).

Ο οικοτουρισμός θα αξιοποιήσει τους φυσικούς πόρους του Νομού και θα στηριχθεί στο υψηλής ποιότητας περιβάλλον, με φυσικούς σχηματισμούς (λίμνες,

ποτάμια και δάση). Θα αποτελέσει μια μορφή τουρισμού, η οποία θα είναι προσανατολισμένη στις ιδιαιτερότητες του φυσικού περιβάλλοντος και στα ενδιαφέροντα οικοσυστήματα του Νομού. Στο πλαίσιο αυτών των προγραμμάτων ο Νομός δίνει τη δυνατότητα στους επισκέπτες να ασχοληθούν με:

1. Ορειβασία, ορεινή πεζοπορία, ιππασία, περιπατητικό σκι, περιήγηση σε χαμηλό υψόμετρο κ.λπ.
2. Δραστηριότητες που σχετίζονται με το νερό, όπως καγιάκ, ράφτινγκ κ.λπ.
3. Περιηγήσεις για παρατήρηση της πανίδας και της χλωρίδας.
4. Επισκέψεις και ξεναγήσεις σε μοναστήρια και ναούς.
5. Πολιτιστικές εκδηλώσεις (συναυλίες, χοροί κ.λπ.).

Η αναγκαία υποδομή για την ανάπτυξη του οικολογικού τουρισμού συνίσταται καταρχήν στα γενικά στοιχεία υποδομής. Οι ανάγκες εντοπίζονται κυρίως σε έργα ειδικής υποδομής, όπως δημιουργία και οργάνωση δικτύων διαδρομών οικολογικού ενδιαφέροντος, κατασκευή ξενώνων, αναστύλωση παλαιών σπιτιών, δημιουργία ορεινών καταφυγίων, δημιουργία χώρων διημέρευσης και ανάπαυσης τουριστών κ.λπ. Απαραίτητος επίσης είναι ο εφοδιασμός των περιοχών αυτών με ειδικές βάρκες για την περιήγηση των επισκεπτών στα ποτάμια, αλλά και χώρων ειδικά διαμορφωμένων για την παρατήρηση της άγριας πανίδας. Οι περιοχές Μετέωρα - Καλαμπάκα, Πύλη-Ελάτη - Κόζιακας - Περτούλι αλλά και σχεδόν ολόκληρος ο ορεινός όγκος του Νομού είναι ικανές να φιλοξενήσουν δραστηριότητες οικοτουρισμού και αγροτουρισμού. Το ενδιαφέρον είναι ότι οι μορφές αυτές τουρισμού δεν απαιτούν σημαντικές δαπάνες και έχουν σχεδόν μηδενικά λειτουργικά έξοδα, γιατί εκείνο που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο είναι η γνησιότητα του περιβάλλοντος και των προϊόντων, η φιλική διάθεση και η στοιχειώδης περιποιημένη εμφάνιση.

Οι επισκέπτες που προσελκύουν αυτές οι μορφές τουρισμού είναι γενικότερα προσανατολισμένοι σε ένα διαφορετικό σύστημα αξιών σε σχέση με τους συνηθισμένους τουρίστες του γενικού τουρισμού. Κατά συνέπεια θα είναι δυνατή η αξιοποίηση του παραδοσιακού τρόπου ζωής αλλά και των ασχολιών που είναι εναρμονισμένες με τα φυσικά δεδομένα.

Ο **οικοτουρισμός** στην περιοχή θα αποκτήσει ένα ευρύτερο αντικείμενο, περιλαμβάνοντας και τα ανθρωπογενή στοιχεία, τα οποία είναι εναρμονισμένα με το φυσικό περιβάλλον. Θα αποκτήσει έτσι ενδιαφέρον ένα ευρύτερο φάσμα

αξιοποιήσιμων στοιχείων, όπως τα παραδοσιακά σπιτικά τρόφιμα (χυλοπίτες, λουκάνικα, τυριά κ.λπ.), τα χειροποίητα αντικείμενα (υφαντά, πλεκτά, εργαλεία κ.λπ.), τα κρέατα από ζώα ελεύθερης βοσκής, και τα προϊόντα βιολογικής καλλιέργειας (χωρίς χημικά και λιπάσματα κ.λπ.).

Η ανάπτυξη του **οικολογικού τουρισμού** θα πρέπει να στηριχθεί στους εξής άξονες:

1. Δημιουργία της **βασικής και εξειδικευμένης υποδομής**, η οποία κρίνεται απαραίτητη για την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού.
 - ✚ Απογραφή και χαρτογράφηση των βιοτόπων με το μεγαλύτερο ενδιαφέρον.
 - ✚ Επιλογή, διαμόρφωση, σήμανση και αποτύπωση ασφαλών διαδρομών.
 - ✚ Εκτύπωση χαρτών και ειδικών ενημερωτικών φυλλαδίων για την ιστορία του Νομού αλλά και το ιδιαίτερο φυσικό και πολιτιστικό ενδιαφέρον του.
 - ✚ Δημιουργία παρατηρητηρίων της φύσης και της άγριας πανίδας της περιοχής.
 - ✚ Δημιουργία δικτύου ενοικιαζόμενων παραδοσιακών καταλυμάτων στους οικισμούς.
 - ✚ Δημιουργία εστιατορίων, βιβλιοθηκών, κέντρων ενημέρωσης κ.λπ.
 - ✚ Παροχή για αγορά ή ενοικίαση εξειδικευμένου εξοπλισμού (βάρκες, κιάλια κ.λπ.).
2. **Ενημέρωση, επιμόρφωση και προβολή** του τουριστικού προϊόντος.
 - ✚ Συνεργασία με οικολογικές οργανώσεις, φυσιολατρικά σωματεία, εκπαιδευτικά ιδρύματα, επιστημονικές οργανώσεις και φορείς για την οργάνωση εκδρομών, συνεδρίων, εκδηλώσεων κ.λπ. στην περιοχή.
 - ✚ Οργάνωση από τους τοπικούς φορείς εκδηλώσεων στην περιοχή για την προβολή της.
 - ✚ Διοργάνωση προγραμμάτων επιμόρφωσης των κατοίκων και κατάρτισης των εργαζόμενων στον τουριστικό τομέα.
 - ✚ Εκτύπωση ενημερωτικού υλικού και προώθησή του σε τουριστικά γραφεία και άλλους φορείς όπως ο Ε.Ο.Τ., για την τουριστική προβολή του Νομού.
 - ✚ Χρήση της νέας τεχνολογίας για την τουριστική προβολή του Νομού στις διεθνείς αγορές.
3. **Οργάνωση προγραμμάτων περιήγησης** και εκδρομών.

- ✚ Συνεργασία με τουριστικά γραφεία (του εσωτερικού και του εξωτερικού) για την οργάνωση εκδρομών στην περιοχή, με οδηγούς κατοίκους της περιοχής (κυνηγούς, ψαράδες κ.λπ.) και στη συνέχεια παράθεση γευμάτων στην ύπαιθρο με τοπικά προϊόντα.
 - ✚ Οργάνωση ομάδων για την περιφρούρηση των τουριστικών περιοχών και την εξυπηρέτηση των επισκεπτών.
 - ✚ Εγκαθίδρυση ενός σύγχρονου συστήματος επικοινωνίας για επέμβαση σε περιπτώσει ανάγκης.
4. Οργάνωση **οικολογικών πάρκων** σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα και προβολή τους σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Για την ανάπτυξη του **αγροτικού τουρισμού**, δηλαδή της τουριστικής δραστηριότητας που συνδέεται με την ενοικίαση καταλυμάτων στους οικισμούς του Νομού και σε περιοχές που υπάρχουν κοντά αστικά κέντρα και ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις, θα πρέπει να:

- ✚ δημιουργηθούν οικισμοί ικανοί να προσελκύσουν επισκέπτες καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Οι οικισμοί αυτοί θα πρέπει να αποτελούν περάσματα και να είναι κοντά σε αστικά κέντρα και ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις για να καλύπτονται οι αυξημένες ανάγκες σε περίοδο αιχμής.
- ✚ συνδεθούν οι οικισμοί με περιοχές στις οποίες μπορούν να αναπτυχθούν δραστηριότητες όπως κυνήγι, ψάρεμα, ορειβασία, παρατήρηση πουλιών κ.λπ.
- ✚ διαμορφωθούν οι οικισμοί με τέτοιο τρόπο ώστε να παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και να κάνουν ευχάριστη τη διαμονή των επισκεπτών.

Για τις περιοχές του Νομού που δεν πληρούν τις παραπάνω προϋποθέσεις θα πρέπει να αναζητηθούν ειδικά στοιχεία για την ανάπτυξη αγροτουρισμού, όπως η συμμετοχή των επισκεπτών σε παραδοσιακές ασχολίες, γιορτές, έρευνα σε εξειδικευμένα αντικείμενα κ.λπ.

Ακόμα όμως και αν δεν υπάρχει ένα ολοκληρωμένο σχέδιο τουριστικής ανάπτυξης, κάποιοι οικισμοί μπορούν να εκμεταλλευτούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και να αναπτύξουν αυτού του είδους την τουριστική δραστηριότητα. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι να επισημανθούν οι ιδιαιτερότητες των οικισμού, να διαμορφωθούν χώροι υποδοχής επισκεπτών και στη συνέχεια να γνωστοποιηθούν.

II. **Επιστημονικός (Μορφωτικός) – Πολιτιστικός τουρισμός**

Ο Νομός διαθέτει σπουδαία πολιτιστικά αποθέματα, έργα πολιτισμού και μνημεία ιδιαίτερης αξίας, τα οποία αποτελούν σημαντικό και δυναμικό αξιοποιήσιμο τουριστικό προϊόν που μπορεί να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στη διαμόρφωση ενός ελκυστικού και υψηλής αξίας τουριστικού προϊόντος. Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να υπάρξει ένα σχέδιο προστασίας και ανάδειξης του πολιτιστικού πλούτου. Στόχος θα πρέπει να είναι η λεπτομερής καταγραφή του πολιτιστικού, αρχαιολογικού και λαογραφικού πλούτου και η ένταξή του στα τουριστικά πακέτα του Νομού.

Οι δύο αυτές μορφές τουρισμού θα πρέπει να συνδυαστούν με άλλες μορφές για να δημιουργηθεί ένα ολοκληρωμένο και ελκυστικό τουριστικό προϊόν, το οποίο θα ανταποκρίνεται πλήρως στις σύγχρονες ανάγκες των τουριστών. Η πλούσια πολιτιστική κληρονομιά σε συνδυασμό με το σημαντικό φυσικό περιβάλλον μπορεί να αποφέρει μεγάλα οφέλη στην περιφερειακή ανάπτυξη του Νομού. Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να δημιουργηθούν λαογραφικά μουσεία, εκθεσιακοί χώροι, κέντρα παραγωγής τοπικών προϊόντων. Να διοργανωθούν επίσης πολιτιστικές εκδηλώσεις τοπικής αλλά και διεθνούς εμβέλειας και **να συνδυαστεί η παραγωγή τοπικών προϊόντων με τη διοργάνωση αυτών των εκδηλώσεων.**

Η ανάπτυξη του τουρισμού αυτού θα αποτελέσει το βασικό μέσο για τη διάσωση και διάδοση του πολιτισμού του Ν. Τρικάλων, την προβολή της μυθολογίας και της τοπικής ιστορίας, των παραδοσιακών αντικειμένων, τη διάσωση των παραδοσιακών επαγγελμάτων κ.λπ.

Ειδικότερα για την ανάπτυξη του **επιστημονικού τουρισμού** θα πρέπει αρχικά να δημιουργηθούν σχέσεις μεταξύ των τοπικών φορέων και επιστημονικών οργανώσεων (π.χ. ξένα υδροβιολογικά κέντρα ή δασικά ινστιτούτα κ.λπ.) και να οργανωθούν εκδηλώσεις γνωριμίας στην περιοχή (συνέδρια, εκθέσεις κ.λπ.). Στη συνέχεια θα πρέπει να επιδιωχθεί η εγκατάσταση ερευνητικών ινστιτούτων ή ακόμα και παραρτημάτων επιστημονικών ιδρυμάτων, τα οποία μάλιστα θα έχουν εξειδικευμένες βιβλιοθήκες, εργαστήρια και θα παρέχουν τη δυνατότητα πρακτικής εκπαίδευσης και έρευνας.

Για την ανάπτυξη του **επιστημονικού τουρισμού** θα πρέπει να:

- ✚ δημιουργηθεί η τεχνική και διοικητική υποδομή για την λήψη τέτοιας μορφής πρωτοβουλιών.
- ✚ καλλιεργηθεί το κατάλληλο κλίμα για τη λήψη τέτοιων πρωτοβουλιών.

- ✚ χρηματοδοτηθούν επιστημονικές ανταλλαγές των φορέων που συμμετέχουν στην κοινωνική, πολιτιστική και οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.

Το βασικότερα προβλήματα του επιστημονικού τουρισμού είναι ότι δεν μπορεί να προωθηθεί με άσκηση μιας καθαρά τουριστικής πολιτικής και ότι δεν υπάρχει η δυνατότητα επίσπευσης των δραστηριοτήτων που συμβάλλουν έμμεσα ή άμεσα στην ανάπτυξή του.

Η ανάπτυξη του **πολιτιστικού τουρισμού** θα πρέπει να στηριχθεί στην παροχή υψηλής ποιότητας ψυχαγωγίας με τη διοργάνωση εορταστικών εκδηλώσεων, αγώνων, επιστημονικών συναντήσεων, συναυλιών, εκθέσεων κ.λπ. για το σκοπό αυτό θα πρέπει να αξιοποιηθούν παλιά κάστρα, αρχαία θέατρα, ωδεία, βυζαντινές εκκλησίες, νεοκλασικά σπίτια, μνημεία κ.λπ.

Συγκεκριμένα θα πρέπει να:

- ✚ διοργανωθούν εκδηλώσεις που σχετίζονται με τα ενδιαφέροντα και τις ασχολίες των κατοίκων, για να προκληθεί το ενδιαφέρον τους για κοινωνική δραστηριότητα αλλά και να εξοικειωθούν με την οργάνωση τέτοιων εκδηλώσεων.
- ✚ ενθαρρυνθεί η συμμετοχή των τοπικών φορέων στη διοργάνωση κοινωνικών εκδηλώσεων για την απόκτηση γνώσεων στον τομέα της οργάνωσης και του σχεδιασμού πολιτιστικών εκδηλώσεων.
- ✚ οργανωθούν εκδηλώσεις γύρω από τις λαογραφικές και πολιτιστικές ιδιαιτερότητες του Νομού.
- ✚ διευρύνεται σταδιακά το φάσμα αλλά και το μέγεθος των εκδηλώσεων αυτών.
- ✚ δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στο χαρακτήρα των εκδηλώσεων έτσι ώστε να διατηρηθεί ο τοπικός χαρακτήρας και να διασφαλιστεί η γνησιότητά τους.

Στην όλη προσπάθεια για την ανάδειξη του πολιτιστικού πλούτου του Νομού θα πρέπει να ζητηθεί η συνδρομή των σημαντικών καλλιτεχνών, επιστημονικών και όλων των σημαντικών ανθρώπων που κατάγονται από το Νομό.

III. Θρησκευτικός τουρισμός

Ο Ν. Τρικάλων έχει την τύχη εντός των συνόρων του να διαθέτει την περιοχή των Μετεώρων, η οποία μαζί με τα υπόλοιπα σημαντικά θρησκευτικά μνημεία της περιοχής, αποτελούν τη βάση για την ανάπτυξη θρησκευτικού τουρισμού στο Νομό. Ο θρησκευτικός τουρισμός υπάρχει ήδη στο Νομό αλλά μόνο στην Καλαμπάκα. Όμως

υπάρχει επίσης μεγάλος αριθμός σημαντικών εκκλησιαστικών μνημείων, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν πόλο έλξης των επισκεπτών, στο πλαίσιο ενός ολοκληρωμένου πακέτου, βασιζόμενο στον θρησκευτικό τουρισμό.

IV. Συνεδριακός τουρισμός

Ο συνεδριακός τουρισμός ο οποίος είναι περιορισμένης διάρκειας (συνήθως δύο έως τεσσάρων ημερών), μπορεί να συνδυαστεί με τον πολιτιστικό (μορφωτικό) τουρισμό, αλλά και με άλλες μορφές τουρισμού όπως τουρισμός πόλης κ.λπ. Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού είναι η δημιουργία κατάλληλης υποδομής και συγκεκριμένα η κατασκευή εξοπλισμένων σύγχρονων συνεδριακών κέντρων με βοηθητικούς χώρους (π.χ. εστιατόρια, αναψυκτήρια, χώροι στάθμευσης αυτοκινήτων, γραφεία εξυπηρέτησης συνέδρων κ.λπ.), καθώς και η κατασκευή αιθουσών συνεδρίων από τις μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες. Για την προώθηση του συνεδριακού τουρισμού θα πρέπει να εκπονηθούν μελέτες για την εγκατάσταση συνεδριακών χώρων και τη βελτίωση των ήδη υπάρχοντων. Θα μπορούσε ακόμα να συσταθεί ένας φορέας διοργάνωσης συνεδρίων κυρίως σε περιφερειακό επίπεδο.

V. Τουρισμός πόλεων

Τα αστικά κέντρα του Νομού δεν θα πρέπει να αποτελούν μόνο ενδιάμεσο σταθμό για την προώθηση των τουριστών στις περιοχές με ιδιαίτερο τουριστικό ενδιαφέρον, αλλά θα πρέπει να αποτελούν πόλο έλξης και διαμονής των τουριστών για την ανάπτυξη τουρισμού πόλεων. Τα Τρίκαλα, η Καλαμπάκα είναι πόλεις με ιδιαίτερη πολιτιστική, ιστορική, αρχιτεκτονική κ.λπ. σημασία.

VI. Τουρισμός υγείας

Τα τελευταία χρόνια έχουν αναπτυχθεί διάφορες μορφές τουρισμού υγείας οι οποίες τον διαφοροποιούν από την παραδοσιακή μορφή που τον ήθελε άρρηκτα συνυφασμένο με το θεραπευτικό και ιαματικό τουρισμό. Το φυσικό περιβάλλον του Νομού (κλίμα, υψόμετρο κ.λπ.) μπορεί να υποστηρίξει την ανάπτυξη δραστηριοτήτων τουρισμού υγείας που σήμερα έχουν γίνει δημοφιλείς (υπηρεσίες τουρισμού φυσικής υγιεινής διαβίωσης, τουρισμός ατόμων με ειδικές ανάγκες κ.λπ.).

VII. Τουρισμός περιπέτειας

Στο Νομό υπάρχουν περιοχές που δίνουν τη δυνατότητα για νυχτερινό περίπατο, υπαίθρια διανυκτέρευση, ανακαλύψεις, εξερευνήσεις, κατακτήσεις δυσπρόσιτων

τόπων, περιπλανήσεις σε άγνωστες περιοχές, κωπηλασία σε ορμητικού ποταμούς κ.λπ. Μέσα από αυτές τις δραστηριότητες οι τουρίστες αναζητούν συγκινήσεις από πρωτόγονες καταστάσεις. Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να συνεργαστούν οι αθλητικοί φορείς του Νομού με τους τοπικούς φορείς προσφέροντας υπηρεσίες, απαραίτητες για την οργάνωση του τουρισμού περιπέτειας. Προϋπόθεση είναι η βελτίωση της υποδομής (δρόμοι, μονοπάτια, πινακίδες, καταφύγια κ.λπ.). Παρά το γεγονός ότι αυτή η μορφή τουρισμού εμπεριέχει το απρόβλεπτο είναι απαραίτητη η ύπαρξη των απαραίτητων εγγυήσεων για την προστασία και την ασφάλεια των τουριστών.

VIII. Τουρισμός άθλησης

Ο τουρισμός περιπέτειας μπορεί να συνδεθεί με τον τουρισμό άθλησης. Για την ανάπτυξη του τουρισμού αυτού θα πρέπει να αξιοποιηθεί η αθλητική υποδομή του Νομού. Τα αθλήματα θα φέρνουν τον τουρίστα σε επαφή με το φυσικό κάλλος του Νομού. Βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού είναι η δημιουργία εγκαταστάσεων άθλησης εκ μέρους των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων αλλά και η απασχόληση έμπειρων γυμναστών και εκπαιδευτών. Μια τέτοια επένδυση ανεβάζει **το επίπεδο της αξίας της απόλαυσης των διακοπών, την ανταγωνιστικότητα** και το κύρος της ξενοδοχειακής επιχείρησης και προσελκύει πελατεία υψηλής εισοδηματικής στάθμης. Σημαντικό ρόλο μπορούν να διαδραματίσουν οι μεγάλοι αθλητές που κατάγονται από το Νομό, οι οποίοι μπορούν να αξιοποιηθούν κατάλληλα.

Η ανάπτυξη τέτοιων δραστηριοτήτων μπορεί να γίνει στα υδάτινα οικοσυστήματα (Ασπροπόταμος, λίμνη και φράγμα Μεσοχώρας κ.λπ.). Για την καλύτερη οργάνωση των δραστηριοτήτων οι περιοχές υποδοχής θα πρέπει να αποκτήσουν την κατάλληλη υποδομή. Καταρχήν θα πρέπει να είναι εύκολα προσπελάσιμες. Οι επισκέπτες θα πρέπει να μπορούν να βρουν καταλύματα κοντά στους χώρους άσκησης των δραστηριοτήτων, ενώ τέλος θα πρέπει να τους παρέχεται όλος ο κατάλληλος εξοπλισμός. Για την άσκηση δραστηριοτήτων όπως ράφτινγκ, καγιακ κ.λπ. θα πρέπει να δημιουργηθούν ειδικές διαδρομές ανάλογα με την εμπειρία των συμμετεχόντων σε αυτά. Οι διαδρομές που θα απευθύνονται σε πιο προχωρημένους μπορεί να περνούν από άγρια βλάστηση και πρηνή, ενώ ήπιας μορφής διαδρομές θα πρέπει να διαμορφώνονται για παιδιά και αρχάριους. Στο πλαίσιο αυτής της μορφής τουρισμού μπορεί να αξιοποιηθούν τα ήδη υπάρχοντα προπονητήρια στο Νομό και να

δημιουργηθούν και άλλα ικανά να φιλοξενήσουν συλλόγους κατά τη διάρκεια των προπονήσεών τους.

Στο Ν. Τρικάλων μπορούν να αναπτυχθούν όλες οι κλασικές δραστηριότητες άθλησης (μπάσκετ, βόλεϊ, τένις, ποδόσφαιρο, γκόλφ κ.λπ.) όσο και δραστηριότητες που σχετίζονται με το βουνό (πεζοπορία, ορειβασία, ιππασία, βάδισμα στη φύση, ποδήλατο βουνού, σκοποβολή, τοξοβολία, ορειβατικό σκι, σκι ανωμάλου δρόμου, έλκηθρο αναρρίχησης κ.λπ.), το νερό (ράφτινγκ, καγιάκ, διάσχιση ή κατάβαση φαραγγιού κ.λπ.) αλλά και τον αέρα.

ΙΧ. Ορεινός τουρισμός

Η έντονη ορεινότητα του Νομού αποτελεί την καλύτερη προϋπόθεση για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων ορεινού τουρισμού. Στην ορεινή ζώνη υπάρχει η δυνατότητα συνδυασμού δραστηριοτήτων όπως ορειβασία πεζοπορία, αναρρίχηση κ.λπ. με επισκέψεις ή και διαμονή σε ορεινούς οικισμούς, στους οποίους αναπτύχθηκαν τέχνες όπως ξυλογλυπτική, υφαντική κ.λπ. Οι δραστηριότητες ορεινού τουρισμού συνδυάζονται άριστα με τις δραστηριότητες **χειμερινού τουρισμού** που ήδη παρέχονται στο Νομό.

X. Γαστρονομικός τουρισμός

Μια μορφή τουρισμού που μπορεί να στηριχθεί **στα τοπικά προϊόντα τα οποία παράγονται στην περιοχή**. Στο Νομό διασώζονται ακόμα μερικοί παραδοσιακοί νερόμυλοι που αλέθουν ακόμη και σήμερα δημητριακά της περιοχής. Περιοχές που μπορούν να αναπτύξουν γαστρονομικό πληθυσμό λόγω της ύπαρξης νερόμυλων είναι η Κάτω Παλαιοκαρυά, το Ροπωτό, τα Στουρναραίικα, ο Άγιος Προκόπιος, η Κρασιά και η Μεσοχώρα. Η άσκηση ελεύθερης βοοτροφίας σε πολλές περιοχές (Περτουλιώτικα λιβάδια, Λουπάτα, Μαρόσσα, Αυγό, Πυρρά, Δέση, Τριγγία) μπορεί επίσης να αποτελέσει τη βάση για την ανάπτυξη τέτοιας μορφής τουρισμού. Τέλος, στο Νομό παράγονται πολλά και ιδιαίτερης αξίας παραδοσιακά προϊόντα (τυριά, κρασιά, τσίπουρο, είδη λαϊκής τέχνης, ελατόμελο, ρίγανη, σπιτικά γλυκά του κουταλιού, μαρμελάδες κ.λπ.

XI. Λαϊκός και κοινωνικός τουρισμός

Η τουριστική ανάπτυξη του Νομού θα πρέπει να στηρίζεται σε όλες τις εισοδηματικές τάξεις. Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να δημιουργηθεί η κατάλληλη υποδομή που θα μπορεί να δεχθεί άτομα χαμηλότερων εισοδημάτων (camping κ.λπ.).

Ταυτόχρονα, σε συνεργασία με τον ΕΟΤ, θα πρέπει να δημιουργούνται τουριστικά πακέτα κοινωνικού τουρισμού. Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να συνεργαστούν και άλλοι φορείς στο Νομό (ΚΤΕΛ, ΟΣΕ κ.λπ.).

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη των παραπάνω μορφών τουρισμού στο Νομό είναι η **αναβάθμιση, εκσυγχρονισμός και συμπλήρωση της τουριστικής προσφοράς, αλλά και η ολοκλήρωση της απαιτούμενης συγκοινωνιακής υποδομής. Η ήδη υπάρχουσα τουριστική υποδομή στο Νομό θα πρέπει να αξιολογηθεί.** Ο εκσυγχρονισμός των τουριστικών επιχειρήσεων κρίνεται αναγκαίος για να ανταποκρίνονται στις διεθνείς προδιαγραφές. Οι ήδη υπάρχουσες ξενοδοχειακές επιχειρήσεις θα πρέπει να αντικαταστήσουν τον εξοπλισμό τους, να διευρύνουν και να βελτιώσουν τις προσφερόμενες υπηρεσίες τους, να καταρτίσουν το ανθρώπινο δυναμικό τους, να χρησιμοποιήσουν τις νέες τεχνολογίες κ.λπ., για να μπορέσουν να ανταποκριθούν στην αύξηση των απαιτήσεων των τουριστών σε ποιότητα και ποικιλία τουριστικών υπηρεσιών. Όπου θεωρηθεί ότι δεν επαρκεί η υπάρχουσα υποδομή, θα πρέπει να δημιουργηθούν νέα καταλύματα, τα οποία θα ανταποκρίνονται στις νέες απαιτήσεις με σύγχρονο εξοπλισμό, ενώ θα πρέπει να στελεχωθούν και με προσωπικό κατηρτισμένο.

Για το σκοπό αυτό μπορούν να χρησιμοποιηθούν και παλιές κατοικίες, οι οποίες θα πρέπει να αναπαλαιωθούν σύμφωνα με την παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Έτσι θα διατηρηθεί η φυσιογνωμία της περιοχής και θα αποφευχθεί η κατασκευή νέων μεγάλων ξενοδοχειακών μονάδων, που πιθανόν να αλλοιώνουν την αισθητική του τοπίου, ξεφεύγοντας από τα παραδοσιακά πρότυπα της τοπικής αρχιτεκτονικής.

Η προσέγγιση των επισκεπτών προϋποθέτει τη δυνατότητα πρόσβασης στο Νομό. Κατά συνέπεια είναι αναγκαία η ανάπτυξη (ή και βελτίωση του υπάρχοντος) οδικού δικτύου, των ορεινών μονοπατιών και των σιδηροδρομικών γραμμών. Κρίνεται επιτακτική η ανάγκη βελτίωσης και ανάπτυξης των αστικών και υπεραστικών συγκοινωνιών του Νομού, για την καλύτερη εξυπηρέτηση των επισκεπτών και την εσωτερική σύνδεση του Νομού.

Η οδική διασύνδεση του Νομού θα συμβάλει στην άρση της σχετικής απομόνωσης της δυτικής πλευρά του Νομού και στη σύνδεση με το τουριστικό ρεύμα των Μετεώρων. Εκτός από την ανάπτυξη (ή βελτίωση) των μεταφορικών υποδομών του Νομού, αναγκαία κρίνεται και η ανάπτυξη των αστικών υποδομών.

Πρέπει να δημιουργηθούν χώροι στάθμευσης, πεζοδρόμια και να σημανθούν οι δρόμοι και τα τουριστικά μνημεία, ώστε να είναι εύκολη η μετακίνηση αλλά και η παραμονή των επισκεπτών στο Νομό. Επίσης θα πρέπει να βελτιωθούν οι παρεχόμενες υπηρεσίες πρωτοβάθμιας περίθαλψης, και οι τρόποι διαχείρισης των απόβλητων και των απορριμμάτων. Η απουσία ενός σωστού τρόπου διαχείρισης των απορριμμάτων, χώρων υγειονομικής ταφής και μονάδων βιολογικού καθαρισμού έχει ως αποτέλεσμα την σημαντική υποβάθμιση του περιβάλλοντος, γεγονός που καθιστά αναγκαία την επίλυση αυτού του προβλήματος.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, εκτός από την υποδομή, σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του τουρισμού διαδραματίζει και το έμπυχο δυναμικό του Νομού, το οποίο εμπλέκεται άμεσα ή έμμεσα με αυτόν. Η **κατάρτιση του εμπλεκόμενου ανθρώπινου δυναμικού** θεωρείται απαραίτητη. Η ενημέρωση θα πρέπει να στοχεύει τόσο στον τρόπο προσέγγισης επενδυτικών κεφαλαίων, όσο και στη βελτίωση της ποιότητας του παρεχόμενου τουριστικού προϊόντος.

Ο τοπικός πληθυσμός θα πρέπει να **ενημερωθεί** για το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον του Νομού, αλλά και για το ρόλο που διαδραματίζει σε αυτόν τον τομέα. Θα πρέπει επίσης οι κάτοικοι να **ευαισθητοποιηθούν** στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος (φυσικού, πολιτιστικού κ.λπ.). Σεμινάρια, ημερίδες, φυλλάδια, μηνύματα στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, καμπάνιες στα σχολεία, προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης κ.λπ. θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν και όλοι οι φορείς του Νομού θα πρέπει να συνεργαστούν προς την κατεύθυνση αυτή.

Κανένα σχέδιο τουριστικής ανάπτυξης του Ν. Τρικάλων δεν θα επιτύχει, αν δεν συνοδευτεί από ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα προώθησης του τουριστικού προϊόντος. Μια σωστή επικοινωνιακή πολιτική θα πρέπει να βασίζεται σε όλους τους φορείς του Νομού και στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Η προσπάθεια αυτή πρέπει να οργανωθεί σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο και πρέπει να παρέχει κάθε μορφής πληροφόρηση στον δυνητικό τουρίστα, με τη χρήση όλων των παραδοσιακών και νέων μέσων (φυλλάδια, αφίσες ντοκιμαντέρ, διαφημίσεις, διαδίκτυο κ.λπ.). Σήμερα παγκοσμίως χρησιμοποιείται ευρέως το διαδίκτυο για την προώθηση τουριστικών προορισμών. Πολλές περιοχές χρησιμοποιούν το διαδίκτυο για την προβολή του συνόλου της τουριστικής υποδομής, των μνημείων, του φυσικού τους περιβάλλοντος, του τρόπου ζωής, των εκδηλώσεων τους κ.λπ. Επίσης για να δώσουν πληροφορίες για

την υγεία, ασφάλεια των τουριστών, τις διαδρομές που μπορούν να ακολουθήσουν, τις εκδρομές που μπορούν να πραγματοποιήσουν και γενικά να δώσουν τη δυνατότητα στους δυνητικούς τουρίστες να ενημερωθούν και να οργανώσουν πλήρως τις διακοπές τους στην περιοχή.

Σε τοπικό επίπεδο πρέπει να οργανωθούν κέντρα υποδοχής και πληροφόρησης των επισκεπτών, από τα οποία θα παρέχονται όλες οι πληροφορίες που χρειάζεται κανείς για τη διαμονή του στην περιοχή, τον τρόπο που μπορεί μετακινηθεί στην περιοχή με όλα τα μέσα μεταφοράς, τις ώρες λειτουργίας των καταστημάτων και των μουσείων, τις πολιτιστικές εκδηλώσεις, τις εκδρομές που πρέπει να κάνει κ.λπ.

Οι ιδιώτες, οι δήμοι, οι κοινότητες και όλοι οι τοπικοί φορείς μπορούν να εμπλακούν σε αυτό το σχέδιο προώθησης του τουριστικού προϊόντος.

Κάθε προσπάθεια τουριστικής ανάπτυξης του Νομού θα πρέπει να στηρίζεται στις αρχές προστασίας του περιβάλλοντος, τόσο του φυσικού όσο και του πολιτιστικού. Με αυτόν τον τρόπο θα εξασφαλιστεί η αειφορική προσφορά τουριστικών υπηρεσιών. Το φυσικό περιβάλλον του Νομού είναι ένας από τους βασικούς παράγοντες προσέλκυσης τουριστών στην περιοχή, γι' αυτό και θεωρείται απαραίτητη η προστασία και περαιτέρω ανάπτυξη του. Πρέπει να θεσμοθετηθούν τα σχέδια διαχείρισης των ειδικά προστατευόμενων περιοχών καθώς επίσης και οι κανονισμοί λειτουργίας τους. Πρέπει επίσης να τελειώσει το Κτηματολόγιο – Δασολόγιο της περιοχής, προκειμένου να καθοριστούν οι χρήσεις γης. Με αυτόν τον τρόπο θα λυθούν τα ιδιοκτησιακά προβλήματα και θα αποτραπούν φαινόμενα καταπατήσεων και αυθαίρετων εγκαταστάσεων τουριστικών καταλυμάτων.

Εκτός από το φυσικό, το ανθρωπογενές περιβάλλον της περιοχής, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην τουριστική ζήτηση του Νομού. Γι' αυτό το λόγο είναι αναγκαία, η προστασία και ανάδειξη των σημαντικών ιστορικών μνημείων του Νομού. Παραδοσιακά αρχοντικά, κάστρα, ναοί, γεφύρια, μοναστήρια, παραδοσιακοί οικισμοί, αρχαιολογικοί χώροι κ.λπ. πρέπει να συντηρηθούν και να προστατευτούν από όλους τους πιθανούς κινδύνους (π.χ. αντιπλημμυρικά έργα). Όλα αυτά τα έργα θα βοηθήσουν στη διάσωση του παραδοσιακού τρόπου ζωής των κατοίκων της περιοχής. Για να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί πρέπει να οργανωθούν εκδηλώσεις, να ενισχυθεί η

λειτουργία βιοτεχνικών μονάδων, να δημιουργηθεί ένα δίκτυο προστασίας και προβολής των τοπικών προϊόντων κ.λπ.

Τέλος, η ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος του Νομού πρέπει να γίνει με προσοχή για να αποφευχθούν τυχόν αυθαιρεσίες. Πρέπει να υιοθετηθεί ένα κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο που θα προστατεύει το Νομό από την ενδεχόμενη αυθαίρετη τουριστική ανάπτυξη και τις αρνητικές της επιπτώσεις στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον του. Η υιοθέτηση ξένων προτύπων, μπορεί να οδηγήσει την περιοχή σε αδιέξοδο, σε υποβάθμιση και τελικά σε κατάρρευση του τουριστικού προϊόντος.

Το βασικό σκεπτικό για την εκπόνηση ενός σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης θα πρέπει να στηρίζεται στην τοπική ανάπτυξη και στην εξασφάλιση όσο το δυνατόν περισσότερων ωφελειών για τους κατοίκους του Νομού. Μόνο έτσι η πρόταση για την τουριστική αξιολόγηση του Νομού θα στηρίζεται στην πραγματική ικανότητα του τουριστικού προϊόντος στο να ανταποκριθεί στις ανάγκες και τις απαιτήσεις που θα προκύψουν στο μέλλον και θα αποφευχθεί η μελλοντική υποβάθμιση του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου του Νομού.

Ένα ολοκληρωμένο σχέδιο τουριστικής ανάπτυξης του Ν. Τρικάλων θα πρέπει να προτείνει τη δημιουργία ενός **Γραφείου Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής**. Το γραφείο αυτό θα έχει ως αρμοδιότητες:

- ✎ Τον συντονισμό όλων των φορέων που δραστηριοποιούνται άμεσα ή έμμεσα στον τουριστικό τομέα.
- ✎ Τη σύνταξη και επεξεργασία μελετών και προτάσεων για την ανάπτυξη του τουρισμού στον Νομό.
- ✎ Την υλοποίηση συγκεκριμένων δράσεων σε συνεργασία με τους υπόλοιπους φορείς.
- ✎ Το σχεδιασμό και την υλοποίηση της προώθησης και προβολής του τουριστικού προϊόντος.
- ✎ Τη συγκέντρωση και διάχυση πληροφοριών προς τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα του τουρισμού καθώς και την υποστήρισή τους.

Η προβολή του τουριστικού προϊόντος του Νομού θα πρέπει να στηριχθεί στις αρχές του τουριστικού μάρκετινγκ. Μόνο με αυτόν τον τρόπο θα επιτευχθούν οι βασικοί στόχοι:

- Αύξηση του μεριδίου στον τουρισμό με επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και αύξηση της παραμονής των τουριστών.
- Άνοδο της εισοδηματικής κατηγορίας των τουριστών.
- Αύξηση της ξενοδοχειακής πληρότητας.
- Αύξηση του αριθμού των αλλοδαπών τουριστών στο Νομό.

3.3. Εξειδίκευση τουριστικών δράσεων ανά τουριστικό πόρο

Απ' ότι φαίνεται από την ανάλυση της τουριστικής υποδομής του Νομού υπάρχουν δύο βασικά δίκτυα τα οποία σήμερα δέχονται την κυριότερη μάζα των επισκεπτών, ενώ υπάρχει σημαντικό τουριστικό απόθεμα το οποίο δεν έχει αξιοποιηθεί. **Ως εκ τούτου υπάρχει η δυνατότητα αποτελεσματικότερης τουριστικής αξιοποίησης του Νομού, η οποία θα συμβάλει στην αύξηση του χρόνου παραμονής των τουριστών και στην προσέλκυση επισκεπτών υψηλότερων εισοδηματικών τάξεων.** Τα ειδικότερα μέτρα που θα πρέπει να ληφθούν σε καθένα από τους παραπάνω τουριστικούς πόρους του Νομού είναι:

1. Στην περιοχή **Καλαμπάκας - Μετεώρων**, η οποία αξιολογείται ως μια ώριμη τουριστική περιοχή με αναπτυξιακή πορεία. Η περιοχή είναι γνωστή εδώ και χρόνια, κυρίως λόγω της ύπαρξης των Μετεώρων και παρέχει υψηλής αξίας τουριστικές υπηρεσίες (λόγω του φυσικού τοπίου, των δραστηριοτήτων που παρέχει, των καταλυμάτων κ.λπ.). Παρόλα αυτά η ξενοδοχειακή πληρότητα της περιοχής δεν μπορεί να κριθεί ικανοποιητική γιατί κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα (περίπου στο 15%). Στην περιοχή υπάρχει η δυνατότητα να αναπτυχθούν εναλλακτικές μορφές τουρισμού και να δώσουν ώθηση στην τουριστική ζήτηση. Για την βελτίωση του επιπέδου των τουριστικών υπηρεσιών στην περιοχή κρίνεται απαραίτητη η λήψη μέτρων που θα στοχεύουν στην αισθητική αναβάθμιση του τοπίου της περιοχής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η μετεγκατάσταση των ποιμνιοστασίων που υπάρχουν στη γύρω περιοχή και η διαμόρφωση του χώρου έτσι ώστε να ικανοποιούνται οι συνεχώς αυξανόμενες απαιτήσεις των επισκεπτών της περιοχής.
2. Η περιοχή **Πύλης-Ελάτης - Περτουλίου** είναι το δεύτερο δίκτυο που σήμερα δέχεται ένα μεγάλο όγκο επισκεπτών. Η περιοχή θεωρείται ιδιαίτερα αξιόλογη γιατί είναι κοντά στις βασικές αστικές περιοχές του Νομού, έχει μεγάλη

οικολογική σημασία και σήμερα αναπτύσσεται σε αυτή, έστω και σε υποτυπώδη μορφή, εναλλακτικός τουρισμός. Η βελτίωση των βασικών υποδομών της περιοχής (οδικό δίκτυο, πάρκινγκ, διαχείριση των απορριμμάτων και των λυμάτων τουριστική υποδομή, κ.λπ.), θα πρέπει να λάβει υπόψη της τις αυξητικές τάσεις της τουριστικής ζήτησης που παρουσιάζονται τα τελευταία χρόνια. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στην προστασία του περιβάλλοντος μιας και αυτό αποτελεί τον βασικό πόλο έλξης καθώς και στην διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Στην περιοχή λειτουργεί κυνηγετική περιοχή με πλούσια είδη πανίδας.

Η διαχείριση, που θα εφαρμοστεί στην περιοχή, για την τουριστική της αξιοποίηση, θα πρέπει να βασίζεται στις βασικές αρχές διαχείρισης χώρων αναψυχής και να στοχεύει στην ανάπτυξη ενός φάσματος ευκαιριών αναψυχής στο δάσος αλλά στον καθορισμό του ορίου των επιτρεπόμενων αλλαγών στην περιοχή.

Η ανάπτυξη ενός όσο το δυνατόν μεγαλύτερου φάσματος δραστηριοτήτων αναψυχής στο δάσος θα βοηθήσει στην κατεύθυνση της μέγιστης δυνατής αξιοποίησής του. Η δυνατότητα συμμετοχής σε πλήθος διαφορετικών δραστηριοτήτων αναψυχής θα κάνει την περιοχή πόλο έλξης μεγαλύτερου αριθμού επισκεπτών και θα συμβάλλει στην αύξηση του επισκεπτών που πραγματοποιεί ένα άτομο στο έτος.

Το Πανεπιστημιακό Δάσος Πετρουλίου δίνει την παραπάνω δυνατότητα. Στην καλύτερη αξιοποίηση των δυνατοτήτων αναψυχής, που διαθέτει θα συμβάλουν:

- Η κατασκευή χώρων υπαίθριων γευμάτων.
- Η δημιουργία εγκαταστάσεων μεταφοράς των επισκεπτών σε απομακρυσμένες περιοχές με πανοραμική θέα.
- Η επιλογή ορισμένων θέσεων με καλή θέα και η κατασκευή σε αυτές θέσεων ξεκούρασης, χαλάρωσης και παρατήρησης της φύσης.
- Η κατασκευή χώρων με υδάτινους πόρους κατάλληλους για την ανάπτυξη σύγχρονων αθλητικών δραστηριοτήτων.
- Η κατασκευή μικρών λιμνών με ιχθυοτροφεία, στα οποία θα επιτρέπεται το ψάρεμα.

- Η δημιουργία χώρων με άγρια ζώα, οι οποίοι θα προσεγγίζονται από τους επισκέπτες, αλλά και χώρων παρατήρησης άγριων ζώων.
- Η βελτίωση των πηγών και η δημιουργία υποδομής για την ανάπτυξη θερινών και χειμερινών αθλητικών δραστηριοτήτων.
- Η διαμόρφωση των μονοπατιών και των χώρων για περιπάτους μέσα στο δάσος.
- Η διαμόρφωση νέων πιο σύγχρονων εγκαταστάσεων κάμπινγκ.

Η τουριστική ανάπτυξη του δάσους, (ή σε τμήμα αυτού) θα το κάνει προσιτό στους επισκέπτες του. Ο κίνδυνος υποβάθμισής του ή ακόμα περισσότερο ο κίνδυνος καταστροφής του θα αυξηθεί, λόγω του ανθρώπινου παράγοντα. Είναι απαραίτητο λοιπόν να καθοριστούν τα επιτρεπτά όρια αλλαγής του περιβάλλοντος από την εφαρμογή του σχεδίου ανάπτυξης δραστηριοτήτων δασικής αναψυχής. Τα όρια αυτά είναι το σημείο ισορροπίας μεταξύ της επιτρεπόμενης αναψυχής στο δάσος και της διατήρησης και προστασίας του οικοσυστήματος.

Η επιβάρυνση των χρηστών αναψυχής είναι σχεδόν συνυφασμένη με την εφαρμογή κανονισμών, που θα περιορίζουν ή θα καθορίζουν απλά τις ανθρώπινες ενέργειες μέσα στο δάσος. Η επιβολή κανονισμών θα είναι σημαντική γιατί θα συμβάλει στην ασφάλεια των επισκεπτών, αποτρέποντας τις μεταξύ τους τριβές αλλά και καθορίζοντας τον τρόπο χρήσης του δάσους, βοηθώντας τους επισκέπτες να αποφύγουν επικίνδυνες, για τη σωματική τους ακεραιότητα, δραστηριότητες.

Οι παραπάνω κανόνες δε θα πρέπει να δημιουργούν προβλήματα στην λειτουργία των νέων δραστηριοτήτων στην περιοχή. Στους επισκέπτες θα πρέπει να εξηγούνται οι λόγοι επιβολής των κανόνων λειτουργίας της περιοχής για να κάμπτονται πιθανές αντιρρήσεις υπακοής τους. Θα πρέπει επίσης οι κανόνες να είναι κατανοητοί, έτσι ώστε οι αποδέκτες τους να μπορούν εύκολα να συμμορφώνονται στις απαιτήσεις τους, χωρίς να υπάρχει η πιθανότητα παρανόησής τους. Ενώ σε καμιά περίπτωση δεν θα πρέπει να είναι υπερβολικοί και να περιορίζουν την ελευθερία των επισκεπτών. Είναι σημαντικό να δημιουργηθούν στην περιοχή οι κατάλληλες συνθήκες έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η προστασία της και να αναληφθούν έργα στην βελτίωση των

υποδομών. Κρίνεται επιβεβλημένη η βελτίωση του οδικού δικτύου αναβάθμιση τηλεπικοινωνιών, η δημιουργία τραπεζικών και ιατρικών υπηρεσιών.

Είναι βέβαιο ότι η ανάπτυξη δραστηριοτήτων αναψυχής μέσα στο δάσος, θα οδηγήσει στην δημιουργία κανονισμού λειτουργίας και συμπεριφοράς των επισκεπτών του. Ένα σύστημα ζωνοποίησης του δάσους θα δημιουργήσει περιοχές στις οποίες η πρόσβαση των επισκεπτών και η ανάπτυξη των δραστηριοτήτων αναψυχής θα επιτρέπονται αλλά και περιοχές που θα απαγορεύονται.

3. **Στο Ν. Τρικάλων εκτός από τις παραπάνω περιοχές υπάρχει πλούσιος τουριστικός πλούτος, ο οποίος δεν έχει πλήρως αξιοποιηθεί και αποτελείται κυρίως από δύο κατηγορίες:**

- ☒ Τον ορεινό όγκο του Νομού (ορεινοί οικισμοί, δάση κ.λπ.)
- ☒ Υδάτινοι πόροι του Νομού (Ασπροπόταμος, το φράγμα και η λίμνη της Μεσοχώρας κ.λπ.).

Στις περιοχές αυτές υπάρχει η δυνατότητα ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως χειμερινού και αθλητικού, καθώς και περιοχές κατάλληλες για ήπιας μορφής τουριστική ανάπτυξη με τη δημιουργία ξενώνων.

Ειδικότερα, στον **ορεινό όγκο** του Νομού υπάρχει μεγάλος αριθμός όμορφων, παραδοσιακών οικισμών ικανών να φιλοξενήσουν τουρίστες και με την κατάλληλη υποδομή να προσφέρουν ποικιλία δραστηριοτήτων αναψυχής.

Η δημιουργία δικτύων (μικρότερων ή μεγαλύτερων) μεταξύ των ήδη γνωστών τουριστικά περιοχών και των ορεινών περιοχών θα βοηθήσει στην αύξηση της τουριστικής ζήτησης της ορεινής ζώνης του Νομού. Η τουριστική διασύνδεση του Νομού θα πρέπει να γίνει στη βάση της παροχής ποικιλίας εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Η τουριστική διασύνδεση του Νομού προϋποθέτει την οδική του διασύνδεση και τη δημιουργία της κατάλληλης υποδομής (παρατηρητήρια, μονοπάτια, χώροι άθλησης, προπονητικά κέντρα κ.λπ.).

Ο έντονος ορεινός χαρακτήρας του Νομού βοηθά στην ανάπτυξη δραστηριοτήτων χειμερινού τουρισμού. Ήδη στην περιοχή του Περτουλίου λειτουργεί χιονοδρομικό κέντρο, ενώ υπάρχει η δυνατότητα δημιουργίας χιονοδρομικού κέντρου και σε άλλες περιοχές του Νομού.

Τα δίκτυα που θα δημιουργηθούν θα πρέπει να είναι ευέλικτα και να δίνουν τη δυνατότητα συμμετοχής σε όλες τις εισοδηματικές τάξεις και σε όλες τις ηλικίες.

Εκτός από την ορεινή ζώνη στο Νομό υπάρχουν πολλοί **υδάτινοι πόροι**, οι οποίοι μπορούν να συμβάλλουν στη διαμόρφωση του τουριστικού προϊόντος του Ν. Τρικάλων. «Οι υδάτινοι πόροι μπορούν να γίνουν οι δρόμοι που θα οδηγήσουν στο εσωτερικό του Νομού».

Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η δημιουργία της κατάλληλης υποδομής, ικανής να στηρίζει και να προσφέρει μεγάλο αριθμό δραστηριοτήτων αναψυχής (αξιοποίηση των ήδη υπαρχόντων και δημιουργία νέων φραγμάτων, διασύνδεση των περιοχών αυτών με τον υπόλοιπο Νομό κ.λπ.), αλλά και η αξιοποίηση των υδάτινων πόρων του Νομού οι οποίοι είναι άγνωστοι σήμερα, όπως της υπό δημιουργίας Λίμνης Μεσοχώρας. Η λίμνη της Μεσοχώρας μπορεί να δώσει ώθηση στην τουριστική ανάπτυξη του νομού. Με το σωστό σχεδιασμό και την κατάλληλη υποδομή θα υπάρξει η δυνατότητα ανάπτυξης μεγάλου αριθμού δραστηριοτήτων εναλλακτικού τουρισμού τόσο στη λίμνη όσο και στην ευρύτερη περιοχή (οικοτουρισμού, αγροτουρισμού, αθλημάτων που συνδέονται με το υδάτινο στοιχείο κ.λπ.). Ορισμένες από αυτές τις δραστηριότητες (π.χ. χρήση υδροπλάνων κ.λπ.) θα δώσουν τη δυνατότητα δημιουργίας ενός δικτύου, το οποίο θα συνδέει την περιοχή με τις λίμνες Πλαστήρα και Ιωαννίνων. **Με αυτόν τον τρόπο θα δημιουργηθεί μια «πύλη» εισόδου επισκεπτών από ήδη αναπτυγμένες τουριστικά περιοχές, οι οποίες στη συνέχεια με τον κατάλληλο σχεδιασμό, θα διοχετεύονται σε ολόκληρο το νομό.** Η τουριστική ανάπτυξη της περιοχής θα πρέπει να γίνει σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα και με γνώμονα τη διασφάλιση της ποιότητας του τοπίου και του φυσικού περιβάλλοντος. Παρόμοιες δραστηριότητες μπορούν να αναπτυχθούν και στις περιοχές που βρίσκονται γύρω από τα υπόλοιπα φράγματα του νομού. Συνεπώς, οι λεπτομερείς τεχνοοικονομικές μελέτες είναι απαραίτητες για την έγκαιρη ανάπτυξη της περιοχής.

Η καθαρότητα των υδάτων της ορεινής ζώνης συμβάλλει στην ύπαρξη ψαριών. Σε πολλά σημεία στα ποτάμια, με την κατάλληλη υποδομή, μπορεί να αναπτυχθούν δραστηριότητες αναψυχικής αλιείας εκτός από την ερασιτεχνική

αλιεία. Οι υδάτινοι πόροι του Νομού αν αξιοποιηθούν μπορούν να προσφέρουν επίσης μεγάλο αριθμό δραστηριοτήτων όπως κολύμπι, rafting – kayak, river trekking, jeeping, παρατήρηση κατά μήκος των ποταμών, περιήγηση με βάρκα ή κανό, παρατήρηση από στεριά (χρήση τηλεσκοπίων για παρατήρηση πουλιών με συνοδεία οδηγών), κ.λπ.

Οι τουριστικές εξορμήσεις στα υδάτινα οικοσυστήματα του Νομού θα πρέπει να συνδυάζονται με περιηγήσεις στην ορεινή ζώνη και με δραστηριότητες όπως ποδηλασία βουνού, τοξοβολία, ιππασία, αναρρίχηση, ορεινή ξενάγηση, πεζοπορία, κινητή κατασκήνωση κ.λπ.

Ήδη στο Νομό και ειδικότερα στην περιοχή του Ασπροποτάμου έχουν αναπτυχθεί δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού. Η ανάπτυξη της περιοχής στηρίζεται στην τουριστική της αξιοποίηση. Για να γίνει όμως κάτι τέτοιο θα πρέπει να διαμορφωθεί η περιοχή και να γίνει η κατάλληλη υποδομή, ικανή να προσφέρει υψηλής αξίας υπηρεσίες αναψυχής.

